

TAMPEREEN YLIOPISTO

Leena Furuholm

Eurooppalaista juomatapaa etsimässä ja ylellisyysalkoholismia taltuttamassa

Alkoholikeskustelu Suomessa ja Sveitsissä 1959-1968

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2010

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

LEENA FURUHOLM: Eurooppalaista juomatapaa etsimässä ja ylellisyysalkoholismia taltuttamassa. Alkoholikeskustelu Suomessa ja Sveitsissä 1959-1968

Pro gradu -tutkielma, 93 s., 4 liites.

Suomen ja yleinen historia

Huhtikuu 2010

Tarkastelen tutkimuksessani alkoholikeskustelua Suomessa ja Sveitsissä vuosina 1959-1968. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, minkälaisin argumentein alkoholipolitiikasta, juomatavoista ja muihin alkoholinkäyttöön liittyneistä tekijöistä keskusteltiin. Suomalaista alkoholihistoriaa ja politiikkaa on tutkittu runsaasti ja vertailtu erityisesti muiden Pohjoismaiden kanssa. 1960-luvulla keskustelu mietojen juomien käytöstä väkevien sijaan kiihtyi Suomessa, ja siihen liittyi kiinteästi erityisesti eurooppalaisen juomatavan ihannoiti. Olen ottanut vertailumaaksi Sveitsin, koska sen alkoholikulttuuri on lähellä sitä keskieuropalaista, mikä Suomessa on nähty sivistyneenä ja matkimisen arvoisena. Olen halunnut selvittää, miten tällaisessa – Suomen näkökulmasta – mallimaassa keskusteltiin alkoholista eli puhuttiinko Sveitsissä juomakulttuurin poikkeavuuksista huolimatta samoista asioista kuin Suomessa.

Suomessa alkoholin kokonaiskulutusluvut pysyivät koko tarkastelujakson ajan kansainvälisesti alhaisina. Silti huolena olivat erityisesti humalajuominen ja yksittäisten juomakertojen aiheuttamat haitat. Suhtautuminen perustui järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulmaan. Huonoja alkoholinkäyttötapoja on pidetty merkinä sivistymättömyydestä sekä koko kansan rappiosta. Samaan aikaan Sveitsissä kulutettiin alkoholia huomattavasti enemmän ja sen nauttiminen oli nivoutunut tasaisemmin normaaliin arkeen, vaikka alkoholinkäyttö liittyi kiinteästi myös juhlimiseen. Sveitsissä alkoholinkäytön haittavaikutuksiin suhtauduttiin pragmaattisemmin ja huomiota kiinnitettiin yksittäisiin ongelmajuojiin eli alkoholisteihin. Haittavaikutuksia tarkasteltiin siten enemmän kansanterveydellisestä näkökulmasta eli alkoholinkäytön katsottiin vaikuttaneen negatiivisesti koko yhteiskunnan tuottavuuteen ja kykyyn uusiutua.

Tärkeimpänä lähteenä Sveitsin osalta ovat sanomalehdissä julkaistut artikkelit, joita olen tutkinut laadullisesti. Tutkimuskirjallisuudesta merkittävimpiä ovat olleet historioitsija Jakob Tannerin sekä sosiologien Peter Wütrichtin ja Richard Müllerin julkaisut. Suomen osalta olen tukeutunut pitkälti aiempaan tutkimuskirjallisuuteen, koska tutkimusta on tehty runsaasti ja kattavasti. Tärkeimpiä ovat olleet Hanna Kuusen ja Matti Peltosen tutkimukset. Alkoholiliikkeen julkaisema Alkoholipolitiikka-lehti ja vuonna 1959 aloitetun viinikampanjan vuoksi julkaistu materiaali ovat olleet myös tärkeitä lähteitä.

Yhteiskunnallisista, kulttuurisista ja lainsäädännöllisistä eroista huolimatta näyttää siltä, että alkoholikeskustelu on monilta osin ollut samankaltaista Suomessa ja Sveitsissä. Molemmissa maissa, ovat puhuttaneet alkoholilain vastaavuus tai vastaamattomuus todelliseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen nähden sekä mietojen ja väkevien juomien käytön suhde. Suomessa tyypillistä on lisäksi ollut erityisesti kiinnostus mietojen juomien käytön suosimiseen ja yksittäisten alkoholihaittojen, kuten julkisen juopumisen kontrollointiin. Sveitsissä on kiinnitetty runsaasti huomiota alkoholismiin ja sen erilaisiin ilmenemistapoihin. Molemmissa maissa alkoholinkäyttö on kuulunut ensisijaisesti miesten maailmaan ja miehet ovat kuluttaneet suurimman osan maissa juodusta alkoholista. Siitä huolimatta naisten ja nuorten alkoholinkäyttö on herättänyt voimakkaita mielipiteitä.

Alkoholikeskustelussa on sekä Suomessa että Sveitsissä käsitelty monia erilaisia teemoja. Eri teemojen sisällä on kuitenkin käytetty hyvinkin samanlaista argumentointia ja näkökulman valintaan on vaikuttanut usein se, onko tiettyyn seikkaan suhtauduttu positiivisesti vai negatiivisesti. Siten tietyn aiheen puolestapuhujat ja vastustajat ovat samassa asiassa saattaneet vedota samoihin argumentteihin. Tällöin kannattajat ovat pitäneet tiettyä tekijää vahvuutena, kun taas vastustajat ovat nähneet sen nimenomaan heikkoutena. Alkoholikeskustelulle näyttää olleen ominaista se, että vaikka näennäisesti on puhuttu alkoholista, kyse on käytännössä muista seikoista. Alkoholikeskustelu on ollut sopiva aihe ottaa esimerkiksi kantaa naisten ja nuorten rooliin yhteiskunnassa. Keskustelulla ei aina välttämättä ole ollut tekemistä suoranaisesti alkoholin itsensä kanssa.

Alkoholinkäyttöön liittyy paljon erilaisia tekijöitä sekä yhteiskunnallisella tasolla että yksilötasolla. Juomatapoihin ja kulutuskäyttäytymiseen vaikuttavat esimerkiksi kulttuuriset tekijät, kussakin tilanteessa vallitsevat rooli-dotukset ja alkoholipolitiikka. Alkoholinkäytössä on kyse moninaisesta toiminnasta ja sen vuoksi esimerkiksi juomatapoja tai yksittäisten alkoholinnauttimiskertojen kulumääriä on hankala saada selville. Alkoholikeskustelun tarkastelu teemoittain ei merkitse sitä, että keskustelu olisi pysynyt tiukasti tiettyjen aiheiden sisällä. Päinvastoin. Keskustelussa eri teemat, aiheet ja argumentoinnit ovat sekoittuneet. Niiden käyttöön ovat vaikuttaneet puhujan tai keskustelijan lähtökohdat sekä näkökulma alkoholinkäyttöön tai siihen vaikuttaneisiin tekijöihin.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA KÄSITTEET	1
1.2. AIEMPI TUTKIMUS JA LÄHDEAINEISTO	4
1.3. TUTKIMUKSEN MERKITYS	10
2. ALKOHOLI SUOMESSA JA SVEITSISSÄ	13
2.1. SUOMEN ALKOHOLILOJEN HISTORIAA	13
2.2. SUOMALAINEN ALKOHOLIPOLITIIKKA JA YHTEISKUNTA 1960-LUVULLA	17
2.3. SVEITSILÄINEN ALKOHOLIKYSYMYS JA YHTEISKUNTARAKENNE	21
2.4. SVEITSIN ALKOHOLILAKI SYNTYY	25
3. ALKOHOLIKESKUSTELUN LINJAT	28
3.1. ALKOHOLILAKI POLTTOPISTEESSÄ	28
3.1.1. PAREMPAA ALKOHOLILAKIA MUOTOILEMASSA	28
3.1.2. HINTAPOLITIIKALLA JA VERONKOROTUKSILLA MUUTOSTA HAKEMASSA	34
3.2. MIEDOT JA VÄKEVÄT JUOMAT VAI KANSANTERVEYS?	37
3.2.1. VIINIÄ SUOMALAISILLE	37
3.2.2. KANSANTERVEYTTÄ SVEITSILÄISILLE	43
3.3. JUOPUMUSPIDÄTYKSIÄ JA LIIKENNEJUOPPOUTTA	46
3.3.1. JUOPUMUSPIDÄTYKSET SIVISTYKSEN MITTARINA SUOMESSA	46
3.3.2. LIIKENNEJUOPPOUS HUOLENA SVEITSISSÄ	50
3.4. ALKOHOLINKÄYTÖN MONET VAIKUTUKSET	52
3.4.1. ALKOHOLISMI, JUOMATAVAT JA TAPAJUOMINEN	52
3.4.2. MITEN SOPIIKAAAN ALKOHOLI NAISILLE?	56
3.4.3. NUORISSAKO TULEVAISUUS?	61
3.4.4. JÄLKIHOITOA MUUTTUVASSA YHTEISKUNNASSA	63
4. ALKOHOLINKÄYTTÖ JA ALKOHOLIKESKUSTELU	66
4.1. ALKOHOLINKÄYTTÖTAVAT JA -KULUTUS	66
4.2. ALKOHOLI JA KULTTUURI	74
5. ALKOHOLIKESKUSTELUN MONET ULOTTUVUUDET	78
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	85
LIITTEET	94
Liite 1. Alkoholijuomien tilastoitu kulutus nautintotarkoitukseen Suomessa vuosina 1958–1969	
Liite 2. Alkoholijuomien kulutus Sveitsissä vuosina 1956-1970	
Liite 3. Alkoholinkokonaiskulutus eräissä maissa vuosina 1968-1970	
Liite 4. Alkoholinkulutus juomaryhmittäin Suomessa vuosina 1958-1969	

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tarkoitus ja käsitteet

Suomessa alkoholinkäyttö ja juomatavat ovat herättäneet historian saatossa paljon keskustelua kokonaiskulutuksen määrästä riippumatta. Lähtökohta keskustelulle on pääosin ollut tyytymättömyys suomalaisten alkoholinkäyttötapoihin ja -kulttuuriin. Erityisesti raittiusliike toimi pitkään keskustelun äänitorvena, mutta vuonna 1932 perustettu monopoliyhtiö, Oy Alkoholiliike Ab, toi uutta väriä keskusteluun. Tyytymättömyys juomatapoihin perustui erityisesti siihen, että suomalaisten ja alkoholin ei katsottu sopineen yhteen. Ajateltiin, että suomalaisen tarttuessa lasiin tai pulloon oli tavoitteena yksinomaan humala. Tätä pidettiin pahana ja sivistymättömänä, kansallisena ominaisuutena. Suomalaisista haluttiin tästä syystä 1960-luvun kynnyksellä kasvattaa hillittyjen juomatapojen suosijoita ja ihanteena nähtiin erityisesti ”eurooppalainen juomatapa”. Se suomalaisten tuli omaksua.

Idea sivistyneestä juomatavasta ei noussut tyhjästä 1950-luvun lopulla, vaan se oli pitkän historiallisen jatkumon ilmentymää. Aiemmat alkoholikontrollipolitiikan keinot eivät olleet tehonneet, joten oli kokeiltava jotain muuta. Keinoksi valikoitui tapakasvatus. Alkoholiliike oli jo aiemmin alkanut pikkuhiljaa luopua jäykästä linjasta alkoholin myyjänä ja olosuhteet uudistuksille olivat muutenkin suotuisat. 1950-luvulla Alkoholiliike alkoi lisäksi suosia hintapolitiikalla mietoja alkoholijuomia väkevien kustannuksella, ja kun tähän yhdistettiin tapakasvatuksen keinot, uskottiin eurooppalaisen juomatavan juurtumisen Suomeen olleen vain ajan kysymys.¹

Suomalaisten juomatapojen arvostelu ei liittynyt runsaaseen kokonaiskulutukseen, vaan yksittäisten juomiskertojen seurauksiin. Itse asiassa alkoholinkulutus oli Suomessa 1960-luvulla Euroopan alhaisimpia. Vuosien 1959-1968 välillä kulutus pysytteli vuositasolla noin 1,70-2,90 litrassa absoluuttista alkoholia henkeä kohden laskettuna (liite 1). Samaan aikaan Sveitsissä - Euroopan sydämessä - muistutettiin kansalaisia lehtien palstoilla siitä, että maa oli kansainvälisessä vertailussa alkoholikulutustilastossa kolmannella sijalla. 1960-luvulla alkoholia kului vuodessa keskimäärin noin 10 litraa asukasta kohden (liite 2).

Tutkimuksessani tarkastelen suomalaista ja sveitsiläistä alkoholikeskustelua vuosina 1959-1960. Suomalaisia alkoholinkäyttötapoja ja alkoholipolitiikkaa on vertailtu paljon muiden Pohjoismaiden

¹ ks. esim. Kuusi H. 2003.

kanssa. Suomessa ihannoitiin tarkastelujakson aikana nimenomaan eurooppalaista juomatapaa, joten olen ottanut vertailumaaksi Sveitsin. Sveitsiläisen alkoholikeskustelun avulla voidaan tarkastella sellaista käsitystä alkoholinkäytöstä ja juomatavoista, jotka olivat lähempänä keskieuropalaista ajattelua. Ensisijaisesti olen tarkastellut, minkälaisin argumentein alkoholinkäyttöön otettiin kantaa. Mielenkiintoista oli myös selvittää, nousiko keskusteluissa esiin tiettyjä aihepiirejä tai teemoja, jotka herättivät erityistä kiinnostusta. Puhe alkoholista liittyy usein kiinteästi kulttuurisiin tekijöihin ja tarkastelen myös niiden merkitystä keskustelussa. Suomessa alkoholinkäyttötavat on nähty kansallisenä ongelmana ja sivistymättömän kulttuurin ilmentäjänä. Sveitsissä alkoholinkäyttöön on suhtauduttu käytännöllisemmin osana normaalia arkea. Poikkeavat lähestymistavat ovat varmasti vaikuttaneet yleiseen keskusteluun ja alkoholiin liitettyihin arvostuksiin. On hyvä myös pohtia, miten ”sallituista” tai ”normaaleista” alkoholinkäyttötavoista maissa on puhuttu.

Monissa maissa alkoholiverotus on merkittävä tulonlähde valtiolle. Sekä Suomessa että Sveitsissä valtiolliset intressit ovat vaikuttaneet omalta osaltaan keskusteluun ja siihen, minkälaisia alkoholipoliittisia toimenpiteitä toteutettiin käytännössä. Tähän on vaikuttanut myös se, että alkoholinkäytön haittavaikutukset tulevat lopulta aina valtion kustannettavaksi. Sveitsissä kansalaisilla on ollut poliittisen järjestelmän takia päätöksenteossa merkittävämpi rooli kuin suomalaisilla. Suomessa vastaavasti Alkoholiliikkeellä on ollut merkittävä rooli päätöksenteossa ja tämä on luultavasti vaikuttanut yhtiön valitsemiin argumentteihin.² Sveitsissä keskustelu täytyi jossain määrin kohdistaa nimenomaan kansalaisille, joilla viime kädessä on ollut mahdollisuus sinetöidä lopullinen päätös esimerkiksi lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä. Näin tapahtui esimerkiksi vuonna 1966 järjestetyssä kansanäänestyksessä alkoholilain uudistamiseksi.

Tutkimuksen ajanjakson 1959-1968 olen rajannut Suomessa tapahtuneisiin toimenpiteisiin ja muutoksiin, koska näkökulmani on ensisijaisesti suomalaisessa alkoholikeskustelussa. Sveitsissä alkoholipoliitikassa ei ole tapahtunut myöskään merkittäviä muutoksia 1950- ja 1960-luvuilla, joten rajausta ei ole ollut syytä laajentaa tai tiukentaa sen vuoksi. Alkoholiliikkeen vuonna 1959 aloittama viinikampanja käynnisti viimeistään aktiivisen julkisen keskustelun mietojen juomien käytöstä ja niiden myyntiä sekä saatavuutta pyrittiin lisäämään voimakkaasti. Samalla eurooppalaisen juomatavan ihannoitiin lisääntyä. 1960-luvun lopulla Alkoholiliike toteutti olutravintolakokeilun³ ja se voidaan nähdä osana mietojen juomien linjaa. Vuonna 1969 Väkijuomalaki korvattiin Alkoholilailla,

² ks. esim. Häikiö 2007.

³ Olutravintolakokeilusta tarkemmin luvussa 3.

jolloin lain tavoitteita muutettiin ja alkoholikauppa vapautui entisestään.⁴ Uuden lain vaikutuksia alkoholin kulutukseen ei ole mahdollista käsitellä tässä työssä, joten rajaan tutkimuksen ajankohdan päättymään siihen. Vuonna 1969 voimaan tulleen alkoholilain vaikutuksia alkoholinkäyttöön on lisäksi tutkittu Suomessa runsaasti.

Suomessa käytiin yli 30 vuotta ahkeraa keskustelua Alkoholilain valmistelusta ja kiihkeimmät vuodet osuvat siten viimeiselle kymmenelle vuodelle. 1960-luvun keskustelun tutkiminen antaa tilaisuuden joiltakin osin pohtia myös lain valmistelun vaikutusta. 1960-luvun kehitys alkoholipolitiikassa johtui pääasiassa Alkoholiliikkeen toimintatapojen ja yleisten asenteiden muutoksesta, lain säädännöllä ei ollut vaikutusta. Alkoholiliike toteutti tietoisesti 1930-luvulta 1950-luvun loppuun tiukkaa alkoholikontrollipolitiikkaa. Sen jälkeen tästä alkoholin myyntiä ohjanneesta jäykkyydestä alettiin vähitellen luopua. Samalla alkoholinkäyttötapoja alettiin voimakkaammin ohjata valistuksen ja opastuksen keinoin. Tutkimuksen ajankohtaan mahtuu vuonna 1966 Sveitsissä järjestetty alkoholilain uudistamista koskenut kansanäänestys, joka lopulta hylättiin. Kansanäänestyksellä on Sveitsissä erilainen merkitys kuin Suomessa ja niitä on järjestetty vuosittain monista eri asioista eli äänestäminen ei ole verrannollista esimerkiksi Suomen kieltolain kumoamiseen. Sveitsin poliittinen järjestelmä ja kansalaisten laajat oikeudet vaikuttaa, ovat merkinneet sitä, että muun muassa alkoholilakiin on pystytty tekemään vain pieniä muutoksia kerrallaan. On hyvä myös huomioida, että Sveitsissä naiset saivat ensimmäisissä kantoneissa äänioikeuden vasta vuonna 1971. He eivät siten voineet ottaa osaa viralliseen päätöksentekoon.

Tutkimuksessa *alkoholilla tai väkijuomalla* tarkoitetaan ainetta, joka on valmistettu nautintotarkoitukseen. *Alkoholikeskustelulla* tarkoitan sellaista materiaalia, jota on julkaistu kaikkien saatavilla olevissa lehdissä ja muissa julkaisuissa sekä esitteinä. *Alkoholipolitiikka* sisältää tässä työssä kaikki alkoholinkäyttöön ja kulutukseen sekä myyntiin vaikuttaneet toimenpiteet tai pyrkimykset vaikuttaa niihin. Saksankielisille termeille yritän löytää mahdollisimman hyvät suomenkieliset vastineet, mutta kuljetan rinnalla tarvittaessa myös saksankielisiä ilmaisuja. Alkoholikulutus- ja haittatilastoja käsiteltäessä keskiarvoilla tarkoitetaan aina sataprosenttista alkoholia. Tilastoissa ja taulukoissa käsitellään vain tilastoituja alkoholikulutuslukuja, eikä erikseen ole huomioitu arvioita tilastoimattomasta kulutuksesta. Alkoholiliikkeestä tuli vuonna 1969 virallisesti Oy Alko Ab. Koska yhtiöstä käytettiin jo aiemmin yleisesti nimeä Alko, ja nimenmuutos perustui tähän vakiintuneeseen käytäntöön, käytän myös tässä työssä molempia nimityksiä.

⁴ Suomen asetuskokoelma n:o 459, 1968.

1.2. Aiempi tutkimus ja lähdeaineisto

Kansainvälisessä alkoholitutkimuksessa on usein ollut tavoitteena selvittää, minkälainen asema alkoholinkäytöllä on eri maissa. Maita jaotellaan herkästi kulutuksen määrän tai suosituimman juomalajin mukaan. Alkoholitilastojen ja juomatapatutkimusten tulokset ovat harvoin eri maissa yhteismitallisia tai helposti vertailtavissa keskenään.⁵ Tämä johtuu siitä, että alkoholinkäyttö on kulttuurisesti painottunutta ja värittyä, joten esimerkiksi ”humala” ymmärretään eri tavoin eri maissa, puhumattakaan muista alkoholiin liittyvistä mielikuvista ja traditioista.⁶ Juomatavoista ei ole olemassa paljon tilastoja ennen 1970-lukua.⁷ Eniten alkoholitutkimusta on tehty Pohjoismaissa, koska alkoholinkäyttöön on pyritty aktiivisesti vaikuttamaan ja siksi erityisesti juomatapoja on halettu tutkia.⁸ Juomatapatutkimusten taustalla on vaikuttanut halu selvittää alkoholin haittavaikutuksia sekä sitä, minkälaisia seurauksia kulloinkin toteutetuilla alkoholipoliittisilla toimenpiteillä on ollut.⁹ Alkoholitutkimuksessa on pidettävä mielessä tämä tilastojen ja erilaisten lähdeaineistojen moniulotteisuus.

Suomessa alkoholitutkimus on ollut 1900-luvun aikana runsasta ja monipuolista. Alkoholitutkimusta on tehty paljon lääketieteellisistä syistä, mutta alkoholinkäyttöä ja sen vaikutuksia ovat tutkineet runsaasti myös historioitsijat ja sosiologit. Erityisesti 1970-luvulla alkanut yhteiskuntatieteellisen ja sosiologisen tutkimuksen suosion kasvu vaikutti osaltaan myös alkoholitutkimukseen. Alkoholin kulutus kasvoi tasaisesti Euroopassa 1980-luvulle saakka, Ranskaa lukuun ottamatta, joten kysyntää tutkimukselle oli.¹⁰ Sveitsissä sosiologisen ja lääketieteellisen tutkimuksen suosio sekä amerikkalaisen tutkimuksen vaikutus on myös nähtävissä. Historiallinen näkökulma on jäänyt huomattavasti vähemmälle painotukselle.

Suomalaista alkoholihistoriaa on tutkinut paljon Matti Peltonen. Hänen tuorein julkaisunsa, artikkelikokoelma *Alkoholin vuosisata. Suomalaisen alkoholiolojen käänneitä 1900-luvulla (2006)*, tarjoaa hyvän katsauksen koko vuosisadan suomalaisen alkoholipolitiikkaan. Eri näkökulmista ja tapahtumaketjuista kirjoitetut artikkelit paljastavat, kuinka moniulotteinen ja tunteita herättänyt sekä historian kokemuksiä painottanut suhtautuminen alkoholiin Suomessa on voinut. Teoksessaan *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti (1997)* Peltonen tutkii, mitkä asiat vaikuttivat

⁵ Ahlström-Laakso, 1974, 1-7.

⁶ Ahlström-Laakso, 1974, 1-7; Müller, 1983, 46.

⁷ Simpura & Karlsson, 2001, 19, 22–23.

⁸ Ahlström-Laakso, 1974, 1-7.

⁹ Sulkunen P. 1975, 6.

kieltolain syntymiseen ja lopulta kumoamiseen. Tutkimuksessa tulee hyvin esiin suomalaisen alkoholiajattelun historiallinen jatkumo ja ne tekijät, jotka vaikuttivat alkoholikeskusteluun vielä pitkään 1900-luvun kuluessa. Suomalaista viinapää-ajattelua¹¹ Peltonen pohtii jo vuonna 1988 julkaistussa kirjassaan *Kolerakauhusta viinapähän*. Suomalaisen humalan olemusta on pohtinut Matti Virtanen kirjassaan *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala (1985)*.

Hanna Kuusi on väitöskirjassaan *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa (2003)* tarkastellut 1960-luvun yhteiskunnallista murrosta ja muutosta alkoholipoliittikan avulla. Hän kiinnittää huomiota erityisesti siihen, miten alkoholiin liitetyt negatiiviset vaikutukset nähtiin kansallisena ongelmana ja kuinka eurooppalaista sivistynyttä juomakulttuuria ihannoitiin. Tutkimuksen kohteena ovat suomalaiseen alkoholikulttuuriin liittyvät teemat alkoholipoliittisen ”mietojen linjan” aikakaudella. Kuusen ja Peltosen tutkimukset toimivat hyvänä lähtökohtana omalle tutkimukselleni. Suomalaisen yhteiskunnallisen alkoholikysymyksen ja raittiusliikkeen syntyä on Irma Sulkunen tutkinut väitöskirjassaan *Raittius kansalaisuskontona (1986)*.

Sosiologit Pekka Sulkunen, Klaus Mäkelä ja Jussi Simpura ovat omalta osaltaan problematisoineet suomalaisten alkoholinkäyttötapoja ja niiden seurauksia erilaisista näkökulmista. He ovat myös pohtineet jonkin verran alkoholin kulttuurista merkitystä Suomessa. Näistä merkittävimpiä oman tutkimukseni kannalta ovat Mäkelän tutkimus *Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja -70 luvuilla (1976)* sekä hänen alkoholikysymyksen historiallisia muotoja ja kulttuurista näkökulmaa painottava artikkelinsa *Alkoholikysymyksen historialliset muodot (1981)*. Sulkusen ja Pasi Falkin artikkeli *Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri (1981)* kyseenalaistaa mielekkyyden puhua alkoholikulttuurista ilman kulttuurin tarkempaa määrittelyä. Heidän mielestään valtion rooli on jäänyt usein liian pienelle huomiolle, jolloin alkoholikulttuuri on nähty riippumattomana alkoholipoliittikkaa säätelevistä aineellisista ehdoista, kuten valtion taloudellisista intresseistä.¹² Sulkunen on pohtinut alkoholia ja suomalaista elämänmuotoa myös artikkelissa *Alkoholi ja suomalainen elämänmuoto (1983)*. Lisäksi hän on Pertti Alasuutarin, Ritva Nätkinin ja Merja Kinnusen kanssa tarkastellut suomalaisten suhdetta alkoholiin kulttuurintutkimuksen näkökulmasta teoksessa *Lähiöravintola (1985)*. Jussi Simpura on toimittanut yhteen juomatapatutkimusten aineistoja ja niiden tulokset on koottu teokseen *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta*

¹⁰ Simpura & Karlsson, 2001, 23.

¹¹ Suomalainen viinapää -käsite syntyi vuoden 1910 tienoilla ja se perustui ajatukseen erityisestä suomalaisesta juomatavasta. Tästä tarkemmin luvussa 2.1.

¹² Falk & Sulkunen, 1981, 314-326.

1968, 1976 ja 1984 (1985). Julkaisussa monet edellä mainitut tutkijat tarkastelevat alkoholinkäyttöä ja juomatapatutkimusten tuloksia laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Matti Piispa on puolestaan tutkinut suomalaista lehdistökirjoittelua ja esittelee tuloksiaan raportissa *Raittiuskasvatuksesta alkoholivalistukseen. Suomen sanomalehdistön alkoholikirjoittelun linjat vuosina 1951-1978*. Tutkimuksessa keskitytään pääkirjoitusten sisältöön ja lisäksi Piispa on hyödyntänyt Alkon keräämää lehdistöaineistoa. Tutkimuksen näkökulma eroaa tutkimukseni lähtökohdista, mutta sen valossa voin tarkastella Sveitsissä julkaistua lehdistöaineistoa. Piispa on käsitellyt samaa teemaa myös teoksessaan *Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta (1992)*. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisusarjan monet muut tutkimuselosteet tuovat selvyyttä suomalaisten alkoholinkulutustapoihin ja Alkon merkitykseen suomalaisessa alkoholipoliitikassa.

Sveitsiläinen alkoholipoliitikka ja -lainsäädäntö eroavat pelkästään pintapuolisesti tarkasteltuna paljon suomalaisesta. Sveitsi oli jaettu 1960-luvulla 25 kantoniin¹³, joilla oli vahva itsemääräämisoikeus myös lainsäädännön osalta.¹⁴ Täysin yhteistä linjaa alkoholipoliitikassa ei siis välttämättä ole ollut. Vaikka Sveitsissä on neljä kielialuetta ja niissä juomatavat saattoivat erota paljonkin, rajaan tutkimukseni lähdeaineiston ainoastaan saksankieliseen materiaaliin. Sveitsiläisistä noin 70 prosenttia asui 1960-luvulla saksankielisillä alueilla¹⁵ ja enemmistö erilaisten alkoholinkäytön kanssa työskennelleiden organisaatioiden ja tahojen julkaisuista ovat saksankielisiä. Voidaan katsoa, että saksan kieleen rajoittuminen ei merkitse lähdemateriaalin rajoittuneisuutta. Kulutustilastoja esittelen Sveitsin osalta koko maasta ja mahdollisuuksien mukaan pyrin tarkastelemaan asioita koko maanlaajuisesti.

Sveitsiläistä alkoholikysymystä historiallisesta näkökulmasta on hahmotellut historioitsija Jakob Tanner artikkelissaan *Die "Alkoholfrage" in der Schweiz im 19. und 20. Jahrhundert (1986)*, mutta ei muutaman sivun pituisessa artikkelissa kykene tekemään kovin tyhjentävää analyysia. Tannerin artikkeli tarjoaa kuitenkin hyvän taustan sveitsiläisen alkoholihistorian ymmärtämiseksi. Markus Mattmüller on antanut panoksensa historiallisen kokonais kuvan hahmottamiseen vuonna 1977 pitämällään esitelmällä, joka on julkaistu pienenä kirjasena vuonna 1979 nimellä *Der Kampf gegen den Alkoholismus in der Schweiz*. Sosiologi Peter Wütrich teki vuonna 1975 ensimmäisen sveitsi-

¹³ Schweizerisches Jahrbuch der Schweiz 1967, 13

¹⁴ Peltoniemi 1979, 303.

¹⁵ Schweizerisches Jahrbuch der Schweiz 1967, 27.

läisten juomatapoja kartoittaneen kyselytutkimuksen saksan- ja ranskankielisillä alueilla. Tätä tutkimusta täydentämään Hans-Ulrich Hausheer teetti vastaavanlaisen kyselyn italiankielisellä alueella vuonna 1976. Nämä tulokset Wütrich analysoi 1979 tutkimuksessaan *Alkohol in der Schweiz*. Hausheer analysoi italiankielisen alueen tuloksia tutkimuksessa *Alkoholkonsum in der italienischen Schweiz, ein interkultureller vergleich* (1978). Richard Müller ja Markus Wieser pyrkivät lisäksi omalta osaltaan syventämään Wütrichin tutkimustulosten avulla sveitsiläisen alkoholikulttuurin olemusta artikkelissa *Die Kulturelle Bedeutung des Alkohols in der Schweiz und Perspektiven der Primärprophylaxe* (1977). Müller tarkastelee sveitsiläisiä juomatapoja ja alkoholin merkitystä myös tutkimuksessa *Trinksitten im Wandel* (1983).

Sveitsiläisessä alkoholitutkimuksessa painottuu - todennäköisesti osittain lääketieteellisen ja sosiologisen tutkimusperinteen - vuoksi ongelmajuomisen ja alkoholismien tarkastelu. Tutkimuksen lähtökohtana on usein se, miten runsaasti alkoholia kuluttavat voidaan erottaa muista alkoholinkäyttäjistä. Tätä ongelmaa lähestytään usein tilastollisten tosiasioiden kautta. Samantyyppistä tutkimusta on julkaistu paljon myös Suomessa, mutta se ei ole ollut yhtä hallitseva näkökulma. Sveitsissä on julkaistu tutkimuskirjallisuutta myös taloudellisesta näkökulmasta. Hyviä esimerkkejä ovat Christoph Zurbruggin *Die schweizerische Alkoholpolitik. Gesundheits- und fiskalpolitische Aspekte* (1976) sekä Robert Leun *Ökonomische Aspekte des Alkoholkonsums in der Schweiz* (1977). Lisäksi jonkin verran on tutkittu raittiusliikettä, kuten Regula Zürcher teoksessa *Von Apfelsaft bis Zollifilm. Frauen für die Volksgesundheit* (1996) ja Rolf Trechsel teoksessa *Die Geschichte der Abstinenzbewegung in der Schweiz im 19. und frühen 20. Jahrhundert* (1990).

Lähdeaineistona käytän Suomen osalta runsaasti aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta ja Alkoholiliikkeen julkaisemaa *Alkoholipolitiikka* -aikakauskirjaa¹⁶. Sen lukijakunta on ollut rajoittunutta, mutta sitä ovat todennäköisesti lukeneet ja siihen ovat kirjoittaneet lähes kaikki tunnetut alkoholitutkijat ja alkoholipolitiikan kannalta keskeiset henkilöt. Sen sisältö heijastaa varsin hyvin maassa vallinnutta alkoholipoliittista linjaa.¹⁷ Kettil Bruunin mukaan Alkoholiliike piti lehteä tärkeänä ja sitä lainattiin usein päivälehdissä.¹⁸ Alkoholipolitiikka -lehden kirjoittelun linjoja on hahmotellut vuonna 1975 Pertti Hémanus. Hänen mukaansa lehden voidaan katsoa ”antaneen oman panoksensa maassa vallitsevan alkoholipoliittisen tietoisuuden kohottamiseksi.” Tämän tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavaa on se, että Hémanus on jakanut alkoholikirjoittelun linjat neljään jaksoon, joista kaksi

¹⁶ Alkoholiliike alkoi julkaista omaa aikakauskirjaa vuonna 1936 nimellä Alkoholiliikkeen Aikakauskirja. Vuonna 1952 lehden nimeksi tuli Alkoholipolitiikka. Bruun 1972, 257

¹⁷ Hémanus, 1975, 243-254.

osuu tutkimuksen ajankohtaan. Vuoden 1953–1965 lehdissä korostuivat tapakulttuuria painottaneet aiheet – niiden tehtävä oli tukea viinikampanjaa. Vuosina 1966–1971 lehdessä painottui ajan hen- gen mukaan alkoholitutkimus ja lainsäädännön uudistaminen, lisäksi muut päihteet alkoivat saada tilaa.¹⁹ Käsittelen jonkin verran Alkoholiliikkeen viinikampanjan yhteydessä julkaisemaa materiaa- lia eli esitteitä ja vuodesta 1965 Viiniposti -lehteä. Kokonaisuudessaan aineistossani painottuu Al- koholiliikkeen julkaisema materiaali, koska monopoliyhtiön vaikutusvalta 1960-luvulla oli voima- kas niin lainsäädännöllisesti kuin taloudellisesti. Alkoholiliike pyrki vaikuttamaan aktiivisesti myös yleiseen mielipiteeseen, koska pitkäaikainen kilpakumppani raittiusliike oli menettänyt kannatus- taan.²⁰

Sveitsin alkoholikeskustelun tarkastelussa tärkeimmän lähdeaineiston muodostavat eri arkistoista löytämäni lehdistöaineisto. Artikkelit on kerätty kunkin arkiston toimesta valmiiksi leikekirjoiksi tai kokoelmiksi ja ne koostuvat useista eri lehdistä. Alkuperäisen rajauksen artikkelien suhteen on teh- nyt siis arkisto, mutta uskon niiden tarjoavan kattavan kuvauksen alkoholikeskustelusta, koska ta- voitteenä on ollut analysoida artikkeleita sisällön, ei määrän perusteella. Leikekirjat on jaettu tietty- jen teemojen mukaan jo keräämisvaiheessa, mutta tarkoitukseni ei ole pitäytyä niissä. Samoja artik- keleita nimittäin löytyi eri teemojen alta.

Olen käynyt läpi 142 eri sanomalehdissä julkaistua artikkelia vuosilta 1959-1968. Ahkerimmin al- koholiaiheisia kirjoituksia ovat julkaisseet Neue Zürcher Zeitung (NZZ) (26 artikkelia), Die Tat (25 artikkelia), Volksrecht (20 artikkelia) ja Tages Anzeiger (14 artikkelia). Muut tutkimuksessa mukana olleet lehdet ovat: Aargauer Tagblatt, Abstinenter Sozialist, L'Ami du Vin, A-Z Basel, Basler Nach- richten, Berner Tagwacht, Evolution, Freier Aargauer, Der Genossenschaffer, Der Landbote, Natio- nal-Zeitung, Neue Zürcher Nachrichten, Schaffhauser Nachrichten, Schweizer Allgemein Volkszei- tung, Schweizer Bauernzeitung, St. Galler Tagblatt, Tagwacht, Vaterländ, Volkstimme (St. Gallen), Die Welt, Die Weltwoche ja Zürcher Woche. Artikkeleissa käsitellään monenlaisia teemoja ja aihei- ta alkoholismista alkoholijuomien verotukseen. Artikkeleiden tarkastelun tavoitteena on saada käsi- tys alkoholikirjoittelun yleisistä linjoista, ei joidenkin lehtien kirjoittelun määrästä tai yleisyydestä. Olen myös jättänyt tietoisesti pois artikkelit, jotka käsitelivät alkoholipoliittikkaa tuotannollisesta näkökulmasta. Sveitsin lehdistö oli tarkasteluaikana poliittisesti jakautunut ja tarkasteluaikana kir- joittelu on saattanut perustua jossain määrin poliittisiin linjavetoihin. Tutkimuksen rajauksen ja mie-

¹⁸ Bruun 1972, 257.

¹⁹ Hémanus, 1975, 243-254.

²⁰ Ahonen 2003, 270.

lekkyuden kannalta ei ole kuitenkaan mahdollista tarkastella kovin eri puolueiden tavoitteita, poliittisen päätöksenteon rakentumista, lainsäädännön kiemuroita tai esimerkiksi Sveitsin verotusjärjestelmää. Uskon, että tutkimuksen tarkoituksen kannalta tiukka rajanveto eri puolueiden, sanomalehtien tai niiden taustavaikuttajien välille ei myöskään ole tarpeellista. Artikkeliaineiston ei ole tarkoitus olla kattava katsaus 1960-luvun lehtikirjoitteluun, mutta se tarkentaa alkoholikeskustelun painoituksia. Käsittelen erilaisia teemoja pääasiassa siltä pohjalta, miten ne tulevat esiin lehdistöaineistossa ja tarvittaessa selvitän asiaa tarkemmin tutkimuskirjallisuuden pohjalta.

Sveitsissä osittainen alkoholimonopoli on valtiollisella Eidgenössische Alkoholverwaltung (EAV) -nimisellä organisaatiolla²¹ ja se on vastuussa alkoholijuomien valmistuksesta sekä viinan maahan tuonnista. EAV:n vastuulle eivät kuitenkaan kuulu käymisteitse valmistetut hedelmä- ja marjapohjaiset juomat - ne on jätetty pois alkoholilain piiristä. Suuri merkitys sen toiminnassa on teolliseen käyttöön valmistetulla alkoholilla, enkä tästä syystä kiinnittänyt huomiota kovinkaan paljon sen rooliin. Sveitsissä toimi 1960-luvulla myös järjestö nimeltä Schweizerische Zentralstelle zur Bekämpfung des Alkoholismus (SFA).²² Se toimi perustamisvaiheessa raittiusyhdistyksenä, mutta on sittemmin omaksunut tutkimusta painottavan roolin. SFA on julkaissut jonkin verran esitemateriaalia ja *Freiheit* -nimistä lehteä, jolla ei tutkimuksen kannalta ole erityistä painoarvoa, koska sen kohderyhmänä olivat ensisijaisesti raittiit ja SFA:n näkökulma tulee muutenkin esille. SFA:n ja raittiusliikkeen kehittymistä laajemminkin on esitelty yhdistyksen 100-vuotisen historian kunniaksi julkaistussa teoksessa *100 Jahre, 100 ans*. EAV ja SFA voidaan nähdä organisaatioina, jotka jossain mielessä jakavat Alkon hoitamia tehtäviä, mutta täysin varauksettomasti niitä ei voi toisiinsa rinnastaa.

Lähdeaineistoni ei ole maittain aivan yhdenmukainen ja tutkimuskirjallisuudella on tarkastelussa merkittävä rooli. Sveitsissä julkaistut lehtiartikkelit on julkaistu paikallislehdissä, valtakunnallisissa sanomalehdissä tai joidenkin yhdistysten omissa lehdissä. Alkoholikeskustelua on käyty lehdissä useimmiten uutisoinnin vuoksi, mutta artikkeleita on julkaistu niissä myös nimellä. Näihin nimiin on törmännyt myös muussa alkoholiin liittyvässä materiaalissa, kuten SFA:n julkaisuissa tai tutkimusraporteissa. Tavallaan asiantuntijoiden ääni kuului lehdistökirjoittelussa samoin kuin Alkoholipolitiikan sivuilta. Tätä eroa on monesti kuitenkin vaikea tehdä. Molemmista maista alkoholipolitiikkaan vaikuttaneet tai siihen säännöllisesti kantaa ottaneet henkilöt olivat monipuolisesti tekemi-

²¹ Herzog ja Karmakallio käyttävät Sveitsin kotipolitoa käsittelevässä artikkelissaan ilmaisua `alkoholihallinto`. Herzog & Karmakallio 1979.

²² Vuodesta 1976 Schweizerische Fachstelle für Alkoholprobleme ja vuodesta 1991 Schweizerische Fachstelle für

sissä aiheen kanssa ja ydinjoukko vaikuttaa suhteellisen pieneltä.

Tavoitteenani on ollut lähdeaineiston purkaminen mahdollisten hallitsevien teemojen avulla. Olen halunnut selvittää, minkälaiset aiheet ovat olleet toistuvasti mukana keskustelussa. En aio kuitenkaan hylätä vähemmän palstatilaa saaneita aihepiirejä silloin, kun niitä on painotettu myös tutkimuskirjallisuudessa. Kiinnostavaa on erityisesti se, minkälaisia argumentteja alkoholin puolesta ja sitä vastaan on käytetty. Voidaanko kirjoittelun perusteella ymmärtää paremmin suhtautumista alkoholiin ja sen seurauksiin – sekä hyviin että huonoihin? Tarkoituksena on ollut vertailla molempien maiden kirjoittelua teemoittain. Alkoholioloja, kuten alkoholin saatavuutta ja käytön yleisyyttä, on myös selvitettävä, jotta alkoholista käytyä vuoropuhelua voi ymmärtää.

1.3. Tutkimuksen merkitys

Suomessa alkoholinkäytön vertailuja ja tutkimuksia on tehty pääasiassa muita Pohjoismaita silmällä pitäen, koska niiden alkoholimonopoli on ollut lähimpänä Suomen tilannetta. Sveitsin alkoholikeskustelua on mielenkiintoista selvittää, koska lähtökohdat alkoholipolitiikalle eroavat merkittävästi aiemmista vertailumaista. 1960-luku taas on mielestäni otollinen ajankohta, koska esimerkiksi Hanna Kuusen mukaan 1960-luvulla alkoholipolitiikka ja alkoholinkulutuksen kasvu liittyivät kiinteästi koko yhteiskuntarakenteen ja elintapojen murrokseen.²³ Sveitsissä samanlainen kehitys alkoi voimakkaammin jo edeltäneen vuosikymmenen aikana, koska se ei joutunut 1950-luvulla samanlaiseen jälleenrakennustyöhön kuin Suomi. Näiden vuosikymmenien kehitys ei ollut muista maista poikkeavaa. 1960-luvulla Sveitsin talous oli hyvällä mallilla, massakulutuksen seuraukset näkyivät jo kodeissa ja alkoholinkulutus lisääntyi. Toisaalta koko läntisessä Euroopassa alkoholinkulutus nousi Ranskaa lukuun ottamatta tasaisesti aina 1980-luvulle saakka. Jonkinlaista käyttötapojen yhdenmuukaistumista on myös havaittu.²⁴

Tavoitteenani on ollut Sveitsin osalta saada käsitys siitä, minkälaista alkoholiin liittyvä ajattelu ja keskustelu olivat samaan aikaan, kun Suomessa ihannoitiin muiden maiden juomatapoja ja alkoholipolitiikka alkoi liberalisoitua. Ihanteena nähtiin erityisesti eurooppalainen juomatapa. Aikalaiskirjoittelussa tämä ihannointi näkyi esimerkiksi matkakertomuksina Keski-Euroopan maista, joissa kirjoittaja oli tarkkaillut ruoka- ja juomatapoja. Sopivalle juomatavalle ei annettu kuitenkaan mitään

Alkohol – und andere Drogenprobleme.

²³ Kuusi H. 2003, 20-26, 34-39.

²⁴ Simpura & Karlsson 2001, 23.

yksiselitteisiä määritelmiä. Tutkimuskirjallisuudessa lähestymistapa on ollut samankaltaista eli oletuksena näyttää olevan, että suomalaisilla on epäilyttävistä alkoholinkäyttötavoistaan huolimatta ollut käsitys siitä, mikä oli tämä ”eurooppalainen juomatapa”.

Alkoholitutkimuksessa maiden välisiä eroja alkoholinkäytössä selitetään jonkin verran erilaisella juomarakenteella ja vertailun helpottamiseksi puhutaankin usein viina-, olut- ja viinamaista. Jaottelu perustuu siihen, mikä on kussakin maassa yleisin juomatyyppejä. Merkitystä on sillä, mitä juomaa juodaan suhteellisesti eniten. Monessa yhteydessä Sveitsistä puhutaan olut- ja viinimaana tai se nähdään jonkinlaisena rajatapauksena eli sitä on vaikea luokitella yleisimmän juomatyypin perusteella.²⁵ Suomi on perinteisesti tunnettu viinimaana, jossa alkoholin nauttimiseen ei liity samanlaisia ravinnollista merkitystä. Viinimaissa alkoholin juominen on sen sijaa perinteisesti ollut osa ruokailua.²⁶ Tästä huolimatta kokonaiskulutustilastoissa (liite 3) Sveitsi on lukeutunut kärkikaartiin ja alkoholismista on puhuttu toistuvasti. Sekä Sveitsissä että Suomessa on seurattu muiden maiden alkoholikirjoittelua ja tieteellisiä tutkimustuloksia. Etenkin amerikkalainen tutkimus ja Ruotsin alkoholiolojen kehitys ovat olleet esillä. Sveitsiläisessä tutkimuskirjallisuudessa törmää säännöllisesti suomalaistutkijoiden nimiin, joten voidaan olettaa, että Suomen tilanne on ollut sveitsiläisille kollegoille jossain määrin tuttu. Suomessa Sveitsin alkoholinkulutusta seurattiin jonkin verran Alkon julkaisuissa.

Sveitsin ja Suomen alkoholipolitiikassa näyttää olleen enemmän eroavaisuuksia kuin yhteneväisyyksiä, joten tarkastelu perustuu paljon erojen esille nostamiseen. On suhteellisen helppo sanoa, että merkittävä ero maiden välillä on ollut lainsäädännössä ja alkoholin kokonaiskulutuksessa. Erojen todentaminen itsessään ei kuitenkaan kerro suhtautumisesta alkoholiin tai siitä, minkälaiset tekijät ovat synnyttäneet keskustelua tai herättäneet huolenaiheita. Suomalaisen alkoholikulttuurin vertailu muiden Pohjoismaiden kanssa puolustaa paikkaansa, mutta hedelmällistä on tarkastella myös sitä, miten ja miksi jossain muualla on päädytty toisenlaisiin ratkaisuihin. Tai miten asioista on käytännössä keskusteltu, kun päältäpäin katsottuna tilanne on ollut erilainen. Onko mahdollista, että keskustelusta löytyy myös huomattavasti yhteneväisyyksiä? Tutkimukseni laajentaa Hanna Kuusen aloittamaa tarkastelua eurooppalaisen juomatavan ihannoinnista Se raottaa erityisesti sitä, oliko alkoholinkäytöstä vallinnut kuva ”sopivan juomatavan” ja korkean kulutuksen maasta niin ruusuinen kuin Suomessa on annettu usein ymmärtää. Tai sitä, onko Suomi ollut lopulta niin poikkeuksellinen humalahakuisen juomisen ja alkoholihaittojen ilmentäjänä.

²⁵ Peltoniemi, 1979, 301; Sulkunen P. 1975, 9.

²⁶ Sulkunen P. 1975, 9.

Alkoholinkäyttötavat, alkoholipolitiikka ja alkoholikeskustelu perustuvat pitkälti kulttuurisiin ja historiallisiin tekijöihin. Tästä syystä esittelen aluksi luvussa 2 hieman sekä Suomen että Sveitsin alkoholioloja pidemmällä aikavälillä. Tavoitteena on ollut hahmotella, minkälaisissa olosuhteissa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa alkoholikysymys on syntynyt. Samoin sitä, minkälaista alkoholipolitiikkaa on pyritty toteuttamaan. Esittelen lyhyesti myös 1950- ja -60-lukujen yhteiskunnallista kehitystä, jolloin muutosvauhti oli huomattavasti voimakkaampaa edeltäneeseen aikaan verrattuna. Historiallista taustaa vasten 1960-luvun alkoholikeskustelua on helpompi ymmärtää. Luvussa 3 keskityn lähdeaineiston avulla alkoholikeskustelun tarkasteluun ja analysointiin molemmissa maissa. Luvussa 4 syvennän Suomen ja Sveitsin alkoholinkäyttötapoja juomatapatutkimusten avulla ja nostan esiin alkoholinkäyttöön liittyvän kulttuurisen näkökulman.

2. Alkoholi Suomessa ja Sveitsissä

2.1. Suomen alkoholiolojen historiaa

”Sillä tavalla paloviina useinki turmelee terveyden ihmiseltä, vaan jos sitäkään ei aina silminnähtävästi tekisi, niin kuitenkin aina menettää ilon, onnen ja siunauksen perhekunnista, turmelee hyvät tavat ja kauniit, siivolliset menot, tuhlaa arvaamattoman työajan ja tavaran, saattaa monta ihmistä hyvältäki elolta maanteille.”

Muun muassa tällä tavoin Elias Lönnrot kertoi paloviinasta ja sen vaikutuksista *Suomalaisen Talonpojan Koti-Lääkäri* -kirjassa vuodelta 1838.²⁷ Suomessa koko kansan ja yksittäisten ihmisten alkoholinkäyttöön on pyritty puuttumaan erilaisin kielloin ja rajoituksin jo 1600-luvulta saakka. Siitä lähtien alkoholipolitiikka on ollut tärkeä puheenaihe – eikä vähiten siksi, että alkoholi on ollut merkittävä tulonlähde valtiolle.²⁸ Toimenpiteet alkoholinkäytön rajoittamiseksi ovat olleet voimakkaita, vaikka alkoholin kulutus 1800-luvun puolivälistä 1970-luvun alkuun oli kansainvälisesti vertailtuna hyvin alhaista. Folkloristi Satu Apo nimeää vuodet 1866–1968 ”suureksi kuivuudeksi” kuvaamaan alkoholinkäytön niukkuutta Suomessa.²⁹ Matti Peltosen mukaan ”yhteiskunnallinen alkoholikysymys” syntyi Suomessa pääosin maaseudulla. Kotipolton kiellon (1866) jälkeinen ristiriitaisuus vaikutti siihen, että suhtautumisesta alkoholin saatavuuteen tuli hyvin holhoavaa.³⁰

Irma Sulkusen mukaan alkoholikysymys Suomessa kasvoi yhteiskunnallisesti merkittävään mittaan 1870-luvulla, vaikka pohjaa keskustelulle oli rakennettu jo 1840-luvulta saakka. 1870-luvulla alkoholinvastainen kirjoittelu lisääntyi huomattavasti, vaikka kotipolton kiellon seurauksena alkoholin tuotanto vähentyi merkittävästi. Kirjoittelun keskipisteessä oli julkinen alkoholinkäyttö ja uudenlaisten juomatapojen³¹ ilmeneminen. Käytännössä ongelmia tuotti muun muassa maaseudun liikaväestön toimeentulo-ongelmat. Alkoholikysymys liittyi alusta lähtien myös voimakkaasti sekä kansallisuuskysymykseen että työväenkysymykseen ja raittiusseuroja perustettiin runsaasti erityisesti

²⁷ Lönnrot 2002, 4 (näköispainos).

²⁸ Ks. esim. Peltonen 1997.

²⁹ Apo 2001, 196.

³⁰ Peltonen 1997, 59.

³¹ Teollistumisen ja palveluspakon poistamisen myötä siirryttiin ”yksilöllisen liikkuvuuden ja yritteliäisyyden korostamiseen” eli yksilökansalaisuuteen. Alkoholin kohdalla kyse oli siitä, että vanhat juomatavat siirtyivät työväestön mukana uudenaiseen elämänrytmiin (tehdastyö), johon alkoholinkäyttö ei soveltunut samalla tavalla kuin aiemmin palkollisen päivän kulkuun. Alkoholinkäyttö siirtyi työajan jälkeiseen aikaan ja kertakulutus kasvoi, koska juominen ei enää lomittunut yksittäisinä ryppyinä työnteon oheen. Sulkunen 1986, 21-23.

1880-luvun kuluessa. Raittiusliikkeessä oli alkoholin lisäksi kyse myös joukkovoiman ja yhdistystoiminnan vahvistamisesta ja kasvattamisesta.³² Suomenmielinen sivistyneistö halusi A.A. Granfeltin johdolla luoda valtakunnallisen raittiusliikkeen, jonka avulla löytyisi ratkaisu sekä ”rahvaanky-symykseen” että kansallisen integraation ongelmaan³³. Fennomaanien ajattelussa raittiusliike oli siten samalla myös kasvatusjärjestö. Kasvatuksen kohteena oli rahvas, jonka haluttiin sisäistävän uuden yhteiskunnan moraaliset arvot ja kansalaishyveet. Käytännössä alemmat luokat haluttiin sitouttaa ”kontrolloituun ja autoritaarisesti ohjailtuun vapaa-ajantoimintaan”. Laajemmassa mittakaavassa raittiusliike toimi uranuurtajana patriarkaalisen mallin mukaisen kansallisvaltion rakentamisessa.³⁴

Käytännön suunnitelmat ja tavoitteet eivät ulottuneet sellaisenaan ruohonjuuritasolle, jonka aktiivinen toiminta oli perusedellytys koko raittiusliikkeen syntymiselle. Irma Sulkunen on tarkastellut raittiusliikkeen paikallistoimintaa ja rivijäsenistön käyttäytymistä. Hän tullut johtopäätökseen, että johto- ja perustaso muodostivat ennemminkin ristiriitaisen kokonaisuuden kuin yhteisen tavoitteen puolesta toimineen organisoidun rintaman. Samoin kuin koko järjestäytynyt raittiusliike, alkoholin-kulutus ja alkoholivastainen mielipiteenmuodostus, muodostivat monisyisen kokonaisuuden, jossa asiat saattoivat liittyä toisiinsa tai sitten eivät. Raittius toimintaa ei ole siksi hedelmällistä tarkastella vain suhteessa alkoholin kulutukseen tai nähdä sitä ainoana väylänä raittiusmieliselle ajattelulle.³⁵

Varhaista raittiusliikettä voidaan luonnehtia myös varhaiseksi työväenliikkeeksi. Myöhemmin raittiusliike ja työväenkysymys liittyivät tiukasti toisiinsa. Esimerkiksi vuonna 1898 käynnistyneen juomalakkoliikkeen tarkastelu osoittaa sen, että nimestään huolimatta sen tavoitteet liittyivät pikemminkin työväestön järjestäytymiskysymykseen ja poliittisiin tavoitteisiin kuin alkoholiin ja raittiusihanteisiin. Monelle raittiusjärjestöt olivat vain eräänlainen välipysähdys matkalla kohti uudenlaista yhteiskuntajärjestystä. Ne tarjosivat myös kanavan asettua yhteiskunnallisten vaatimusten taakse, koska ilman äänioikeutta siihen ei ollut juurikaan muita mahdollisuuksia. Raittius toiminta merkitsi työväestölle Sulkusen mukaan ennen kaikkea ”ideologiaa, joka suodatti lävitseen työväenluokan koko maailmankuvan perusainekset”.³⁶ Raittiusliikkeessä ei ollut kyse vain alkoholista ja sen käytöstä, vaan se näyttäytyi pikemminkin aiheena, jonka nimissä voitiin organisoitua ja rakentaa identiteettiä.

³² Sulkunen I., 1986, 11, 19-22, 35, 52.

³³ Tavoitteena oli väestön kiinteyttäminen ja sitominen alueellisesti sekä valtakunnallisesti. Sulkunen 1986, 95.

³⁴ Sulkunen I., 1986, 87-88, 95.

³⁵ Sulkunen I., 1986, 96, 109-110, 117.

³⁶ Sulkunen I., 1986, 205, 221-226, 236, 273-274.

1800-luvun jälkipuoliskolla alkoholikysymystä alettiin hahmottaa yhä enemmän tieteen avulla ja tämä toi keskusteluun uudenlaisen lähtökohdan. Alkoholilla ei ollut enää esimerkiksi kaikille raittiusajattelijoiden pelkäämistä eettinen ja moraalinen ongelma, vaan sitä vastaan opeteltiin argumentoimaan tutkimustiedon pohjalta.³⁷ Vähäisestä kulutuksesta huolimatta 1900-luvun alussa alettiin huolestua alkoholin ”väärenlaisesta” käytöstä ja jo vuonna 1907 alettiin puuhata kieltolakeja maahan. Moninaisten vaiheiden jälkeen kieltolaki astui voimaan vuonna 1919, mutta sen vaikutukset olivat täysin päinvastaiset kuin oli ajateltu. Lopulta laki kumottiin lähes yksimielisellä kansanäänestyksellä vuonna 1932. Suomalaista kieltolakeja ja lain säätämiseen johtaneita tekijöitä on käsitellyt erityisesti Peltonen teoksessaan *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti*.

Kieltolain kumoamisen jälkeen vuonna 1932 laki väkijuomista määritteli Valtion omistamalle väkijuomaliikkeelle, Oy Alkoholiliike Ab:lle, yksinoikeuden tuoda, viedä, valmistaa ja myydä väkijuomia. Erityisesti lain 5 § pidettiin tärkeänä periaatekohtana, koska siinä korostettiin väkijuomaliikkeen vastuullista roolia alkoholipolitiikan harjoittajana seuraavasti:³⁸

*”Väkijuomaliike on järjestettävä siten, että samalla kuin estetään laitonta liikettä, väkijuomien käyttöä supistetaan mahdollisimman vähiin sekä juoppoutta ja sen turmiollisia vaikutuksia ehkäistään.”*³⁹

Raittiusliikettä tutkineen Jukka Ahosen mukaan nämä lain alkoholipoliittiset tavoitteet oli määritelty perinteisten raittiusihanteiden mukaisesti.⁴⁰ Alkoholiliikkeen tehtäväksi tuli tyydyttää suomalaisten alkoholin tarvetta ja samalla sen velvollisuudeksi katsottiin kokonaiskulutuksen kontrollointi ja alkoholihaittojen ehkäisy. Lainsäädännössä ei kuitenkaan määritelty niitä keinoja, joita yhtiön tuli käyttää tavoitteen saavuttamiseksi. Pääasiassa alkoholinkäytön kokonaiskulutusta pyrittiin säätelemään kielloilla, kontrollilla tai yksilöllisellä ohjauksella.⁴¹ Vuonna 1932 säädetty väkijuomalaki oli käytössä aina vuoteen 1968 saakka, vaikka keskustelu lain toimimattomuudesta ja ongelmista alkoi pian lain säätämisen jälkeen. Täyskiellon epäonnistuminen johti siihen, että alkoholipolitiikkaa oli muutettava vastaamaan paremmin muuttuneita olosuhteita.

³⁷ Peltonen 1988, 18, 1997, 65.

³⁸ Ahonen 2003, 271.

³⁹ Suomen asetuskokoelma 1932 n:o 45.

⁴⁰ Ahonen 2006, 329.

⁴¹ Yksilön kulutus- ja ostoskäyttäytymiseen pyrittiin vaikuttamaan henkilökohtaisen kontaktin avulla. Kuusi 1952, 268-

Suomalaista alkoholikeskustelua ja -politiikkaa ovat värittäneet raittiusliikkeen ja Alkoholiliikkeen vastakkainasettelu. Ahosen mukaan näiden kahden suhde kehittyi monimutkaiseksi, koska raittiusliike ei kyennyt näkemään yhtiötä samalla myös omien tavoitteidensa vaalijoina. Raittiusliike kohdisti Alkoon samoja tuntemuksia kuin aiemmin viinatehtailijoihin ja kapakoitsijoihin. Myös Alkoholiliike pyrki vastakkainasetteluun. Raittiusliike alkoi pelätä, että sen toiminnalta putoaisi kokonaan pohja jos Alkon tavoite ”kansanraittiuden edistämisestä ilman täyskieltoa” toteutuisi liian hyvin. Lopulta raittiusliike ei enää, pääosin omasta halustaan, halunnut ottaa osaa käytännön alkoholipolitiikan toteuttamiseen. Ahosen mukaan Alkon harjoittama alkoholikontrolli oli niin tiukkaa, että sen olisi luullut kelvanneen raittiuden kannattajille.⁴²

Suomalaista alkoholikeskustelua ja -politiikkaa ovat muokanneet paitsi valtion taloudelliset intressit ja raittiusliikkeen argumentit myös käsitys erityisestä suomalaisesta juomatavasta ja sen tulkitseminen erityisesti kansalliseksi ominaisuudeksi. Vuonna 1899 vankilanjohtaja Juho Kantele laati raportin vankeinhoitohallituksen tutkimuksesta, jossa haastateltiin kaikkia Suomen vankeja. Sen seurauksena alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota alkoholin ja rikollisuuden yhteisvaikutuksiin. Kiinnostus aiheeseen ei poikennut mainittavasti muiden Euroopan maiden kokemuksista, mutta tuloksilla oli erityistä painoarvoa, koska taustalla oli luotettava tutkimus.⁴³

Peltosen mukaan ajatus erityisestä suomalaisesta juomatavasta eli ”viinapäästä” syntyi vuoden 1910 paikkeilla. Tämä käsitys sisälsi idean suomalaisten kansallisesta erityisyydestä, nautintatavan erityisyydestä ja humalakäyttäytymisen erityisyydestä. Se oli samalla uusi muotoilu teemasta alkoholi ja rikollisuus. Viinapää-käsitteen taustalla vaikutti myös runebergiläisen kansankuvan murtuminen 1900-luvun alussa; sivistyneistön silmissä rahvaasta tuli vieras ja pelottava ryhmä, joka sivistymättömyydessään muodosti oman rotunsa. Toisin sanoen sivistyneistö pettyi kansaan. Rodun ymmärrettiin määräytyvän sivistystason mukaan ja suomenkielisen rahvaan rodullisia ominaisuuksia voimistivat sivistyneistön näkemys heidän raakuudestaan ja kaikkinaisen kulttuurisen vajavaisuuden ilmeneminen. Suomalaisen viinapään ja rikollisuuden yhdistäminen oli Peltosen mukaan käytännössä eräänlainen yhteenveto pitkään ilmassa leijuneista ajatuksista. Käsitys ei syntynyt yhdessä yössä, vaan vuosikymmenien alkoholiin liittyneen keskustelun ja tutkimuksen seurauksena. Erilaisille selityksille oli tarvetta jo pelkästään sen vuoksi, että Suomessa alkoholinkäyttö oli siihen ai-

269.

⁴² Ahonen 2006, 329-333.

⁴³ Peltonen 1988, 20-22. Elias Lönnrot yhdisti paloviinan käytön tappeluihin, murhiin ja muihin pahoihin tekoihin jo vuonna 1838 Koti-Lääkäri -kirjassaan.

kaan kovin rajoittunutta.⁴⁴

Kriminologi Veli Verkko teki 1930-luvulta lähtien tutkimuksia, joiden avulla hän päätteli suomalaisilla olleen ”huonon humalaluontonsa” vuoksi taipumusta väkivaltaan ja samalla rikollisuuteen. Eri-tyisesti vuonna 1948 julkaistussa tutkimuksessaan Verkko vahvisti käsityksiä suomalaisesta viinapäästä rodullisena ominaisuutena.⁴⁵ Peltosen näkemyksen mukaan tämän vankeinhoitohallituksen tutkimuksen tuloksia tulkittiin siten, että suomalaiset ajautuivat rikoksen polulle käyttäessään alkoholia. Ajatus lakia rikkovista suomalaisista, jotka käyttivät alkoholia erosi huomattavasti tästä Verkon tutkimuksen perusteella valitusta linjasta.⁴⁶

2.2. Suomalainen alkoholipolitiikka ja yhteiskunta 1960-luvulla

Alkoholiliike teetti jo vuonna 1946 väkijuomia käsitelleen kyselytutkimuksen Suomen Gallup Oy:llä. Tavoitteena oli selvittää syitä siihen, miksi alhaisen alkoholinkulutuksen maassa humalassa tehtyjen rikosten määrä oli niin suuri. Pekka Kuusen tekemä tutkimusraportti oli jo toteutettaessa ristiriitainen, mutta sitä ei tulosten analysoinnissa erityisesti painotettu. Hanna Kuusen mukaan tulokset vahvistivat erityisesti suomalaisten eurooppalaisista poikkeavaa omaakuvaa ja vallalla olleita käsityksiä suomalaisesta humalahakuisesta juomistavasta. Veli Verkon ja Pekka Kuusen tutkimukset nostattivat paljon keskustelua, koska Verkon näkemys suomalaisen viinapään perustumisesta rotuun ei sopinut Alkoholiliikkeen ajatteluun. Alkoholiliike halusi opettaa suomalaisille hyviä tapoja käyttää alkoholia, mitä biologiaan tukeutuminen ei suinkaan olisi edistänyt. Pekka Kuusi nosti tässä ristiriitatilanteessa argumentikseen suomalaisten heikon kyvyn sietää viinaa.⁴⁷

Sodan jälkeen Alkoholiliikkeessä tapahtui ideologinen muutos Pekka Kuusen⁴⁸, entisen raittiusmiehen, johdolla. Hänen tavoitteekseen nousi kieltolain jälkeisen kansakunnan perehdyttäminen uudelleenlaiseen ihanteeseen, jossa täysraittius ei ollut enää ehdoton vaatimus. Tiukkaa kontrollipolitiikkaa alettiin vähitellen purkaa ja siirryttiin yhä enemmän asiakkaiden yksilölliseen ohjaukseen, kuten uusien juomatapojen opettamiseen.⁴⁹ Suomalaisen alkoholipolitiikan näkyvin kontrolliin tukeutuva

⁴⁴ Peltonen 1997, 26-28, 63-64.

⁴⁵ Peltonen 1988, 31-32.

⁴⁶ Peltonen 1997, 66-67.

⁴⁷ Kuusi H. 2003, 54-59

⁴⁸ Pekka Kuusi oli keskeinen vaikuttaja alkoholipolitiikassa. Hän toimi uransa alussa raittiusliikkeessä, mutta siirtyi vuonna 1946 Alkon palvelukseen. Kuusi toimi myös Alkoholipolitiikan päätoimittajana vuosina 1949-1971.

⁴⁹ Ahonen 2003, 274-282; Oikkonen 1982, 20.

toimenpide oli viime kädessä Oy Alkoholiliike Ab:n perustaminen.⁵⁰

Sota-aikaisen viinakortin jälkeen Alkossa hyödynnettiin vuodesta 1943 lähtien *ostajantarkkailuksi* kutsuttua järjestelmää kontrolloimaan yksittäisten asiakkaiden kulutusta. Ostajantarkkailussa jokaiselta asiakkaalta edellytettiin henkilötodistus ja kaikki ostokset kirjattiin myymälätodistukseen. Ostojen määrää ei ollut rajoitettu jos ongelmia ei havaittu. Ostajantarkkailijat valvoivat asiakkaita myymälöissä ja väärinkäyttöä tai poikkeuksellisen runsasta käyttöä epäiltäessä he kuulustelivat asiakasta. Valvontaa helpotti se, että asiakkaan oli käytettävä tiettyä, hänelle osoitettua myymälää. Mahdollisena rangaistuksena käytettiin väliaikaista myyntikieltoa, johon asiakkaalla oli mahdollisuus hakea oikaisua.⁵¹ Ostajantarkkailu perustui Hanna Kuusen mukaan siihen, että asiakas alistui muiden tarkkailtavaksi ja joutui siten tuntemaan mahdollisesti häpeää. Ongelmaksi muodostui se, että päihtymistä ei pidetty häpeällisenä. Alkoholin runsas käyttö ei ollut riittävä syy jättää Alkossa asiointia väliin. Humaltuminen oli muiden silmissä jopa ihailtavaa, mikä merkitsi sitä, että suomalaiset eivät vielä olleet tarpeeksi sivistyneitä.⁵² Vuodesta 1952 lähtien ostajantarkkailujärjestelmää alettiin keventää, vuonna 1957 ostajantarkkailijat poistuivat myymälöistä ja vuonna 1971 järjestelmä tuli lopullisesti tiensä päähän.⁵³ Tähän vaikuttivat taloudellisen ja poliittisen tilanteen vakiintuminen sekä todisteet siitä, että henkilötodistukseen perustuneella kontrollilla ei ollut nimeksikään vaikutusta alkoholin kulutukseen.⁵⁴

Käytösvalistuksesta alkoholipolitiikan osana Pekka Kuusi puhui jo vuonna 1952.⁵⁵ Aluksi Alkoholiliike osallistui juomatapojen sivistämiseen Ryhtiliikkeen avulla.⁵⁶ Tämä ei kuitenkaan riittänyt ja koska hillittyä ”eurooppalaista” juomatapaa ei pystytty juurruttamaan rikkomuksia kirjaamalla ja niistä nuhtelemalla, otettiin käyttöön päinvastainen käytäntö. Alkoholiliikkeessä alettiin julkisesti ihannoida alkoholin kohtuukäyttöä ja asiakkaiden huomio käännettiin mietoihin juomiin.⁵⁷ Mietoja juomia ja etenkin viinejä suosiva politiikka aloitettiin Alkoholiliikkeessä jo vuonna 1949, kun miedot viinit vapautettiin viinakortista ja niiden sekä oluen hintaa alennettiin. Kahdessa vuodessa viinien myynti kaksinkertaistui sotaa edeltäneeseen tilanteeseen verrattuna. Ajatus mietojen juomien

⁵⁰ Apo 2001, 214.

⁵¹ Immonen 1979 1-2, 5, 11-12.

⁵² Kuusi H. 2003, 66, 71.

⁵³ Immonen 1979, 11-12.

⁵⁴ Ahonen 2003, 303.

⁵⁵ Kuusi P. 1952, 346-349.

⁵⁶ Suomen Kansan Ryhtiliike syntyi ennen vuoden 1952 olympiakisoja tapakasvatuksen nimissä (aluksi nimellä Kansalaisryhti). Yksi sen tavoitteista oli alkoholikäyttötymisen parantaminen ja sen tärkein rahoittaja oli oy Alkoholiliike ab. Peltonen 1996, 286-289.

⁵⁷ Kuusi H. 2003, 74.

suosimisesta oli erityisesti Pekka Kuusen käsialaa.⁵⁸ Alkoholipolitiikan kriteerinä Kuusi näki perinteiseen tapaan haittavaikutusten määrän ja alkoholipolitiikassa oli siksi epäonnistuttu väkevien juomien suosimisella. Ongelmia tuottivat hänen mielestään erityisesti mietojen juomien pysyminen jakelussa taka-alalla ja maaseudun jättäminen jakelunjärjestelmän ulkopuolelle. Näistä olosuhteista johtuen kansan oli pakko turvautua väkeviin juomiin. Kuusen mielestä juomatavat oli muutettavissa vain tasaisella kehityksellä ja tunteiden siirtämisellä taka-alalle. ”Väkijuomien käytön ahdistamisesta” tuli siirtyä ”väkijuomien käytön hallintaan” ja keskittyä vahingollisen alkoholinkäytön vähentämiseen.⁵⁹ Pekka Kuusi oli Alkoholiliikkeessä vaikutusvaltainen henkilö erityisesti 1950-luvulla ja hänen rooliaan mietojen juomien linjan johtohahmona on analysoitu paljon tutkimuskirjallisuudessa.⁶⁰

Vuonna 1959 Alkon myymälätoiminnassa toteutettiin useita muutoksia: pullot nostettiin pystyyn ja kassakoneet otettiin käyttöön. Merkittävin uudistus oli iinikampanja -nimellä tunnettu sivistystyö, jonka tavoitteita olivat mietojen juomien myynnin kasvun lisääminen väkevien kustannuksella sekä viinien tekeminen suomalaisille tunnetummiksi ja siten tapakulttuurin parantaminen.⁶¹ Keinoiksi otettiin viinitietouden lisääminen sekä alkoholin vaaroista ja riskeistä varoittaminen.⁶² Alkoholiliike ja raittiusliike muodostivat alkoholipolitiikassa pitkään vastavoimat, vaikka molemmista olikin jäseniä päättämässä alkoholipolitiikan linjauksista. 1960-luvulla Alkon ja raittiusliikkeen vastakainasettelu oli tullut tiensä päähän, koska yhteiskunnan muuttuminen tarjosi Alkolle yllätettyä alkoholipolitiikassa. Väkijuomaliikkeen mainostama moderni elämäntapa ja mietojen juomien kohtuukäyttö vastasi enemmän muuttuneen yhteiskunnan odotuksia kuin raittiusliikkeen mainostama terve elämäntapa, johon ei kuulunut alkoholi.⁶³

Pertti Alasuutarin mukaan valtiollinen ”alkoholipolitiikka” syntyikin Suomessa raittiusaatteen institutionalisoitumisesta osaksi alkoholimonopolia ja lainsäädäntöä. Kyse oli pääosin kansansivistystyöstä, jonka avulla sivistyneistö pyrki kontrollin avulla muuttamaan kansaa oman ihanteensa näköiseksi. Raittiutta ja alkoholikontrollia perusteltiin raittiusliikkeen perintönä myös moraaliskristillisillä syillä. Siinä missä raittiusliike vastusti alkoholinkäyttöä, oli Alkoholiliikkeen johtotähdenä juoppouden vastustaminen.⁶⁴

⁵⁸ Häikiö, 2007, 139.

⁵⁹ Kuusi P. 1952, 350-353.

⁶⁰ Ks. Ahonen 2003, 2006; Häikiö 2007; Kuusi 2003.

⁶¹ Kuusi H. 2003, 74.

⁶² Olkkonen, 1982, 27.

⁶³ Ahonen 2006, 363.

⁶⁴ Alasuutari 1996, 190-193.

1900-luvun puolivälissä suomalaisten alkoholinkäyttö koettiin ongelmaksi erityisesti siksi, että alkoholia juotiin kerralla paljon, mikä taas aiheutti ongelmia huonon humalan sietokyvyn vuoksi. Peltosen mukaan 1900-luvulla suomalaisen alkoholikeskustelun vaihtoehdot ovat olleet kansan alistaminen kieltolain ankaruuteen tai sen kasvattaminen eurooppalaiseksi. Kun täyskielto ei toiminut, oli päämääräksi otettava ”suomalaisen viinapään” toinen vaihtoehto eli tapakasvatus.⁶⁵ Vuosisadan kuluessa on kuitenkin jouduttu huomaamaan, että alkoholipoliittiset linjaukset eivät ole vieneet lähemmäs tätä päämäärää ja päätöksenteossa on jouduttu vaihtamaan keinoja myöhemminkin. Yhtä kaikki myös yhteiskunnan kulttuuriset muutokset ovat omalta osaltaan vaikuttaneet alkoholipoliittikan keinoihin hallita suomalaisten alkoholinkäyttöä.⁶⁶

1960-luku tunnetaan murroksen ja muutoksen vuosikymmenenä. Sen aikana tapahtui monia suuria mullistuksia ja painoarvoa muutoksille antaa erityisesti se, että aikalaiset kokivat itse elävänsä murrosajassa. Hanna Kuusi on pyrkinyt hahmottelemaan sitä, miten 1960-luku oli erityinen verrattuna edeltäneeseen vuosikymmeneen eli mikä muuttui ja kuinka nopeasti. Hänen mukaansa elinkeinorakenteen muutos toisen maailmansodan jälkeen Suomessa oli kansainvälisesti katsottuna nopeaa. Muutokset työelämässä eli siirtyminen maa- ja metsätaloudesta teollisuuden, kaupan ja palvelualoil- le sekä muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin olivat huomattavia koko yhteiskuntarakenteen kannalta.⁶⁷

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä taloudellinen kasvu oli nopeaa. Kasvuvauhti pysytteli suurin piirtein samalla tasolla 1950- ja -60-luvuilla. Palkansaajien reaaliansiotos kasvoi huomattavasti ja kestohyödykkeiden kulutus lisääntyi.⁶⁸ Koko maailmantalous, teollisuustuotanto ja maailmankauppa moninkertaistuivat kahden vuosikymmenen aikana. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna Suomi seurasi länsimaista yhteiskuntakehitystä – tuotannon ja tulojen kasvu hidasti väestönkasvua ja alkutuotannon osuus laski.⁶⁹ Elinkeinorakenteen muutos vaikutti myös perheiden yhteiskunnallisen asemaan sekä perheen sisäisten roolien muuttumiseen. Käytännössä tämä tarkoitti ansiotyön lisääntymistä kodin ulkopuolella ja toisaalta taas vapaa-ajan lisääntymistä eli ne irtaantuivat toisistaan sekä ajallisesti että paikallisesti. Naisten työssäkäynti lisääntyi, jolloin heihin kohdistuneet vaatimukset

⁶⁵ Peltonen 1997, 81.

⁶⁶ Kuusi H. 2003, 66.

⁶⁷ Kuusi H. 2003, 20-25.

⁶⁸ Vuosina 1950-70 kestohyödykkeiden kulutus kasvoi yli 40 prosenttia vuosikymmenessä. Kuusi 2003, 25.

⁶⁹ Heinonen, 1998, 241, 250.

lisääntyivät samalla, kun miesten vapaa-aika kasvoi.⁷⁰ Siinä missä 1950-luvun Suomelle jälleenrakennus ja niukkuus olivat tunnusomaista, tulivat kulutus ja mainonta näkyväksi osaksi yhteiskuntaa seuraavan vuosikymmenen aikana.⁷¹ Omavaraisuusajattelu sai väistyä 1960-luvun aikana modernin palkkatyöläis- ja kulutusyhteiskunnan tieltä.⁷²

Vuosikymmenen aikana käynnistettiin runsaasti myös sosiaalipoliittisia uudistuksia. Ponnahduslautana uudistuksille toimivat vuonna 1948 hyväksytyt lapsilisät. Muutokset sosiaalipoliitikassa merkitsivät yhä useamman osallistumista kulutusyhteiskunnan kehittymiseen. 1960-luvun alussa suomalaisten lomat pitenivät neljäviikkoisiksi ja vuodesta 1965 mahdollistui pikkuhiljaa siirtyminen viisipäiväiseen työviikkoon. Lisääntynyt vapaa-aika tehosti omalta osaltaan tuotannon ja kaupan kasvua, samoin itsepalvelumyymälöiden ja tavaratalojen lisääntyminen edistivät massakulutuksen rantautumista Suomeen 1950- ja -60-luvuilla. Suomalaisista tuli yhä selkeämmin kuluttajia.⁷³ Suomalaisen yhteiskunnan muutos näkyi erityisesti taloudellisessa kasvussa, kaupungistumisessa sekä kodin ulkopuolisen ansiotyön lisääntymisessä. Murrosta tapahtui myös muilla elämän aloilla, kuten kulttuurissa. Voidaankin puhua koko henkisen ilmapiirin muutoksesta.⁷⁴ 1960-luvun murrosta erityisesti arjen näkökulmasta ovat eri tutkijat pohtineet Matti Peltosen, Vesa Kurkelan ja Visa Heinosen toimittamassa teoksessa *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*.

2.3. Sveitsiläinen alkoholikysymys ja yhteiskuntarakenne

Sveitsissä ”Alkoholikysymys” on tunnettu tai tunnustettu 1800-luvulta lähtien. 1830-luvulla koettiin viina-aalto (”die Erste Schnapswelle”), jolloin paloviinan kulutus kasvoi runsaasti ja syntyi useita kohtuukäyttöä kannattaneita yhdistyksiä. Toinen samanlainen piikki kulutuksessa (”die Zweite Schnapswelle”) havaittiin 1880-luvulla, mikä puolestaan aloitti keskustelun täysraittiuudesta. Kulutus voimistui osittain sen takia, että elinkeinovapauslaki (die Handels- und Gewerbefreiheit) hyväksyttiin ja myyntipaikkojen määrä kasvoi.⁷⁵ Liittoneuvostossa huomattiin vuonna 1884, että viina houkutteli monia, koska sen nauttiminen johti nopeasti humalaan. Alkoholikysymys muotoutui näiden ilmiöiden yhteiskunnallisen havainnoinnin ja arvioinnin vuorovaikutuksesta. Viina-aaltoja on selitetty teollistumiseen liittyneillä yhteiskunnallisilla muutoksilla eli köyhtymisellä sekä sosiaali-

⁷⁰ Kuusi H. 2003, 25-27.

⁷¹ Peltonen, Kurkela & Heinonen 2003, 9.

⁷² Heinonen 2003, 249, Kuusi 2003, 26.

⁷³ Heinonen 2003, 250-252.

⁷⁴ Alasuutari 1996, 218.

sella juurettomuudella. Tätä kurjuusalkoholismia (der Elendsalkoholismus) vastaan kohdistui ensin porvarillinen ja myöhemmin myös työväenliikkeeseen kiinnittynyt alkoholinvastainen liike, jota edisti tieteellistyminen. Tannerin mukaan viinan kulutuksen kasvulla ei todellisuudessa ollut kuitenkaan teollistumisen kanssa siinä määrin tekemistä kuin on väitetty, koska esimerkiksi vielä vuonna 1900 puolet väestöstä asui pienissä kylissä (enintään 3000 asukasta).⁷⁶ Suomen tapaan raittiusliikkeen päämäärät liittyivät alkoholin lisäksi myös yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun. Taustalla vaikuttivat erityisesti huoli kansanterveydestä ja hyvän perimän säilyttämisestä. Suomeen verrattuna suhtautuminen alkoholinkäyttöön oli ilmeisesti jonkin verran vapaampaa, koska tavoitteena ei ollut niinkään täysraittius, vaan kulutuksen ohjaaminen viinistä ja väkevästä olueen ja alkoholittomiin juomiin. Kohtuukäyttöä ei paheksuttu.⁷⁷

Sveitsissä kurjuusalkoholismista puhuminen ei tarkoittanut sitä, ettei yläluokka olisi käyttänyt runsaasti alkoholia. Heillä erityisesti oli siihen aikaa ja varaa. Sallivampi asennoituminen yläluokan kohdalla johtui useista tekijöistä. Ensinnäkin kyse oli hyväksyttävästä pitkäaikaisesta juomiseen liittyvästä traditiosta, toisekseen ylempi luokka kykeni hankkimaan parempilaatuisia juomia, joiden nähtiin olevan vitaalisempia. Alkoholinkäytön liiallisuutta ylemmän luokan keskuudessa tarkasteltiin kriittisesti ensisijaisesti taloudellisesti ja terveydellisesti, ei niinkään sosiaalisesti. Kokonaisuudessaan alkoholikysymyksen määrittivät juuri ylemmät luokat alempien luokkien asiaksi ja riippuvuus oli nimenomaan proletariaatille ominaista.⁷⁸

Sveitsin yhteiskuntarakenteen eroa melkoisesti suomalaisesta. Maan perustuslaki säädettiin vuonna 1848 korvaamaan eri alueiden välille solmitut valaliitot. Näiden liittojen tarkoitus oli pääasiassa puolustuksellinen. Sveitsin syntyhistorian vuoksi maa koostui 1960-luvulla 25 kantonista joilla oli omat perustuslakinsa ja vahva itsenäinen vaikutusvalta esimerkiksi koulu- ja poliisijärjestelmään. Liittovaltio on vastuussa enemmän yleisen tason päätöksenteosta, kuten puolustus-, kauppa- ja lakiasioista. Sveitsin poliittinen järjestelmä on hyvin ainutlaatuinen ja se perustuu suoraan demokratiin, jossa äänioikeutetut voivat suoraan vaikuttaa lainsäädäntöön joko tekemällä kansalaisaloitteen (das Volksinitiative) tai vaatimalla kansanäänestystä jo hyväksytyistä laeista (das Referendum).⁷⁹ Sveitsissä puhutaan neljää virallista kieltä. Äidinkielenään saksaa puhuu noin 64 prosenttia väestös-

⁷⁵ Zürcher 1996, 12, Tanner 2005: <http://www.eav.admin.ch/org/geschichte/index.html?lang=de>.

⁷⁶ Tanner, 1986, 147, 152–153, 155.

⁷⁷ Trechsel 2005: <http://hls-dhs-dss.ch/textes/d/D16445.php>.

⁷⁸ Tanner 1986, 152.

⁷⁹ Switzerland - an Inside View 1992, 18; Vallila 2005, 4-5.

tä, ranskaa 20 prosenttia ja italiaa 6,5 prosenttia, lisäksi 0,5 prosenttia puhuu retoromaniaa.⁸⁰

Toisen maailmansodan jälkeen Sveitsin talouskasvu oli erityisen voimakasta ja elintaso varsin korkea. Sveitsin vahvuudet olivat toimivassa elintarvikehuollossa ja kotien korkeammassa varustetasossa. Kansantulo kehittyi samaa vauhtia Tanskan, Ruotsin ja Iso-Britannian kanssa, vain rajanaapurissa kasvu oli voimakkaampaa. Hyvinvointia edisti se, että palkat nousivat nopeammin kuin elinkustannukset.⁸¹ Kehitykseen vaikutti valuuttakursseilla keinottelu, kansantuotteen kasvun yhdistyminen matalaan inflaatioon ja erikoisen matalaan työttömyyteen.⁸² 50-luvulla Sveitsin yhteiskuntaa muokkasivat voimakkaasti erityisesti kaksi asiaa. Ensinnäkin taloudellinen kasvu lisäsi työvoiman tarvetta ja sen seurauksena ulkomaalaisten työntekijöiden määrä kasvoi voimakkaasti.⁸³ Toinen tekijä oli autoistumisen lisääntyminen sekä siihen liittynyt vapautuminen ja liikkumisen helpottuminen. Kun vapautumiseen yhdistettiin vielä sosiaalisen nousun mahdollisuus, on alettu puhua - hyvässä ja pahassa - sveitsiläisen elämäntavan amerikkalaistumisesta (amerikanisierung).⁸⁴

Sveitsissä tätä sodan jälkeistä nopean talouskasvun ja hyvinvoinnin aikaa, joka jatkui vuoteen 1973 saakka, kutsutaankin usein ”kultaisiksi vuosiksi”.⁸⁵ Tänä aikana luokkakonfliktit teollistuneessa yhteiskunnassa purkautuivat, koska yhä useampi sveitsiläinen pääsi osalliseksi kasvun hyvistä puolista. Materiaalinen hyvinvointi 60-luvulla merkitsi kokonaisuudessaan arvojen muuttumista. Vanhaan elämäntapaan liittynyt velvollisuus, tottelevaisuus sekä työ- ja suorituseetos menettivät merkitystään, perinteiset auktoriteetit menettivät legimitettiin ja yhteisölliset siteet kiellettiin. Vanhat traditiot korvattiin pyrkimyksellä individualismiin, yksityisyyteen ja autonomiaan. Poliittinen kehitys on osoittanut, että moni Sveitsissä haikailee edelleen ”kultaisien vuosien” perään. Toiset kaipaavat patrioottista arvoja, neutraalisuutta, porvarillis-patriarkaalista järjestystä, toiset sosiaalista turvallisuutta (sozialwerke), uskoa edistykseen, työttömyyden puuttumista eli käytännössä kaikkea taloudellista kukoistusta, hyvinvointia ja kuluttamista ilman huonoa omaatuntoa.⁸⁶ Yhteiskunnallinen murros Sveitsissä mukailee pitkälle Suomen ja muiden länsimaiden kehitystä, mutta se tapahtui Suomeen verrattuna nopeammin - hyvinvoinnin lisääntyminen ja talouskasvu olivat jo hyvässä vauhdissa, kun Suomessa vielä keskityttiin sotakorvausten maksamiseen.

⁸⁰ <http://www.swissworld.org/de/bevoelkerung/sprachen>.

⁸¹ Tanner 1994, 24-25, Schweizer, 1996, 241.

⁸² Schelbert, 1996, 201.

⁸³ Ulkomainen työvoima kasvoi 1950-luvun kuluessa 8,8 prosentista 18,3 prosenttiin. Tanner 1994, 27

⁸⁴ Schweizer 1996, 241-242.

⁸⁵ Ks. esim. ”Goldene Jahre” zur Geschichte der Schweiz seit 1945. (toim.) Leimgruber & Fischer.

⁸⁶ Leimgruber, 1999, 9-13.

Päällisin puolin erot Suomen ja Sveitsin välillä liittyvät yhteiskuntarakenteessa erityisesti päätöksentekojärjestelmän ja lainsäädännön eroihin. Oman leimansa antaa maan virallisiin kieliin perustuvien kulttuurien monimuotoisuus. Hierarkkisten järjestelmien lisäksi maiden välillä on muitakin merkittäviä eroja, jotka vaikuttavat enemmän kulttuurisella ja henkisellä tasolla. Sveitsissä asuvalle ”sveitsiläisyys” tuskin merkitsee samoja asioita kuin ”suomalaisuuden” ajatellaan usein merkitsevän Suomessa asuvalle. Sveitsiläinen on ensisijaisesti esimerkiksi jonkin kunnan (die Gemeinde) asukas. Lähes yhtä merkityksellinen on kantoni, josta henkilö on kotoisin ja vasta kolmantena saateen tuoda esille Sveitsin kansalaisuus. Tärkeää on se, mistä on ”kotoisin” – ei se, missä on syntynyt. Tästä syystä tai siitä huolimatta Sveitsiä pitävät yhdessä kielelliset, tunnustukselliset, taloudelliset ja poliittiset voimatekijät, jotka ovat sekoittuneet. Sveitsiläiset ovat eläneet vuosisatoja kulttuurisesti, taloudellisesti ja poliittisesti toisistaan poikkeavalla alueilla yhdessä, rinnakkain ja joskus vastakkain.⁸⁷

Sveitsissä ei ole olemassa kovin selviä merkkejä yleisestä kulttuurista, (kieli, uskonto ja alkuperä) jolloin käsitys identiteetistä on rakennettava muulla tapaa. Pieni kansakunta on seurausta käytännöllisestä ja historiallisesta ymmärryksestä - liittovaltio perustettiin, koska ajatus rinnakkaiselosta oli paras takuu yksittäisten kylien ja kaupunkien olemassaololle. Yhdistäviä tekijöitä kansallisuusajattelussa ovat olleet historia ja mystiikka. Oikeutuksen kansakunnan olemassaololle ovat toistuvasti tarjonneet 1800-luvun tapahtumat ja 1200-luvun vapaustaistelut.⁸⁸ Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista kysyä voidaanko ylipäätään puhua ”sveitsiläisistä” juomatavoista. Alkoholinkäyttö ja sen kulttuurinen sekä yhteiskunnallinen merkitys ovat herättäneet vähemmän keskustelua Sveitsissä kuin Suomessa. Tästä osoituksena on esimerkiksi se, että aiheesta ei ole julkaistu samalla volyymillä tutkimuskirjallisuutta kuin Suomessa. Näkökulma tutkimuksessa on myös ollut toisenlainen. Lähden kuitenkin siitä ajatuksesta, että Sveitsissä on kantonien välillä vallinnut jossain määrin samankaltainen ajattelu alkoholista ja sen käytöstä. Kantoneiden itsenäisestä päätösvallassa huolimatta raamit alkoholipolitiikalle on määrittänyt koko liittovaltiota koskenut alkoholilaki.

⁸⁷ Schwander 1991, 15-17.

⁸⁸ Switzerland - an Inside View, 1992, 231.

2.4. Sveitsin alkoholilaki syntyy

Vuonna 1885 Sveitsissä määriteltiin perustuslakiin ajatus alkoholilain tavoitteista. Merkittävä oli erityisesti lain 32 pykälä. Siihen kirjattiin, että lain oli vähennettävä paloviinan kulutusta, tuottamista sekä maahantuontia. Vuonna 1887 astui voimaan varsinainen alkoholilaki, jonka ensisijainen tarkoitus oli mahdollistaa hinnan korotukset ja siten poistaa paloviina alempien luokkien ”käyttövalikoimasta” sekä tarjota verotuksen säätelyllä kantoneille hyvitystä arvonsa menettäneiden Ohmgelder-maksujen⁸⁹ tilalle. Alkoholituloista kantonien oli käytettävä vähintään 10 prosenttia (die Alkoholzehntel) taisteluun alkoholismia vastaan (”...zur Bekämpfung des Alkoholismus in seinen Ursachen und Wirkungen zu verwenden”).⁹⁰ Lain ulkopuolelle jätettiin hedelmä- ja marjapohjaiset juomat, mikä edisti uusien tapojen syntymistä paloviinan käyttämiseksi. Tilastojen mukaan paloviinan käyttö väheni, mutta samaan aikaan käymällä valmistettujen juomien kulutus kasvoi. Lopputulos oli se, että 1800-luvun lopussa kulutus oli runsaampaa kuin ennen rajoitusten voimaantuloa.⁹¹ Alkoholilain hyväksymisen yhteydessä perustettiin die Eidgenössische Alkoholverwaltung vastamaan valtion alkoholimonopolin tehtävistä.⁹² Alkoholilakia muokattiin ja laajennettiin koskemaan useampia alkoholilaatuja vuonna 1930, koska alkuperäisellä lailla ei ollut toivottua pitkäaikaista vaikutusta. Vuoden 1930 uudistuksissa huomattavaa on se, että alkoholikysymykseen alettiin kiinnittää huomiota kansanterveydelliseltä näkökulmalta.⁹³ Sveitsin alkoholilainsäädäntö muokattiin useamman vuosikymmenen kuluessa ja sen päällimmäinen tavoite oli erityisesti paloviinan kulutuksen vähentäminen. Lainsäädännön tarve syntyi alkoholin haittavaikutusten havainnoinnista.

Sveitsin lainsäädäntö syntyi ahtaassa vuorovaikutuksessa sekä yksityisten yhdistysten ja organisaatioiden painostuksesta. Toiseen viina-aaltoon reagoitiin perustamalla alkoholinvastainen liike⁹⁴. Monet ammatti- ja kansanryhmät perustivat lisäksi omia yhdistyksiään. Vuonna 1901 opiskelijoiden raittiusyhdistykset perustivat yhdessä baselilaisen alkoholinvastaisen yhdistyksen (Basler Alkoholgegnerbund) kanssa kattojärjestön nimeltä die Gesellschaft des Schweizerischen Abstinenzsekretariat (sveitsiläisten raittustoimistojen yhteisö). Rahoitusmuutoksista johtuen yhdistyksen nimeksi-

⁸⁹ ”Ohmgelder” -maksut tarkoittivat veroluonteisia maksuja ja ne toimivat eräänlaisena alkoholilain esiasteena. Pääasiassa verotettiin paloviinaa ja käymisteitse valmistettuja juomia. Tulot menivät kantoneille.

⁹⁰ <http://www.eav.admin.ch/org/geschichte/index.html?lang=de>, <http://www.verfassungen.de/ch/verf74-i.htm>, Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, <http://www.verfassungen.de/ch/verf74-i.htm>, Bundesgesetz über die gebrannten Wasser (Alkoholgesetz).

⁹¹ Tanner 1986, 158.

⁹² Tanner 2005, <http://www.eav.admin.ch/org/geschichte/index.html?lang=de>.

⁹³ Tanner 1986, 159; Mory 1987, 12-14.

⁹⁴ Esimerkiksi vuonna 1877 Blaues Kreuz. Tanner 1986, 152.

vaihdettiin vuonna 1913 Schweizerische Zentralstelle zur Bekämpfung des Alkoholismus (SFA)⁹⁵, koska sen katsottiin olleen soveliaampi.⁹⁶ Laki ja raittiusliike tukeutuivat yksinomaan kurjuusalkoholismi -ajatteluun.⁹⁷ Alkoholikysymyksen syntyminen näyttää liittyneen ennen kaikkea kansanterveydellisiin näkökulmiin, mutta se perustui myös pyrkimykseen hillitä kulutusta erityisesti alempien luokkien kohdalla. Suhtautuminen alkoholinkäyttöön ja sen vaikutuksiin mukaili tässä mielessä Suomessa vallalla ollutta ajattelua. Kyse oli ylemmän luokan puuttumisesta rahvaan huonoihin tapoihin eli alemmaa luokkaa haluttiin kasvattaa sivistyneistön määrittelemään suuntaan.

Sveitsissä lainsäädännön tavoitteena oli alusta alkaen sekä kulutuksen vähentäminen että verotuksesta saatavan taloudellisen hyödyn säätely.⁹⁸ Alkoholilainsäädännön 100-vuotista taivalta ja sen hyviksi koettuja vaikutuksia juhliittiin Sveitsissä vuonna 1987 julkaisemalla eri henkilöiden pohdintoja lainsäädännön merkityksestä ja vaikutuksesta sekä yleisesti alkoholinkulutuksen haittavaikutusten vähentämisestä. Parlamentin jäsen Otto Stich toteaa julkaisun alussa, että sveitsiläistä lainsäädäntöä on koeteltu ja se on osoittanut, että se kykenee vähentämään alkoholin väärinkäyttöä. Laissa yhdistyvä tasapainoinen, veroihin perustuva kontrollipolitiikka sekä kulutuksen ohjaaminen poistislatuista juomista muodostavat ainutlaatuisen yhdistelmän.⁹⁹

Sveitsissä alkoholikysymys syntyi pääosin runsaan alkoholin kulutuksen kasvun ja sen mukanaan tuomien näkyvien alkoholihaittojen lisääntymisen seurauksena. Suomessa alkoholikysymys on herättänyt keskustelua ja se on koettu ongelmaksi siitä huolimatta, tai siitä syystä, että kokonaiskulutus on ollut vähäistä. 1900-luvun puoliväliin saakka alkoholinkulutus Suomessa pysyi kansainvälisesti vertailtuna alhaisena. Alkoholinkulutusta kontrolloitiin kuitenkin voimakkaasti ja samaan aikaan oltiin huolestuneita alkoholin mukanaan tuomista ongelmista.

Sveitsin alkoholihallinnon (EAV) edustajan Roger M. Moryn mukaan alkoholilaki ja erityisesti perustuslain 32 pykälä on ollut oman aikansa ja poliittisen päätöksenteon tuote. Sveitsiläinen alkoholijärjestelmä on kouluesimerkki siitä, miten kansanäänestyksiin perustuva demokratia ei anna mahdollisuutta suuriin muutoksiin yhdellä kerralla. Lainsäädännön kehittyminen 100 vuoden aikana kertoo siitä, että vain pienet ja välttämättömät toimet ovat olleet mahdollisia toteuttaa. Vuosina

⁹⁵ Ranskankielinen nimi oli Secrétariat antialcoolique suisse (SAS), nykyinen ranskankielinen nimi on Institut suisse de prévention de l'alcoolisme et autres toxicomanies ISPA.

⁹⁶ Schmid, 9-10: Teoksessa 100 Jahre, 100 ans

⁹⁷ Tanner 1986, 152, 157.

⁹⁸ Mory, 1987, 9.

⁹⁹ Stich, 1987, 1.

1887-1987 alkoholilaista järjestettiin yhdeksän kansanäänestystä.¹⁰⁰ Samaa mieltä on vuonna 1987 EAV:n johtajana toiminut Hans Müller, joka toteaa lainsäädännön olleen monien kompromissien tulos. Alkoholilaki oli Müllerin mukaan sen monimuotoisten tavoitteiden takia edelleen vastustuskyvytön kritiikille ja mahdollisille uusille kansanäänestyksille. Yksi asia kuitenkin on pysynyt ja pysyy; kansanterveydellisen näkökulman vaaliminen. Tällainen tavoitteenasettelu on ollut kansainvälisesti ainutlaatuinen. Müller kritisoi alkoholilainsäädännöstä puhumista, koska laki ei ulotu kaikkiin alkoholijuomiin ja laista puhuminen liittyy näin ollen pelkästään tislattuihin juomiin. Muiden alkoholijuomien puuttuminen lainsäädännöstä on haitallista erityisesti kansanterveydellisesti. Joka tapauksessa lailla pyritään sekä rajoittamaan tarjontaa että kysyntää.¹⁰¹

¹⁰⁰ Sveitsissä vuoteen 1970 saakka äänioikeus oli vain miehillä. Mory, 1987, 13.

¹⁰¹ Müller 1987, 19-21.

3. Alkoholikeskustelun linjat

Seuraavassa tarkastelen suomalaisessa ja sveitsiläisessä alkoholikeskusteluissa esille nousseita teemoja. Sveitsin artikkeliaineiston merkitystä ja sisältöä esittelin jo johdannossa. Tavoitteeni on ollut poimia kirjoittelusta esille runsasta kiinnostusta herättäneitä teemoja. Esille nostetut artikkelit ja lainaukset eivät ole yksittäisiä aiheeseen liittyviä kirjoituksia, vaan edustavat pääasiassa koko aineistosta esille tulevia näkökulmia. Toisin sanoen viittaus tiettyyn artikkeliin tai kommenttiin toimii esimerkkinä saman aihepiirin alle sijoittuvasta keskustelusta. Suomen osalta yleinen linja hahmotuu helposti tutkimuskirjallisuuden pohjalta, mutta tarvittaessa nostan esille myös yksittäisiä esimerkkejä lehdistä tai esitteistä.

3.1. Alkoholilaki polttopisteessä

3.1.1. Parempaa alkoholilakia muotoilemassa

Alkoholilaki määrittää kulloinkin toteutettavan alkoholipolitiikan reunaehdot. Suomessa nämä rajat ovat olleet tiukemmat kuin Sveitsissä, jossa alkoholilaki on käytännössä koskenut vain väkeviä juomia. Eroista huolimatta alkoholilainsäädäntö on herättänyt keskustelua molemmissa maissa. Näissä keskusteluissa on otettu kantaa alkoholilain toimivuuteen yleensä ja toisaalta siihen, onko se vastannut todellista yhteiskunnallista tilannetta ja alkoholinkäyttötapoja. Keskustelu alkoholilaista on siis käytännössä ulottunut hyvinkin laajalle ja siinä on kiinnitetty huomiota monenlaisiin alkoholinkäyttöön vaikuttaneisiin tekijöihin. Molemmissa maissa keskustelu alkoholilaista on liittynyt haluun muokata alkoholilakia. Uudistukset olivat lähtökohdiltaan erilaiset, mutta perimmältään kyse oli samasta asiasta eli alkoholikontrollin säätämisestä siten, että alkoholinkäytön haittavaikutukset olisivat mahdollisimman vähäiset. Sekä Suomessa että Sveitsissä keskusteluun osallistuivat muiden tahojen lisäksi myös raittiusliikkeen tai raittiusyhdistysten kannattajia tai niissä työskennelleitä henkilöitä. Suomessa he lähtökohtaisesti vastustivat liberaalimpaa linjaa ja Sveitsissä taas kritisoiivat yleisesti sitä, että alkoholilainsäädäntö ei vastannut tarkoitustaan, koska se ei koskenut kaikkia juomaryhmiä tai oli liian löyhästi muotoiltu esimerkiksi kotipolton kannalta.

Suomessa kieltolain kumoamisen jälkeen alkoholinkäyttöä, -kulutusta ja -myyntiä sääteli *Laki väkijuomista*. Se koettiin hyvin pian puutteelliseksi ja vallinneita olosuhteita vastaamattomaksi. Alkoholilaki oli Suomessa arka aihe - uuden lain valmistelu ja lopullinen hyväksyminen kesti yli 30 vuotta.

Väkijuomalainsäädäntöä kritisoitiin eduskunnassa jo viiden vuoden kuluttua sen hyväksymisestä. Vuodesta 1938 Suomen alkoholipolitiikkaa ja lainsäädännön raameja puitiin erilaisissa komiteoissa ja valiokunnissa. Suomessa lakiuudistuksen kaksi pääteemaa olivat muutokset alkoholin vähittäismyynnissä ja keskivahvan oluen vapaammat jakelumahdollisuudet.¹⁰² Keskustelu uudesta alkoholilainlaista kiihtyi 1960-luvun kuluessa ja alkoholipoliittinen keskustelu liittyi erityisesti vuodesta 1963 kokonaisuudessaan uuden alkoholilain säätämiseen.¹⁰³ Vielä 1950-luvulla lehdistön alkoholikeskustelussa oli mukana runsaasti raittiushenkisiä kannanottoja, mutta 1960-luvun kuluessa ne vähenivät huomattavasti. Sen sijaan lehdistössä alettiin argumentoida vapaamman alkoholilain puolesta.¹⁰⁴

Suomessa vuosina 1960-68 alkoholilainsäädäntö on ollut alkoholiaiheisten pääkirjoitusten suosituin teema lehdistössä ja kirjoittelu lisääntyi erityisesti vuosina 1963-1968. Liberaalin linjan kannattajat vetosivat voimassa olleen lainsäädännön vanhakantaisuuteen sekä siihen, että maaseudun ”kuivuus” ruokki laitonta alkoholikauppaa ja lisäsi haittavaikutuksia. Ratkaisuna pidettiin keskioluen vapaampaa saatavuutta – mietojen juomien uskottiin parantavan suomalaisten juomatapoja. Alkoholilainsäädännön vapauttamista vastustivat erityisesti raittiusliike ja sen kannattajat. Esimerkiksi Helsingin Sanomien mukaan lainsäädännön uudistustyötä hidasti erityisesti juuri raittiusliikkeen tunteisiin perustunut suhtautuminen. Vapaamman lainsäädännön vastustajat perustelivat kantaansa alkoholihaittojen voimakkaalla lisääntymisellä.¹⁰⁵

Sveitsin lehdistössä alkoholikeskustelua hallitsi vuosina 1965-1966 aloite uudistaa alkoholilakia ja sen avulla alkoholijuomien verotuksen kiristäminen. Keskustelussa lakimuutoksesta ja verojen korotuksesta näkyy hyvin, miten ja millä eri tavoin alkoholialoitteen kannattajat ja vastustajat argumentoivat näkemyksiään. Puheenvuoroissa tiivistyy mielestäni hyvin suhtautuminen alkoholikysymykseen yleensä. Argumentit paljastavat myös kuinka pieniin yksityiskohtiin ja tekijöihin koko aihe kietoutui.

Huhtikuussa 1963 Landesring der Unabhängige -puolue (LdU) julkisti Sveitsissä aloitteen alkoholilain muuttamiseksi taistelussa alkoholismia vastaan. Aloitteella oli kolme päätavoitetta. Ensinnäkin haluttiin kiristää kaikkien alkoholijuomien verotusta alkoholipitoisuuden perusteella. Toiseksi haluttiin saada aikaan myös tehokkaampia toimenpiteitä salakaupan hillitsemiseksi, tarvittaessa koti-

¹⁰² Kuusi H. 2003, 31, 97.

¹⁰³ ks. esim. Kuusi H. 2003.

¹⁰⁴ Piispa 1981, 10, 23-25, 49. Piispa on tarkastellut sanomalehtien pääkirjoitusten alkoholikirjoittelua vuosina 1950-1978.

¹⁰⁵ Piispa 1981, 9-11, 32.

polton tiukemmalla rajoittamisella. Kolmas tavoite oli alkoholiveroista saatavan tuoton jakaminen liittovaltion ja kantonien kesken sekä vähintään entisessä laajuudessa AHV-vakuutuksen¹⁰⁶ kustantamiseksi ja kantonien yleisten tarpeiden kattamiseksi. Mahdollinen ylimääräinen tuotto olisi aloitteen mukaan tullut käyttää vesistöjen suojelemaan rahoittamiseen.¹⁰⁷ Lakialoitteen oli muotoillut yksi pieni puolue. Suomessa alkoholilain uudistaminen perustui enemmän useiden tahojen yhtäaikaiseen haluun muuttaa alkoholilakia liberaalimpaan suuntaan. Tästä syystä taustatyö lain muokkaamiseksi oli laajempaa ja sitä varten perustettiin esimerkiksi useita erilaisia komiteoita.

Sveitsissä vuoden 1965 marraskuussa Die Tat -lehti kertoi, että liittoneuvosto (der Bundesrat) suositti alkoholialoitteen käsittelystä julkaistussa raportissaan aloitteen hylkäämistä. Suhtautuminen aloitteen perusajatukseen eli alkoholinvastaiseen taisteluun oli positiivista ja liittoneuvosto esitti huolestuneisuutta alkoholin lisääntyneistä haittavaikutuksista. Sen mielestä aloite kokonaisuudessaan ei ollut kuitenkaan sellainen, että tarvittavaa muutosta saataisiin aikaiseksi. Sitä paitsi vallalla ollut alkoholilaki mahdollisti sellaisenaan verojen noston. Liittoneuvosto myönsi raportissaan kokemusten osoittaneen, että tiukempi veropolitiikka erityisesti paloviinan kohdalla tulisi vaikuttamaan kulutuksen supistumiseen. Sen mukaan verotuksen käyttö alkoholitaistelussa ei ollut kuitenkaan mikään taianomainen keino.¹⁰⁸ Liittoneuvoston kanta alkoholilakiin ja alkoholialoitteeseen perustui NZZ -lehden mukaan verotuksen vaikuttavuuteen ja kokonaiskulutuslukuihin. Liittoneuvosto oli viinan kulutuksen ohella tosin huolestunut myös oluen kasvaneesta kulutuksesta, mutta viinin kulutuksessa ei ollut tapahtunut merkittävää nousua (vrt. liite 2). Salakauppa oli sen mielestä edelleen merkittävä ongelma, mutta sen kontrollointi ei kaivannut uutta lakia. Kokonaisuudessaan liittoneuvosto ei lehdistön mukaan kokenut tarpeelliseksi ryhtyä minkäänlaisiin jatkotoimenpiteisiin alkoholilain muuttamiseksi.¹⁰⁹ Toisaalta liittoneuvosto näytti olleen sitä mieltä, että alkoholinkäytön haittavaikutuksille oli tehtävä jotain, mutta käytännössä sillä ei ollut aikomusta, kykyä tai halua merkittäviin toimenpiteisiin. Haluttomuus erityisiin toimenpiteisiin liittyi varmasti osittain siihen, että Sveitsissä alkoholintuotanto oli arka aihe, koska kotipoltto-oikeus, viininviljely ja toisaalta kysymys alkoholiverotuksesta vaikuttivat keskeisesti alkoholipolitiikkaan. Kiinnostusta aiheeseen kotipolton osalta nostatti se, että se oli sallittu esimerkiksi maanviljelijöille omaan tarpeeseen. Lain mukaan Sveitsissä vain liittovaltiolla oli oikeus valmistaa paloviinaa, mutta se antoi alkoholihallinnon kautta lisenssit kolmansille osapuolille paloviinan valmistamiseksi. Laissa oli eroteltu ammatti-

¹⁰⁶ AHV (Alters- und Hinterlassenen-Versicherung) on Sveitsin lakisääteinen, yleinen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutus. Knuuti 2006, <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=45090&Item=28027>.

¹⁰⁷ Volksinitiative zur Bekämpfung des Alkoholismus, esite, ei painovuotta. Alkoholismus; "Alkoholfrage"; (QS) 1959-1970.

¹⁰⁸ DieTat 11.11.1965, Der Schweizer trinkt zu viel.

polttajat, toimeksiantajat ja kotipolttajat.¹¹⁰ Viininviljelijät taas olivat huolissaan tuotteidensa menekin säilyttämisestä. Monilla eri tahoilla oli siis alkoholipolitiikassa omia etuja ajettavana, eivätkä nämä tavoitteet sulautuneet ristiriidattomasti toisiinsa.

Aargauer Tagblatt raportoi jo vuonna 1959 kuinka Eidgenössische Alkoholverwaltung totesi alkoholilain ja viinan kulutuksen kasvun olleen ristiriidassa keskenään. EAV:n todettiin kannattaneen paloviinan hinnan korotusta, jonka tulisi vastata alkoholilain tavoitteeseen eli kansanterveyden parantamiseen viinan kulutuksen vähentämisellä.¹¹¹ Seuraavana vuonna Die Tat kritisoi liittoneuvoston alkoholipolitiikkaa, koska se ei ollut puuttunut verottomaan kotipoltoon mitenkään. Viinan hintaa ja tuontialkoholeja koskevia monopolimaksuja¹¹² se korotti, mutta ei EAV:n esityksestä huolimatta uskaltanut ryhtyä toimenpiteisiin kotipolton hillitsemiseksi.¹¹³ Alkoholilainsäädännön ongelmista kirjoiteltiin myös vuonna 1961. Sekä Abstinenter Sozialist että Berner Tagwacht kiinnittivät huomiota verottoman kotipolton ikäviin seurauksiin. Abstinenter Sozialist muistutti siitä, että alkoholilain viimeisestä muutoksesta oli kulunut pian 30 vuotta ja se oli pitkä aika sellaisen asian suhteen, jota koskivat taloudelliset ja sosiaalipoliittiset muutokset. Berner Tagwacht kiinnitti puolestaan huomiota siihen, kuinka alkoholilain ongelma oli alun perin se, että se koski vain paloviinaa. Vuoden 1930 uudistuksen oli tarkoitus paikata tämä aukko, koska silloin myös muita juomia alettiin verottaa, viinan tuottamisesta tuli luvanvaraista ja polttolaitteiden määrää rajoitettiin. Lehden mukaan alkoholilain tavoitteista vain yksi eli maatalouspolitiikan tukeminen toteutui täysin. Kaksi muuta, taloudellinen ja kansanterveydellinen (volkshygienisch), olivat ristiriidassa keskenään ja erityisesti jälkimmäinen näistä kärsi muiden tavoitteiden takia.¹¹⁴ Näyttää siltä, että alkoholilain tarkoituksesta ja vaikutuksista oli Sveitsissäkin keskusteltu pitkään. Pieni puolue olisi tuskin ottanut alkoholilakia aloitteensa kohteeksi, jos alkoholinkäyttö tai alkoholilaki eivät olisi herättäneet yleistä kiinnostusta jo aiemmin.

Vuoden 1966 maaliskuussa liittoneuvoston jäsen Walter Gerosa totesi, että aloitteella ei haluttu mitään mahdotonta, eikä se ollut askeettisesti elävien raittiiden keppihevonen, vaan kaikkien kansan hyvinvoinnista kiinnostuneiden toive. Hän kirjoitti myös, että kritiikki aloitteen muotoiluun oli tur-

¹⁰⁹ Neue Zürcher Zeitung 4.11.1965; Das Volksbegehren zur Bekämpfung des Alkoholismus.

¹¹⁰ Kotipolttaja määriteltiin vuoden 1962 lain mukaan ja tämä tarkoitti maanviljelijää, joka hoiti maatilaa ja poltti viinaa vain omasta kotimaisesta tuotannosta tai keräämistään villituotteista. Kotipolttajia oli vuonna 1961/62 maassa tilaston mukaan 152 640. Herzog & Karmakallio 1979, 250-252.

¹¹¹ Aargauer Tagblatt 10.4.1959, Eine Orientierung zur Alkoholsteuer.

¹¹² Monopolimaksuilla tarkoitettiin tuontialkoholeja koskeneita maksuja.

¹¹³ Die Tat 26.1.1960, Kritik an der Bundesrätlichen Alkoholpolitik.

¹¹⁴ Abstinenter Sozialist 15.1.1961, Alkoholgesetz überholt!; Berner Tagwacht 21.2.1961, Eine Lücke in der Alkoholgesetzgebung.

haa, koska liittoneuvostolla oli vapaat kädet muotoilla teksti sopivaksi.¹¹⁵ Useimmat muutkin lakialoitteen puolustajat pitivät aloitteen löyhää muotoilua hyvänä asiana samasta syystä. Vastustajille aloitteen heikko muotoilu tarkoitti sitä, ettei aloitetta voinut ottaa tosissaan. Saman vuoden syyskuussa Die Tat esitti, että poliittinen kesätuuli oli nyt mennyt ja alkoholialoitteen osalta keskustelu oli kiihtynyt sekä vastustajien että puolustajien suunnalta.¹¹⁶ Keskustelu alkoholilain uudistamisesta olikin kiihkeimmillään juuri vuonna 1966 ennen lokakuun kansanäänestystä. Ennen kansanäänestystä aloite oli hylätty sekä säätyneuvostossa (der Ständerat), liittokokouksessa (der Nationalrat) että liittoneuvostossa.¹¹⁷

Sveitsissä sekä aloitteen vastustajat että puolestapuhujat käyttivät argumenttinaan sitä, että aloitteen pääajatus oli hyväksyttävä eli alkoholinkulutus täytyi saada laskuun. Kukaan liitovaltion tai kantonien edustaja ei kieltänyt, ettei maassa olisi ollut alkoholiin liittyvää vaikeaa ja lisääntyvää vaaraa.¹¹⁸ Vastustajat vetosivat kuitenkin liittoneuvostossa näkemykseen siitä, että veron korotuksella ei automaattisesti saavutettaisi tavoitetta. Aloite sinänsä ei siis olisi monien mielestä tuonut mitään lisäarvoa, koska pelkästään verotuksen kiristämisen takia ei lakia tarvinnut muuttaa. Kannattajat taas kokivat, että alkoholismiin vastaisessa taistelussa oltaisi voitu ottaa aloitteen myötä askel sanoista tekoihin. Ongelman tunnustaminen ei riittänyt, vaan tarvittiin konkreettisia tekoja.¹¹⁹ Alkoholialoitteen puolesta argumentoitiin hyvin usein vertaamalla, kuinka paljon vähemmän sveitsiläiset kuluttivat vuodessa rahaa leipään ja maitoon kuin alkoholiin. nauttivat todennäköisesti kaikki, mutta alkoholia eivät. Myös koululaitoksen kustannuksia ja alkoholiin käytettyjä summia vertailtiin mielellään.¹²⁰ Aloitteen vastustaminen ei näytä tarkoittaneen alkoholikeskustelussa sitä, että asiaa ei olisi pidetty merkityksellisenä tai, että ongelmaa ei olisi ollut olemassa. Kaksi päivää ennen äänestystä Die Tatissa todettiin, että sveitsiläiset nauttivat erityisestä oikeudesta tässä maailmassa, koska he voivat itse äänestää verotuksestaan. Lehden mukaan ei ollut epäilystä siitä, ettei alkoholin vaaroja tunnettu. Keskiverto sveitsiläinen vastusti kuitenkin sitä, että hänen olisi tullut tiedostaa alkoholin riskit vain siksi, että sattui nauttimaan lasillisen viiniä tai olutta. Uskottiin, että juominen saattoi olla turmiollista, mutta vain heikoille tai riippuvaisille.¹²¹

¹¹⁵ Walter Gerosa: Die Tat 14.3.1966, Ein dringlicher, aber unerwünschter Vorstoss.

¹¹⁶ Die Tat 23.9.1966, Temperamentvolle Auseinandersetzung um die Alkohol-Initiative.

¹¹⁷ NZZ 17.1.1966, Eidgenössische Volksabstimmung.

¹¹⁸ Schmid, Walter.: NZZ 3.10.1966, Warum eine stärkere Alkoholbesteuerung?; A-Z Basel 6.10.1966, Vom Alkohol zur Volksseuche; Weber Max: Tagwacht 12.10.1966, Eine Demonstration ist notwendig; Volksrecht 1.10.1966, Besteuerung nur des Alkohols oder aller Getränke?

¹¹⁹ Schmid, Walter: NZZ 3.10.1966, Warum eine stärkere Alkoholbesteuerung?; A-Z Basel 6.10.1966, Vom Alkohol zur Volksseuche.

¹²⁰ A-Z Basel 6.10.1966, Vom Alkohol zur Volksseuche.

¹²¹ A-Z Basel 14.10.1966, Alkoholsteuer?

Näyttää siltä, että Suomen tapaan myös Sveitsissä alkoholin aiheuttamat haitat tiedettiin, tunnustettiin ja niihin haluttiin saada parannusta. Harva kuitenkin kannatti aloitteen hyväksymistä sellaisenaan, vaikka sen perusajatus koettiin tärkeäksi. Pikemminkin uskottiin, että aloitteen hyväksyminen olisi näyttänyt konkreettiselta teolta alkoholiongelman korjaamiseksi. Lakialoitteessa mielenkiintoinen yksityiskohta on vesistönsuojelun kiinnittäminen alkoholikysymykseen. Se oli myös monien vastustajien mielestä yksi syy aloitteen heikkouteen. Käytännössä vesistönsuojelulla ei ollut mitään tekemistä alkoholinkäytön kanssa. Aloitetta kritisoitiin varmasti myös sen takia, että se oli Landesring der Unabhängige -puolueen lanseeraama. Puolueen perusti vuonna 1935 kauppias Gottlieb Duttweiler, joka toteutti henkilökohtaista ideologiaansa muun muassa kieltäytymällä myymästä alkoholia myymälöissään.¹²² Joidenkin mielestä puolue yritti vain tavoitella lisää kannatusta sen avulla.¹²³ Joka tapauksessa koettiin, että aloitteen hyvänä puolena oli keskustelun lisääntyminen alkoholista ja sen haittavaikutuksista, jolloin myös sveitsiläisten tietoisuus asioista kasvoi.

Kun Sveitsissä keskusteltiin vuonna 1966 lakialoitteen tärkeydestä ja merkityksestä, kiihtyi Suomessa lehdistön kirjoittelu alkoholilain uudistamisesta. Keskustelu oli edennyt tuolloin jo siihen pisteeseen, että esimerkiksi olutkysymykseen suhtauduttiin lehdistössä vapaamielisesti. Hanna Kuusen mukaan keskioluen vapauttamiseen suhtautuivat 1960-luvun puoliväliin tultaessa positiivisesti lehdistön lisäksi Alkoholiliike, panimoteollisuus ja yleinen mielipide.¹²⁴ Olutkysymys näyttääkin herättäneen runsaasti keskustelua lain valmistelun aikana ja sen ympärille kietoutuivat monet alkoholikeskustelun argumentit. Oluen vapaampaa saatavuutta perusteltiin ajalle tyypillisesti juomatapojen siistimisen näkökulmasta. Oli parempi, että mietoja juomia olisi helposti saatavilla, koska alkoholinkäyttöä kuitenkin esiintyi. Olutta pidettiin myös pelkkänä ruoka- ja janojuomana, joten sen saatavuuden rajoittaminen ei ollut perusteltua. Esille nostettiin lisäksi hyvät kokemukset Alkon olutravintolakokeilusta, joka oli osoittanut, että oluen helpompi saatavuus ei saanut kansaa villiintymään alkoholinkäytössä.¹²⁵ Olutravintolakokeilun tavoitteena oli testata miten asiakkaita pystyttiin ohjaamaan muista juomista oluen käyttäjiksi ja toisaalta kuinka paljon oluen kulutusta voitiin suunnata ravintoloihin vähittäismyynnin sijaan. Käytännössä tämä merkitsi 26 olutravintolan avaamista vuosien 1963-65 aikana. Ravintolakokeilu liittyi laajassa kontekstissa suomalaisen ravintolakulttuurin rajoittuneisuuteen ja vähäiseen asiakaspaikkamäärään. Käytännössä ravintoloissa kävin

¹²² Puolueen kannatus oli pääosin 5 prosentin luokkaa, mutta se nousi vuonna 1967 peräti 9 prosenttiin ja säilyi vuoteen 1975 yli 6 prosentin. Meuwly 2008, <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D17394.php>.

¹²³ A-Z Basel 14.10.1966, Alkoholsteuer?

¹²⁴ Kuusi 2003 H., 98, 103.

¹²⁵ Piispa 1981, 37,

vain pieni joukko suomalaisia. Anniskelukulutus alkoi nousta näkyvästi vasta vuosien 1967-1968 aikana.¹²⁶ Ravintolassa käynti ei siis 1960-luvulla ollut suomalaisille itsestään selvyys ja suurin osa alkoholista juotiin muualla kuin ravintoloissa.

3.1.2. Hintapolitiikalla ja veronkorotuksilla muutosta hakemassa

Sekä Suomessa että Sveitsissä alkoholin hinta ja verotus ovat herättäneet paljon keskustelua. Suomessa lehdistön pääkirjoituksia tarkasteltaessa hintapolitiikka oli yksi esille nousseista johtoihteista, mutta kokonaisuudessaan kirjoittelu oli suhteelliseen vähäistä. Alkoholin hinnasta ja verotuksesta keskustelu ei ole yllättävää, koska valtiolle alkoholin verotus oli 1950- ja -60-luvuilla merkittävä tulonlähde. Piispan mukaan Suomessa etujärjestöjen kiinnostus hintapolitiikkaan oli kuitenkin vielä seuraavaan vuosikymmeneen verrattuna suhteellisen laimeaa.¹²⁷ Suomessa alkoholin hinnasta ja verotuksesta on yleisesti keskusteltu paljon, vaikka lehdistö ei pääkirjoituksissaan nostanut hintapolitiikkaa erityisen huomion kohteeksi. Hintapolitiikka on puhuttanut erityisesti alkoholipoliittisten päättäjien keskuudessa. Alkolle keskeinen osa alkoholipoliittista kontrollia oli nimenomaan alkoholijuomien hintojen korottaminen tai laskeminen sen mukaan, mitkä olivat sen kulloisetkin tavoitteet. Sillä oli myös melko vapaat kädet laskea tai nostaa hintoja. Päänavaus Alkoholiliikkeen uudelle, liberaalimmalle ja erityisesti 1960-luvulla voimistuneelle linjalle, oli vuonna 1949 oluen ja mietojen viinien hinnan lasku.¹²⁸ Käytännössä hintojen nostaminen oli usein samalla keino pyrkiä hillitsemään alkoholin kokonaiskulutusta ja siihen liittyi valtion intressit korottaa verotuloja. Hintojen nostamisella ja laskemisella pyrittiin myös edistämään esimerkiksi kotimaisten tai Alkon tuottamien juomien menekkiä. Samoin mietojen juomien kampanjan aikana hintapolitiikkaa hyödynnettiin laskemalla viinien hintoja ja korottamalla vastaavasti väkevien viinien hintoja.¹²⁹

Vuodesta 1965 Alkoholiliike alkoi levittää viinitietoutta liikkeessä asioiville Viiniposti-lehden avulla. Heti ensimmäisessä lehdessä kesällä 1965 muistutettiin lukijoita viinin huokeasta hinnasta ja kerrottiin, kuinka paljon viiniä sai samalla rahalla verrattuna väkeviin juomiin. Asia havainnollistettiin vertailemalla kahden erilaisen juomasekoituksen hintaa, jolloin viinin ystävä säästi 25 markkaa ja sai siten tarjottua juhla juomaa arkisen hintaan sillä ”*huokeatkin viinit ovat ilon ja riemun antajia*”.¹³⁰ Hinnan muutoksissa vedottiin siis suoraan Alkoholiliikkeessä asioineisiin asiakkaisiin.

¹²⁶ Kuusi H. 2003,84, 87-88

¹²⁷ Piispa 1981, 9-11.

¹²⁸ Virtanen 1981, 16. Samaan aikaan ne vapautettiin myymälätodistuksesta.

¹²⁹ ks. esim. Pitkäripaisten vaiheita, 1994. Hotelli- ja ravintolamuseo.

¹³⁰ Viiniposti 1965, kesännumero.

Sveitsissä alkoholiverotus oli suosittu aihe alkoholikeskustelussa ja sitä käytettiin argumenttina erityisesti lakialoitteen yhteydessä käydyssä keskustelussa. Aloitteen yksi tavoite koski kaikkien alkoholijuomien verotusta, joten se oli jo lähtökohtaisesti keskustelua herättänyt aihe. Verotus ja alkoholin hinta herättivät kiinnostusta myös ennen lakialoitteen myötä kiihtynyttä keskustelua. Tämä liittyy osaltaan siihen, että Sveitsissä alkoholikontrollipolitiikka oli huomattavasti kevyempää kuin Suomessa, eikä poliittinen järjestelmä mahdollistanut rajuja toimenpiteitä. Hintapolitiikka oli siis yksi merkittävä keino vaikuttaa alkoholin kokonaiskulutukseen. Alkoholintuottajien näkökulmasta verotuksella oli myös merkitystä heidän elinkeinonsa harjoittamiseen.

Sveitsissä paljon keskustelua herätti tarkasteluajankana paloviinan kotipolton verottomuus. Näitä verottoman kotipolton määriä oli kuitenkin vaikea valvoa ja sallittu määrä oli monien mielestä kohtuuttoman suuri.¹³¹ Yleisraja oli 5 litraa jokaista maataloudessa vakituisesti työskennellyttä henkilöä kohti ja lisäksi litra kutakin suurkarjaan laskettavaa eläintä kohti. Erityistapauksissa alkoholihallinto saattoi nostaa rajaa. Perusteena jopa kaksinkertaiselle määrälle oli joissakin kantoneissa se, että niissä oli totuttu juomaan ”vahvaa kahvia”, jolloin 5 litraa oli riittämätön määrä.¹³² Monien mielestä paloviinan korkeampi verotus oli siten hyvä keino hillitä kulutusta. Verottomuuden vuoksi salakaupan uskottiin todennäköisesti lisääntyvän.¹³³ Veropolitiikan koventamisen ja sen seurausten välillä vallitsi monien mielestä ristiriita, koska kovemman verotuksen oletettiin vähentävän kulutusta ja samalla tavoiteltiin suurempia verotuloja. Muutama päivä ennen kansanäänestystä *Vaterländ* -niminen lehti tiivisti monien kriittisten ajattelijoiden mielteet seuraavasti: ”*Ja lopuksi aloite on epälooginen, koska kuten sanotaan, ei ensin tapeta kanaa ja sen jälkeen tarvita sitä munimaan kultaisia munia!*”¹³⁴ Myös Suomessa on käyty paljon keskustelua siitä, että verotuksen kiristämällä ei voitu samaan aikaan saavuttaa kokonaiskulutuksen vähenemistä ja suurempia verotuloja. Piispan mukaan salapoltto ja -kauppa korostuivat Suomessakin 1960-luvun aikana alkoholilakikeskustelun yhteydessä.¹³⁵ Tilanne oli Suomessa kuitenkin erilainen, koska kotipoltto ei ollut kenellekään sallittu. Salapolton ja -kaupan suosio perustui enemmänkin siihen, että muuta keinoa saada alkoholia maaseudulla ei ollut. Kontrollin takia Alkoholiliikkeen myymälässä asioiminen ei ollut itsestään selvää kaupungissakaan.

¹³¹ Walter Schmid: NZZ 3.10.1966, Warum eine stärkere Alkoholbesteuerung?

¹³² Herzog & Karmakallio 1979, 250-252.

¹³³ Walter Schmid: NZZ 3.10.1966, Warum eine stärkere Alkoholbesteuerung?

¹³⁴ „Und letztlich ist die Initiative unlogisch, weil man nicht – wie richtig gesagt worden ist – zuerst das Huh schlachten und es dann nötigen kann, goldene Eier zu legen“!, *Vaterländ* 12.10.1966, Eine Initiative, die offene Türe einrennt.

¹³⁵ Piispa 1981, 17.

Sveitsissä alkoholiongelma ja kulutuksen kasvu näyttää artikkeleista nousevien käsitysten perusteella liittyneen siihen, että alkoholinkäytöstä oli tullut muotia. Eräessä lehdessä todettiin, että niin kauan kuin luksuksesta maksaminen oli muotia, ei paloviinan verotuksen korotus hidastaisi kulutusta. Kansassa oli uskomaton määrä keikareita - nuoria ja vanhoja, miehiä ja naisia - joilla oli tarpeena taukoamatta nauttia alkoholia stimulanttina, surun lievittäjänä tai janon sammuttajana. Näitä ihmisiä eivät harmittomammat juomat enää pitäneet tyytyväisenä. Verotuksen koventaminen vähentäisi paloviinan kulutusta vain, kun se olisi kaikkien tahto. Ennen ongelmana oli paloviina, joka tuhosi pienen miehen. Nykyään ongelmana oli muotiin tullut ylhäinen juominen, jota tapahtui jokaisessa yhteiskuntaluokassa. Tottumus lempipulloon tarttumiseen ja "hyvään luovimiseen" oli jo yleistynyt ja tullut yhtä itsestään selväksi kuin juominen television ääressä tai baaritiskillä. Kirjoittajan mielestä mikä tahansa lailla säädetty toimenpide alkoholinkulutuksen hillitsemiseksi, tuli kaikkien toivottua tervetulleeksi, jos tällainen trendi alkoholinkäytössä jatkuisi.¹³⁶

Suomessa uuden alkoholilain valmistelun loppumetreillä, olutkysymyksen myötä, liberaalimman alkoholipolitiikan puolesta argumentoitiin muun muassa sillä, että kireä alkoholipolitiikka oli syynä väkevien juomien ja salapolton suosioon. Kansan sivistäminen ja toisaalta maaseudun eriarvoisuus nousivat tärkeimmiksi argumenteiksi.¹³⁷ Toki lehdistössäkin oli havaittavissa eroja ja Piispan mukaan pääkirjoituksista noussut yleislinja oli liberaalimpi kuin lehdistökeskustelun antama kokonaiskuva, jossa yleisönosaston kirjoittelussa näkyi enemmän raittiusmielisiä puheenvuoroja.¹³⁸

Keskustelu alkoholilainsäädännöstä liittyi molemmissa maissa toki laajemmin alkoholinkäyttöön ja sen näkymiseen yhteiskunnassa. Mielenkiintoista on se, miten Sveitsissä löyhää lainsäädäntöä ja alhaisia hintoja käytettiin argumentteina näkyville alkoholin haittavaikutuksille. Suomessa taas tiukkaa alkoholikontrollipolitiikkaa ja mietojen juomien korkeita hintoja pidettiin syynä alkoholin aiheuttamiin ongelmiin.

¹³⁶ Magg Paula: NZZ 18.10.1965, Alkoholbesteuerung und Branntweinkonsum. Ein ungenügendes Stoppsignal?

¹³⁷ Piispa 1981, 38-41.

¹³⁸ Piispa 1981, 44-45.

3.2. Miedot ja väkevät juomat vai kansanterveys?

3.2.1. Viiniä suomalaisille

Suomessa liberaalin linjan kannattajille yksi tärkeä argumentti vapaamman lainsäädännön puolesta oli se, että alkoholin vapaamman saatavuuden uskottiin kehittävän suomalaisten juomatapoja kuin itsestään. Samat lähtökohdat olivat Alkon vuonna 1959 aloitetulla viinikampanjalla, jonka johtoajatuksena toimi iskulause *Mieluummin viiniä kuin väkeviä*. Kampanjan tavoitteena oli tehdä viinit tunnetummiksi suomalaisille ja siten parantaa tapakulttuuria. Uskottiin, että miedot juomat olisivat avain suomalaisten alkoholinkäyttötapojen eurooppalaistumiseen. Ongelman ydin oli se, että suomalaiset valitsivat mieluummin tutun väkevän viinan kuin tuntemattoman miedon viinin.¹³⁹ Selkeästi suosituin juoma Suomessa oli viina, vaikka sen kulutus laski jonkin verran 1960-luvun kuluessa mietojen juomien kulutuksen kasvaessa hieman (liite 4). Alkoholiliikkeen tiedotus- ja julkaisutoiminnan päällikkö Kauko Kula pohti suomalaisten juomatapoja kertomalla, että Alkossa oli myynnissä noin 490 juomalajia, joista oli 322 viinejä. Väkevien juomien runsaan kulutuksen vuoksi Suomessa viinejä ei kuitenkaan paljoa tunnettu. Kula uskoi, että oli vain ajan kysymys, että suomalaiset oppivat tuntemaan viinin ja ”ainakin osaltaan korvaisivat tällä vanhan kulttuurin tuotteella entiset väkevät juomansa ja karkeat juomatapansa”. Kyse oli jo pelkästään siitä, että Suomi ei voinut ikuisesti pysyä erillisenä saarekkeena eurooppalaisten juomatapojen yhtenäisellä alueella.¹⁴⁰

Viinikampanjan nimissä asiakkaille alettiin jakaa myymälöissä esitteitä, joiden sisältö liittyi alussa pääsääntöisesti viineihin. Niissä korostettiin juomien persoonallisuutta, luontevaa käyttämistä eri tilanteissa sekä yritettiin muuttaa vallalla olevaa käsitystä siitä, että viiniä tulisi nauttia vain tarkkoja sääntöjä noudattamalla.¹⁴¹ Valkoviinistä kertovassa esitteessä viesti oli esimerkiksi kerrottu seuraavasti: ”Viini on hyvin yksilöllinen juoma; sen vuoksi sitä eivät kahlitsekaan mitkään turhantarkat säännökset. Persoonallinen maku ja kukkaro määräävät täysin, mitä viiniä tarjoamme ja käytämme”.¹⁴² Punaviiniä suositeltiin samaan tapaan, mutta persoonallisen valinnan lisäksi punaviiniin kallistunut oli ”aikamme ihminen” tai valinta oli ”osoitus kehittyneestä, persoonallisesta mausta”.¹⁴³ Kuohuviini asetettiin samalle viivalle muiden mietojen juomien kanssa korostaen sen moni-

¹³⁹ Kuusi H. 2003, 74, 112.

¹⁴⁰ Kula 1960, 322.

¹⁴¹ oy Alkoholiliike ab:n julkaisemat pienpainatteet ja ohjekirjat, Hotelli - ja ravintolamuseo.

¹⁴² Esite valkoviinistä (ei painovuotta), Hotelli - ja ravintolamuseo.

¹⁴³ Esite punaviinistä, 1961, Hotelli- ja ravintolamuseo.

käyttöisyyttä arki-, seurustelu- ja juhla juomana.¹⁴⁴ Yleisluontoisempaa tietoa viineistä tarjottiin pienillä viinioppailla, joissa selvitettiin, mikä merkitys oli viinien vuosikerroilla. Viiniesitteiden ohella tarjottiin neuvoa myös siihen mitä juomaa tuli tarjota yllätysvieraille tai mikä oli virkanaisen valinta juhlien tarjoiluksi. Tavallisimpien viinien ohella viinikampanjan nimissä mainostettiin myös väkeviä viinejä, kuten sherryä tai madeiraa.¹⁴⁵ Esitteiden kysyntä oli runsasta sillä niitä painettiin vuoteen 1965 mennessä yhteensä yli 3 miljoonaa. Esitteiden jako oli aktiivista eli myyjät antoivat ne suoraan asiakkaille.¹⁴⁶ Myymälöiden seiniä koristivat värikkäät ja näyttävät julisteet, joissa viinikampanjan sanomaa julistettiin suomeksi ja ruotsiksi vuoteen 1965 mennessä 26 000 kappaleen voimalla.

Alkoholin ostosta tuli 1960-luvun aikana uudenlainen kokemus asiakkaille siinäkin mielessä, että myymälöissä tapahtuneet muutokset koskivat myös myyjien toimintaa. Olosuhteet olivat aiemmin rajoittaneet myymälöiden henkilökuntaa toteuttamasta samanlaista asiakaspalvelua kuin muiden alojen liikkeissä. Myyjien työtä olivat määrittäneet ennen kaikkea lainsäädäntö ja Alkon antamat ohjesäännöt. Muuttuneiden ohjeiden myötä merkittävän osan myyjien työstä muodostivat tuotteiden esittely ja suositelu aiemman rahastuksen, kuitin kirjoittamisen ja tuotteen antamisen sijaan. Myyjillä ei ollut ainoastaan mahdollisuus, vaan *velvollisuus* henkilökohtaisempaan ja laadukkaampaan asiakaspalveluun. Mitään tiettyä merkkiä myyjät eivät saaneet suositella, koska asiakkaan oli tehtävä valinta itse. Edes asiakkaan kysyessä myyjän mielipidettä kahden merkin välillä, myyjä ei saanut ohjeiden mukaan antaa suoraa vastausta. Myynnin valvonta kuului vastedes myös myyjien tehtäviin.¹⁴⁷ Juomatavaraopin lisäksi myyjille haluttiin painottaa asiakaspalvelun tärkeyttä ja ammattimaista otetta. Työntekijöitä kannustettiin toteamuksilla kuten: ”*Ja muistettakoon: muilla liiketoiminnan aloilla asiakas voi vaihtaa myymälää, ellei ole tyytyväinen. Tällä alalla ei.*” ja ”*Hyvä asiakaspalvelu ja siten tyytyväiset asiakkaat merkitsevät työssä henkistä palkanlisää.*”¹⁴⁸ Myyjien tehtävänkuvan muutosta ja aktiivista esittelytoimintaa Alkoholiliike puolusti sillä, että ihmiset olivat tottuneet tuotteiden esittelyyn jo muissa liikkeissä.¹⁴⁹ Alkoholiliikkeen myyjien roolin muutosta on tutkinut Mari Peuhkuri pro gradu-tutkielmassaan *Alkoholiliikkeen myyjä – käytännön alkoholipolitiikan toteuttaja (1988)*.

¹⁴⁴ Esite kuohuviinistä (ei painovuotta), Hotelli- ja ravintolamuseo.

¹⁴⁵ Seurustelemme ystävällisen viinin merkeissä (ei painovuotta). Hotelli - ja ravintolamuseo.

¹⁴⁶ Oy Alkoholiliike ab:n vuosikertomus vuodelta 1965.

¹⁴⁷ Olkkonen 1982,31; Väkijuomain mainostus ja suosittelu sekä asiakkaitten väki juomia koskeviin tiedusteluihin vastaaminen. Esitelmä pidetty 30.1.1952, Hotelli- ja ravintolamuseo.

¹⁴⁸ Maustettua ja puolimakeaa – alkoholiliikkeen asiakaspalvelusta 1957. Hotelli -ja ravintolamuseo.

¹⁴⁹ Olkkonen 1982, 32.

Mielenkiintoinen näkökulma suomalaisessa alkoholikeskustelussa muodostuu suhtautumisesta mietoihin ja väkeviin juomiin. Väkevien juomien pitäminen mietoja juomia vaarallisempina oli ajan yleinen käsitys, joten sen korostaminen argumentoinnissa ei ole yllättävää. Kiinnostavaa on kuitenkin se, miten koko alkoholikeskustelu kiinnittyi koko ajan enemmän ja enemmän tähän mietojen ja väkevien juomien vastakkainasetteluun. Mietojen juomien nauttiminen liittyi puheissa tiukasti hyviin ja sivistyneisiin eurooppalaisiin juomatapoihin. Tapakulttuurin korostaminen ja suomalaisten tottumusten vertaaminen muiden maiden alkoholinkäyttötapoihin näkyi esimerkiksi siten, että viinit haluttiin nostaa kuluttajien mielissä tavallisen rahvaan juomaksi kertomalla miten Ranskassa työläinenkin nautti punaviinistä leivän ja makkaran kera. Viinin käytössä haluttiin korostaa yksinkertaisuutta, helppoutta ja juoman jaloutta kertomalla sen pitkästä historiasta.¹⁵⁰

1950-luvulle tultaessa raittiusajattelu oli edelleen voimissaan ja lehdistössäkin se pysyi suosittuna pääkirjoituksen aiheena.¹⁵¹ Vielä tuolloin alkoholinkäyttö ei ollut luonteva osa suomalaisten käyttäytymistä, vaan alkoholin nauttimiseen ja siitä keskustelemiseen liittyi usein jonkinlaisia jännitteitä. Alkoholiliikkeessä asioiville piti siis todistella, että alkoholinkäyttö kuului luontevasti arkeen ja juhlaan. Samaan aikaan Sveitsissä näyttää vallinneen ajattelu, että alkoholin nauttiminen oli joka päiväistä ja olut sekä viini olivat luonnollinen osa ruokailua. Suomessa vasta raittiushenkisyyden laimentumisen ja liberaalimman alkoholipolitiikan myötä alettiin totuttautua sellaiseen ajatteluun.

Alkoholipolitiikka -lehden kirjoittelussa näkyi myös viinikampanja ja tapakulttuurin korostaminen – jopa niin voimakkaasti, että lehtiä on kutsuttu ”viinissä kelluviksi”. Vuosina 1953-1965 lehdessä vallitsi Pertti Hemánuksen mukaan tapakulttuuria korostava ja viinikampanjaa tukenut vaihe. Lehdessä julkaistiin vuodesta 1954 lähtien kirjoitussarjaa nimellä *Tapakulttuurista ja alkoholijuomista*¹⁵², jossa esiteltiin esimerkiksi eri maiden juomatapoja, ravintolaelämää, ruokakulttuuria, kulttuurihistoriaa ja perinteitä yleensä.¹⁵³ Alkoholipolitiikka -lehden artikkelit muiden maiden alkoholinkäytöstä on kirjoitettu usein ihannoivasti ja suomalaisten juomatavat on nostettu esiin vertailemalla sitä kuinka muissa maissa humaltumista ei tunnettu tai hyväksytty.¹⁵⁴ Vuoden 1965 jälkeen kirjoitettu tapakulttuurista siirtyi enemmän Viiniposti -lehteen.¹⁵⁵ Vuonna 1959 Heikki Brotherus kuvasi espanjalaista juomakulttuuria seuraavasti: ”...luulisi, että espanjalainen on viinien ja viinujen yltäkylläisen runsauden takia, kovasti lasiin menevä. Näin ei kuitenkaan todellisuudessa ole. Espanja-

¹⁵⁰ ks. Viiniposti 1966, kesännumero, 1967, suvinumero, 1968, kesännumero.

¹⁵¹ Piispa 1981, 17-18.

¹⁵² Sarja aloitettiin vuonna 1954 nimellä Tapakulttuurista ja väkijuomista. Saarenheimo, 1975.

¹⁵³ Saarenheimo 1975, 251-254.

¹⁵⁴ Ks. esim. Alkoholipolitiikka 2/1959, 4/1960, 3/1961.

*lainen on kohtuuden ystävä. Hän istuu tosin uutterasti aperitiiveillaan lasinsa ääressä, mutta ei tyhjennä useampia. Juoppoutta esiintyy alemmissa kansankerroksissa ja sitä pidetään huonon kasvatuksen merkinä.*¹⁵⁶ Suomalaisten alkoholinkäyttötapojen tarkastelulle ja kritisoinnille on ollut ominaista vastakkainasettelu muihin maihin. Suomalaisten juomatavat ovat edustaneet sivistymättömyyttä ja jopa luonnotonta verrattuna eurooppalaisten ”normaaleihin” tapoihin. Kun tällaisia suomalaisille ominaisia tapoja on tavattu ulkomailla, ne on määritelty alemmien kansankerrosten tavoiksi.

Myymälöissä jaettujen esitteiden lisäksi viinikampanjan viestiä pyrittiin viemään kuluttajille vuodesta 1965 eteenpäin ilmaisella Viiniposti-lehdellä. Lehti ilmestyi kaksi kertaa vuodessa noin 100 000 kappaleen suomenkielisenä ja noin 15 000 kappaleen ruotsinkielisenä painoksena. Viinipostien pääajatus oli sama kuin esitteiden: antaa ”vihjeitä viinin ystäville”. Lehden etu esitteisiin verrattuna oli se, että siinä oli mahdollisuus julkaista kunnon artikkeleita, haastatteluita ja esitellä viinin historiaa sekä perinteitä.¹⁵⁷

Viinipostissa vedottiin kuluttajiin muun muassa korostamalla viinien ominaisuuksia ja merkitystä. Lehden mukaan ”viini on: aito luonnontuote, huokea, monikäyttöinen, mainio seurustelujuoma ja nykyihmisen juoma”. Samaan aikaan nostettiin myös itse kuluttaja huomion kohteeksi toteamalla, että ”nykyaikainen ihminen ei kuitenkaan kiinnitä päähuomiotaan juoman alkoholipitoisuuteen vaan sen hintaan, makuun ja käyttömahdollisuuksiin”. Edellä mainituista syistä ”yhä useammat valitsivat viinin”, mikä oli merkki juomakulttuurin kehityksestä. Tietämättömyydestä ei suoraan tuomittu vaan sen todettiin johtuvan siitä, ettei perinteisessä viinamaassa voitu tuntea viinin historiaa. Lehdessä korostettiin viinin merkitystä tavallisen aterian yhteydessä ja toisaalta kritisoihin ihmisten liian juhlavaa asennetta viinejä kohtaan.¹⁵⁸ Lukijoihin pyrittiin tässäkin vetoamaan vastakkainasettelulla. Puhuttiin ”yhä useammista” viininkäyttäjistä, jolloin korostettiin sellaisia henkilöitä, joita ei vielä voitu lukea viininkäyttäjien ryhmään.¹⁵⁹ Erittelemällä viinin ominaisuuksia ja etuja on ehkä ollut tarkoitus käynnistää lukijan itsetutkistelu omasta käyttäytymisestään ja kulutuksestaan. Viinin käyttöä esiteltiin nimenomaan järkisyiden avulla.

¹⁵⁵ Hemánus 6/1975, 243-250.

¹⁵⁶ Brotherus 2/1959, 61-64.

¹⁵⁷ Viiniposti 1965-1968.

¹⁵⁸ Viiniposti 1966 talvinumero, 1967 talvinumero, 1968 talvi- ja kesänumerot.

¹⁵⁹ Viiniposti 1966 kesänumero.

Pääteemat Alkon julkaisemissa esitteissä ja asiakaslehdessä olivat huokea hinta, viinin monikäyttöisyys sekä sivistyneen juomatavan korostaminen. Näiden aiheiden ympärillä viineistä tehtiin kaikkien juhla juomia, jotka sopivat myös arkeen, eikä niiden käyttöä siten tullut arastella. Monesti sävy oli holhoava. Ilmaisut kuten: *tiedättehän, käyttäkää, älkää jättäkö/juoko ja huolehtikaa*, kielivät kehottavasta, mutta toisaalta myös käskävästä asenteesta. Artikkelit oli kirjoitettu niin, että pyrkimys oli selvästi vedota lukijaan henkilökohtaisesti.

Suomessa oli totuttu tiukkaan alkoholikontrollipolitiikkaan. Erityisesti väkevien suuri kokonaiskulutus suhteessa mietoihin, oli ollut pitkään huolenaiheena.¹⁶⁰ Satu Apon mukaan 1900-luvun puolivälissä oltiinkin tilanteessa, jossa tehokas kansanopetus ja -valistus sekä raittiusliike olivat taanneet, että kaikki suomalaiset olivat tietoisia omasta epäilyttävästä suhteestaan alkoholiin.¹⁶¹ Viinikampanja oli kokonaisuudessaan ensimmäinen askel kohti kuluttajavalistusta, pois perinteisestä kontrollipolitiikasta. Itse asiassa kyse oli melko radikaalista askeleesta, koska sen otti yhtiö, joka oli aiemmin pitänyt pullot kumollaan ehkäistäkseen heräteostoksia, joihin nyt suorastaan kannustettiin.¹⁶²

Sveitsissä keskusteltiin myös innokkaasti mietojen ja väkevien juomien haitallisuudesta ja hallituksenkin kerrottiin todenneen raportissaan väkevien juomien olleen merkittävin tekijä alkoholiongelman kasvussa.¹⁶³ Vertailukohtia haettiin tarvittaessa esimerkiksi ulkomailta, kuten Ruotsista, jossa Akvaviittiä nautittiin paljon ja alkoholismi oli suuri ongelma.¹⁶⁴ Toisaalta kannanotoissa vedottiin usein siihen, että korkean alkoholiveron maissa, kuten Ruotsissa, kokonaiskulutus oli alhaisempaa.¹⁶⁵

Sveitsissä esimerkit muista maista olivat usein päinvastaisia kuin Suomessa, jossa ihannoitiin mietojen juomien kulutusta. Sveitsissä osittain varoiteltiin väkevien juomien vaaroista ulkomaisten esimerkkien avulla. Yksittäisiä tutkimuksia hyödynnettiin innokkaasti argumentoinnissa. Hyvänä esimerkkinä tästä oli vuosina 1958-59 toteutettu tutkimus, jossa selvisi Wallisin kantonin kymmenessä kylässä 12 prosenttia miehistä olleen alkoholisteja. Suosituin juoma Wallisissa oli viini. Tämän tutkimuksen tulosta käytettiin useissa artikkeleissa perusteluna sille, että alkoholismin vaara oli todellinen ja että mietojen juomien, erityisesti viinin, vaikutus oli huomattava.¹⁶⁶ Tutkimuksen luo-

¹⁶⁰ Vuonna 1959 väkevien juomien osuus oli kokonaiskulutuksesta 72 % ja mietojen 39 %, josta viinien osuus oli 9 %.

¹⁶¹ Apo 2001, 212.

¹⁶² Taarnala 2006, 218- 255.

¹⁶³ Walter Schmid: NZZ 3.10.1966, Warum eine stärkere Alkoholbesteuerung?

¹⁶⁴ Volksrecht 13.10.1966, "Bekämpfung des Alkoholismus" Bitte kein Gesinnungsterror!

¹⁶⁵ St. Galler Tagblatt 12.10.1966, Allein, mir fehlt er Glaube.

¹⁶⁶ A-Z Basel 14.4.1962, Eine sonderbare "Schirmherrschaft"; 19.4.1962 Berner Tagwacht Eine sonderbare

tettavuudesta ei lehtiartikkelien perusteella voi olla erityisen varma, joten se tuskin kertoi koko totuutta juomatavoista. Tämänkaltaiset tutkimustulokset tarjosivat hyvän argumentin esimerkiksi niille, joiden mielestä kaikkien alkoholijuomien verotusta olisi tullut nostaa. Samoin niille, jotka kokivat, että pelkkä paloviinan kulutuksen kontrollointi ei auttanut alkoholihaittojen vähentämisessä. Suomessakin alkoholitutkimuksia on usein mahdollisuuksien mukaan tulkittu siitä näkökulmasta, joka puhujalle on kussakin tilanteessa ollut sopivin. Luotettavan tutkimuksen tekemisen vaikeus alkoholikäytöstä ja -kulutuksesta, on varmasti vaikuttanut siihen, että tuloksia on voinut esitellä itselle edulliselta kannalta. Päinvastaisen todistaminen on saattanut ollut hankalaa tai jopa mahdotonta.

Sveitsissä kerrottiin huhtikuussa 1966 Tages Anzeigerissa suomalaisista krapulaklinikoista, joissa kohmelosta kärsiviä hoidettiin. Sen, että Ruotsissa ja Suomessa juotiin enemmän kuin janotti, kerrottiin olleen tavallista ja useimmiten humalaiset nähtiin sairaina ja potilaina.¹⁶⁷ Myös sitä käytettiin argumentoinnissa, että viiniä ja olutta nautittiin huomattavasti enemmän kuin väkeviä ja suurin osa alkoholistihoitolaitoksissa olleista kuului nimenomaan näihin mietojen juomien ystäviin. Eli ongelmana nähtiin miedot juomat, vaikka yleisesti väkeviä pidettiin vaarallisempina. Nuorten kohdalla oluen juonnin todettiin yleistyneen ja sen katsottiin johtavan väkevien käyttöön.¹⁶⁸ Sveitsissä keskustelu väkevistä ja mietoista juomista liittyi osaltaan varmasti myös siihen, että viininviljelijöillä oli omia etuja ajettavanaan. Elokuussa 1966 L'Ami du Vin -lehdessä julkaistiin kannanotto lakialoitteeseen. Siinä todettiin, että mahdollinen viiniveron hyväksyminen voisi aiheuttaa poliittisia vaikeuksia, koska rypäleiden pääasiallisilla viljelyalueilla vero koettaisiin hyökkäykseksi viljelijöitä vastaan. Viini oli jalo, suojeltava tuote, mitä ei laskettu – kirjoittajan mielestä ainakaan Sveitsissä – elämän kannalta välttämättömäksi kulutustavaraksi. Verotuksen korotuksella juoma saisi luksustuotteen leiman. Haluna oli pitää – tämä maistuva neste, jota ilolla, arvokkuudella ja mitalla saattoi nauttia – saatavana kohtuullisella hinnalla.¹⁶⁹

"Schirmherrschaft.

¹⁶⁷ Graffenberger Günter: Tages Anzeiger 21.4.1966, Katzenjammer-Kliniken in Finnland.

¹⁶⁸ NZZ 12.10.1966, Zuschriften zur Alkoholsteuerinitiative; Tages Anzeiger 11.10.1966, Alkoholsteuer bringt doppelten Gewinn.

¹⁶⁹ Weiss Paul: L'Ami du Vin 8/1966, nro 7, Warum der Weinfreund eine Getränkesteuer ablehnt. Presseauschnittdokumentation zum aktuellen Zeitgeschehen in der Schweiz 1966ff, Archiv für Sozialzeitgeschichte

3.2.2. Kansanterveyttä sveitsiläisille

Alkoholihaittoiksi määritellään monet yksittäisiin juomiskertoihin liittyvät seuraukset, kuten humalassa sattuneet tapaturmat ja juopumukseen liittyvä väkivalta. Pitkään jatkuneen alkoholinkäytön seurauksia ovat esimerkiksi monet sairaudet, kuten maksakirroosi. Alkoholinkäyttöön on siis liittynyt aina myös jossain määrin terveydellinen näkökulma ja tilastoja alkoholikuolemista sairauden tai muun syyn vuoksi on pidetty sekä Suomessa että Sveitsissä.

1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla terveyspoliittista keskustelua Suomessa hallitsi rotuhygienia. Perimä ja biologia nähtiin määrääviksi tekijöiksi, joten degeneroituneen kansanosan kohottamiseksi ei uskottu sosiaalisiin reformeihin tai henkilökohtaiseen moraalikasvatukseen. Sodan jälkeen rotuhygienia korvattiin väestöpoliittisella keskustelulla, jolloin väestökysymys ja kansanterveys tulivat olennaiseksi osaksi aikakauden ajattelua. Näkökulman muuttuessa käsite ”kansanterveys” vakiintui kielenkäyttöön 1900-luvun puolivälissä. Samalla kansanterveyden kannalta kohteeksi nousi koko kansa sen sijaan, että olisi keskitytty vain alempiin kansankerrokseen. Yhteiskunta otti uudella toimintatavallaan vastuun kansanterveydestä, joten kansalaisille luotiin moraalinen velvoite oman ja perheen terveyden ylläpitoon. Suomalainen terveyspolitiikka oli yhteiskunnan murroksen aikaan 1960-luvulla kriisissä ja muutoksen tarvetta perusteltiin ”uusilla” kansansairauksilla; kulkutaudit vaihtuivat hyvinvointisairauksiin.¹⁷⁰

Suomessa puhe kansanterveydestä yleisellä tasolla lisääntyi 1900-luvun kuluessa, mutta se ei näytä painottuneen erityisemmin alkoholin tai päihteiden kohdalla. Piispan mukaan 1960-luvun alkoholi-keskustelussa ruodittiin raittiushenkisen alkoholivastaisuuden sijaan juomatapoja ja kulutuksen kokonaisrakennetta. Työelämä- ja terveyshaittoja sekä kansantalouden kustannuksia käsiteltiin lehdistössä vähemmän kuin edeltäneenä vuosikymmenenä, eikä kokonaiskulutuksen määrä ollut vielä sellaisissa luvuissa, että alkoholinkäyttö olisi nähty erityisenä kansanterveydellisenä tai kansantaloudellisena ongelmana.¹⁷¹ Klaus Mäkelän mukaan järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulma hallitsi Suomessa pitkään alkoholikeskustelua ja sen yhteiskunnallisia seurauksia. Järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulma keskittyy enemmän yksittäisten juomiskertojen haittoihin. Vasta muutokset muun muassa elinkeinorakenteessa ja alkoholin haittavaikutusten lisääntyminen on merkinnyt Mäkelän mukaan 1970-luvun kuluessa sitä, että suhtautuminen alkoi muuttua ja painopiste siirtyä terveystaloudelliseen näkökulmaan.

¹⁷⁰ Harjula 2007, 42, 55-57, 72, 103-105.

¹⁷¹ Piispa 1981, 17.

maan.¹⁷² Suomessa kiinnostus kansanterveydellisiin haittoihin alkoi kasvaa vasta vuodesta 1974 lähtien.¹⁷³ Elina Uutela on pro gradu- tutkielmassaan, *Kansanterveys koetuksella. Kansanterveysnäkökulma suomalaisessa alkoholihaittakeskustelussa 1970-1977*, tarkastellut sitä kuinka Suomessa 1970-luvulla tämä kansanterveydellinen painotus alkoi alkoholipolitiikassa vallata yhä enemmän tilaa.

Kansanterveydellinen näkökulma ja tuottavuusnäkökulma painottavat enemmän alkoholinkäytöstä aiheutuvia pidemmän aikavälin haittoja, kuten työvoimaan ja kansantalouteen kohdistuvia. Näiden suhtautumistapojen merkitys vaihtelee maittain sekä kulutus- ja juomatapojen että yhteiskuntarakenteen takia.¹⁷⁴ Sveitsissä kansanterveys on ollut tärkeä teema ainakin alkoholikeskustelussa. Se näkyy olleen tärkeä argumentti erityisesti keskustelussa alkoholilaista ja -aloitteesta. Toistuvasti muistutettiin alkoholilakiin kirjatusta tavoitteesta kansanterveyden edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Usein muistutettiin myös, että lain mukaan hallituksella ja EAV:lla oli vastuu ja velvollisuus edistää kansanterveyttä.¹⁷⁵ Keskustelu kansanterveydestä näyttää liittyneen laajemmin koko alkoholikysymyksessä siihen, että alkoholinkulutuksesta oli tullut monen muun maan tapaan yhä laajemmassa mitassa julkinen ongelma. Siihen tuli suhtautua vakavasti.¹⁷⁶ Kasvaneen alkoholiongelman nähtiin merkinneen koko yhteiskunnan rappeutumista. Toisin sanoen ei ollut varaa heittää hukkaan esimerkiksi sellaista määrää työkykyisiä ihmisiä, jonka alkoholi nyt vei mennessään.¹⁷⁷ Tilastojen mukaan työpaikoilla, erityisesti asennustöissä, sattui paljon onnettomuuksia erityisesti maanantaisin. Tämän uskottiin johtuneen sunnuntai-iltana nautitusta alkoholista. Onnettomuuksien yhteydessä ei useinkaan mitattu veren alkoholipitoisuutta, ellei ollut syytä epäillä alkoholin vaikutusta. Ongelmana todentamisessa saattoi olla myös se, että alkoholin vaikutuksen alaisena olleet saattoivat kokea yhtäkisen shokin tapaturman yhteydessä ja ”selvitä”, jolloin alkoholin osuutta ei huomioitu.¹⁷⁸

¹⁷² Mäkelä 1976, 33.

¹⁷³ Piispa 1981, 135.

¹⁷⁴ Mäkelä 1976, 33.

¹⁷⁵ Aargauer Tagblatt 10.4.1959, Eine Orientierung zur Alkoholsteuer; Die Tat 26.1.1960, Kritik an der Bundesrätlichen Alkoholpolitik; NZZ 25.4.1962, Alkoholgesetz und Hausbrennerei; Berner Tagwacht 19.4.1963, Whiskykonsum hat sich innert 7 Jahren verfünffacht.

¹⁷⁶ Neue Zürcher Zeitung 7.6.1963, Eine unnötige Volksinitiative; NZZ 18.10.1965, Alkoholbesteuerung und Branntweinkonsum. Ein ungenügendes Stoppsignal?

¹⁷⁷ Schweizer Allgemein Volkszeitung 3.3.1962, Trinkt die Schweizerin harte Schnäpse?; Weber Max: Die Tat 18.8.1963, Alkoholismus schaltet 50000 Arbeitskräfte aus; Bacher Frita: Volksrecht 21.8.1965. Auch weniger ist reichlich genug.

¹⁷⁸ Tages Anzeiger 21.8.1965, Alkohol am andern Morgen.

EAV:n entinen johtaja Otto Kellarhals kysyikin alkoholialoitteen hylkäämisen jälkeen, pitikö olutpatterien olla yhä edelleen sveitsiläisen rakennustyömaan symboli. Hänen mielestään yksinkertaisin keino oli kuitenkin puuttua paloviinan käyttöön, vaikka totesi lähes samaan hengenvetoon, että olut heikensi kansantalouden toimintakykyä ja suurensi onnettomuusriskiä. Kellerhalsin mukaan alkoholikysymys ei ratkeaisi verotuksen kiristämällä. Ratkaisuksi hän ehdotti sen sijaan vähävaraisten ja vuoristoasukkaiden ravinnonsaannin helpottamista esimerkiksi tarjoamalla edullisempia hedelmiä. Elintarvikelainsäädännössä tuli lisäksi kieltää kontrolloimaton alkoholia sisältävien elintarvikkeiden (karkit ja suklaa) myynti. Maassa tuli myös luoda perusta tv-mainosten kieltämiselle lailla, kieltää paloviinan mainostaminen sekä kasvattaa koululaisten, opiskelijoiden ja asepalvelusta suorittavien tietoisuutta alkoholin vaaroista.¹⁷⁹

Klaus Mäkelän mukaan alkoholi saattaa uhata yhteiskunnan turvallisuutta ja järjestystä. Toisaalta alkoholinkäyttö vaikuttaa heikentävästi yhteiskunnallisen tuotannon tehokkuuteen ja työvoiman uusiutumiseen. Työntekoon ja työelämään alkoholinkäyttö saattaa vaikuttaa kolmella tavalla. Ensimmäkin humalaisen tai krapulaisen työkyky heikkenee, toiseksi jatkuva juopottelu vahingoittaa pysyvästi työkykyä tai lyhentää työuraa. Kolmanneksi alkoholin liikakäyttö voi vaikuttaa negatiivisesti perhe-elämään ja siten uuden työntekijäsukupolven kehitykseen. Mäkelän mukaan nämä tekijät ovat ”alkoholin objektiivisia vaikutuksia, mutta monenkaltaisista kulttuurisista ja rakenteellisista tekijöistä riippuu, missä määrin ja missä muodossa ne välittyvät yhteiskunnalliseen tajuntaan”.¹⁸⁰ Sveitsiläisessä keskustelussa näkyy huoli yhteiskunnallisen tuottavuuden jatkumisesta ja kansanterveydestä selvemmin kuin suomalaisessa. Suomessakin alkoholipolitiikasta on keskusteltu paljon yhteiskunnallisista lähtökohdista, mutta näkökulma on perustunut pääosin moraalisiin ja kasvatuksellisiin kysymyksiin. Suomessa ja Sveitsissä on nähtävissä selviä eroja siinä, mistä näkökulmasta alkoholihaittoja käsitellään. Tulee kuitenkin muistaa, että vaikka jossakin maassa tietty näkökulma saa selkeästi enemmän painoarvoa kuin muut, se ei tarkoita muiden näkökulmien poissulkemista.

Suomessa lehdistön alkoholikeskustelu oli vielä 1950-luvulla raittiushenkistä, mutta seuraavan vuosikymmenen aikana se vähitellen hiipui. 1960-luvun alussa pohdittiin erityisesti sitä, mikä kuului raittiiseen elämäntapaan ja miten se saataisiin juurrutettua nuorisoon. Muuttuneen aikakauden vaatimukset alkoivat nousta moralisoivan suhtautumisen tilalle ja vuosikymmenen puolivälissä raittius-työtä käsittelevissä jutuissa alkoholilainsäädäntö nousi tärkeäksi temaksi.¹⁸¹ Suomessa raittiusmie-

¹⁷⁹ National Zeitung 10.11.1966, Festere Korken auf die Flasche!

¹⁸⁰ Mäkelä 1976, 24.

¹⁸¹ Piispa 1981, 23-24.

linen kirjoittelu ja suhtautuminen alkoholinkäyttöön vaikuttivat ehkä osaltaan siihen, että tarvetta kansanterveydellisen näkökulman esiin nostamiseen ei tullut samaan tapaan kuin Sveitsissä. Sielläkin raittiusmieliset lehdet ja tahot osallistuivat keskusteluun, mutta ne käyttivät argumentoinnissaan juuri kansanterveyden edistämisen tärkeyttä. Suomessa keskustelua kävivät pitkään raittiusliike, jonka näkemykset painoutuivat moralisointiin ja toisaalta taas Alkoholiliike, jolla oli omia etuja ajettavanaan. 1960-luvulla keskustelu alkoi joka tapauksessa painottua enemmän juomatapoihin ja kulutuksen rakennetta korostavaksi.¹⁸² Paljon vaikuttivat varmasti kuitenkin perinne ja puhettavat, joilla alkoholikeskustelua oli käyty vuosikymmenien ajan. Uusien puhetapojen syntyminen näyttää vaatineen yleisesti hyväksytyjä muutoksia yhteiskunnassa ja alkoholipolitiikassa.

3.3. Juopumuspidätyksiä ja liikennejuoppoutta

3.3.1. Juopumuspidätykset sivistyksen mittarina Suomessa

Alkoholinkulutuksen kasvu Suomessa toisen maailmansodan jälkeen merkitsi alkoholihaittojen lisääntymistä. Alkoholihaittoihin luetaan alkoholinkäytön seurauksena ilmenevät negatiiviset vaikutukset. Näitä ovat muun muassa terveyteen, yleiseen turvallisuuteen ja järjestykseen sekä talouteen vaikuttavat tekijät. Suomessa alkoholipolitiikkaan vaikuttanut järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulma on merkinnyt sitä, että keskustelua ovat hallinneet yksittäiset alkoholihaitat. Alkoholikontrollin näkyvimmissä vastuussa ovat tällöin poliisi ja sosiaaliviranomaiset.¹⁸³ Huomion keskipisteessä ovat olleet juoppous, väkivalta ja jossain määrin liikenneonnettomuudet ja -juopumus. Suomessa erityisesti juopumuspidätyksiä¹⁸⁴ on käytetty herkästi mittarina alkoholiongelman vakavuudesta ja näkyvyydestä. Järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulman kannalta alkoholinkäyttö on ongelma, koska juopottelu lieveilmiöineen heikentää lain kunnioitusta ja yleistä järjestystä.¹⁸⁵ Julkinen päihetyminen oli rangaistavaa aina vuoteen 1969.¹⁸⁶

Itse asiassa jo 1600- ja 1700-luvun säätyläistö, erityisesti papisto, alkoi käyttää aiempaa enemmän valtaa alkoholinkäytön kontrolliin. Juopumusta pidettiin sekä syntinä että rikoksena. Kontrollin

¹⁸² Piispa 1981, 17.

¹⁸³ Mäkelä 1976, 27, 33.

¹⁸⁴ Jo 1700-luvulla juopumusta alettiin pitää syntinä ja alkoholi nähtiin yhä yleisemmin turmiona terveydelle ja sielulle. Vuonna 1733 esiintymisen juopuneena säädettiin rangaistavaksi teoksi. ks. esim. Peltonen 1997. Juopumisrikoksesta syytettyjen ja tuomittujen lukumäärät on tilastoitu vuodesta 1895 lähtien. Ahlström & Österberg 1981, 1.

¹⁸⁵ Mäkelä 1976, 27.

¹⁸⁶ Piispa 1981, 12; Mäkelä & Sulkunen & Österberg 1981, 48.

kohteeksi nousivat erityisesti rahvaan alkoholinkäyttötavat. Rahvaan näkökulmasta tämä merkitsi tunkeutumista yksityiselämän sisäpuolelle, joten runsaasta juomisesta, julkijuopumisen esittämisestä ja huonosti valvottujen sääntöjen rikkomisesta muodostui keino protestoida vallanpitäjiä vastaan. Peltosen mukaan tällainen ”juopumuksen kaksinkertainen kieltäminen, teologinen synnillistäminen ja maallinen kriminalisointi on voinut paljonkin vaikuttaa suomalaisten alkoholiasenteisiin”. Kyse ei 1900-luvun keskivaiheilla ollut uudenlaisesta suhtautumisesta alkoholinkäytön haittavaikutuksiin, vaan vuosisatoja vaikuttaneesta alkoholinkäyttöön liitetystä rikollisesta leimasta ja siitä, että yksittäisen ihmisen käyttäytymistä haluttiin kontrolloida perustelemalla sitä yleisen järjestyksen säilyttämisellä.¹⁸⁷

Poliisin tietoon tulleita juopumustapauksia on Suomessa vuodesta 1927 lähtien käytetty yleisesti kuvaamaan alkoholiolojen kehitystä. Juopuneen pidättäminen on esimerkki poliisin toteuttamasta valtiollisesta alkoholikontrollista. Vuosina 1889–1966 pidätysperusteeksi riitti esiintyminen julkisesti päihtyneenä. Tulkinnanvara päihtymyksestä oli kuitenkin suuri. Vuonna 1948 pidätysperustetta täsmennettiin, jolloin painopiste siirtyi enemmän yleisen järjestyksen turvaamiseen, aiemmasta pikemminkin ”esteettisyyttä loukkaavan olotilan” kontrolloinnista. Vuosien 1960–1968 pidätysperuste pysyi samanlaisena, mutta pidätyskäytännössä on saattanut tapahtua muutoksia, joten lukujen vertailu ei ole ongelmaton.¹⁸⁸

Juopumuspidätyksissä ei 1960-luvun kuluessa tapahtunut suuria vaihteluita verrattuna 1970-lukuun, jolloin niiden lukumäärä kasvoi huomattavasti. Salme Ahlström ja Esa Österberg ovat tutkineet juopumuspidätysten määrän kehitystä 1960- ja -70-luvuilla ja todenneet, että muutosten tarkastelu on hankalaa, koska niihin vaikuttavia tekijöitä on useita. Kyse on voinut olla muutoksista poliisin pidätyskäytännöissä tai juopumustapausten lukumäärän lisääntymisestä tai vähentymisestä. He ovat tulleet siihen johtopäätöksen, että juopumuksen rangaistavuuden poistaminen vuonna 1969 vaikutti 1960-luvun viimeisiin vuosiin lieventävästi. Tämä olisi merkinnyt pidätyskäytännön höllentymistä samalla, kun juopumustapaukset lisääntyivät.¹⁸⁹ Tämä ei tosin käy suoraan ilmi pelkästään juopumuspidätysten lukumäärää tarkasteltaessa (taulukko 1). Juopumuspidätykset ovat itse asiassa vuosina 1964–1967 kasvaneet ja vasta vuonna 1968 pidätysten määrä on laskenut edelliseen verrattuna. Joka tapauksessa juopumustapausten lukumäärä lisääntyi hitaammin kuin alkoholin kokonaiskulu-

¹⁸⁷ Peltonen 1996, 28.

¹⁸⁸ Ahlström & Österberg 1981, 1, 3-5.

¹⁸⁹ Ahlström & Österberg 1981, 101-102.

tus.¹⁹⁰ Alkoholiliikkeen vuosikirjassa juopumuspidätystietoja on myös raportoitu ja ne eroavat taulukossa esitetyistä luvuista jonkin verran, mutta erot ovat korkeintaan 100 pidätyksen luokkaa. Tämä ero ei vaikuta suuruusluokan muuttumiseen, mutta kertoo ehkä tilastointitapojen eroista.

Taulukko 1. Juopumuspidätykset Suomessa vuosina 1959-1968.

Vuosi	Pidätyksiä yhteensä	Pidätyksiä 100 000 asukasta kohti
1960	131 915	2964
1961	141 591	3157
1962	132 470	2933
1963	138 584	3049
1964	133 550	2916
1965	139 660	3029
1966	146 351	3157
1967	155 319	3337
1968	149 057	3185

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1960-1968, Ahlström & Österberg 1981.

Syy juopumuspidätysten kiinnostavuuteen tämän tutkimuksen yhteydessä on niiden toimiminen esimerkkinä siitä, miten humalakulutusta ja sen seurauksia on yritetty hillitä. Pidätysperusteen sisältö ilmentää sitä, että tavoitteena ei ollut vain ottaa kiinni päihtyneitä, vaan tarkoituksena oli myös hillitä ja ennaltaehkäistä humalajuomista sekä sen aiheuttamia häiriöitä.¹⁹¹ Tilaston mukaan suurin osa juopumuspidätyksistä liittyi väkevien juomien nauttimiseen.¹⁹² Ahlströmin ja Österbergin mukaan väkevien alkoholijuomien kulutus pysyi Suomessa 1960-luvulla lähes samana¹⁹³, mutta kulu-
tustilastoja tarkastellessa (liite 2) näkyy, että väkevien juomien kulutus on 1960-luvun aikana itse asiassa vähentynyt, samoin juopumustapausten lukumäärä väkevien viinojen nauttimisen seurauksena.¹⁹⁴ 1950- ja -60-luvun kuluessa alkoholihaitat kasvoivat suhteellisesti hitaammin kuin kulutus, mikä voidaan tulkita muutoksiksi juomatavoissa ja humalakäyttäytymisessä. Tätä on myöhemmin pidetty merkinä juomatapojen siistiytymisestä, etenkin kun vuosina 1970–1975 alkoholihaitat kasvoivat samaa tahtia alkoholinkulutuksen kanssa.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Ahlström & Österberg 1981, 104.

¹⁹¹ Ahlström & Österberg, 1981, 6, 104.

¹⁹² oy Alkoholiliike ab:n vuosikirja 1968.

¹⁹³ Ahlström & Österberg 1981, 104.

¹⁹⁴ oy Alkoholiliike ab:n vuosikirja 1968.

¹⁹⁵ Mäkelä & Sulkunen & Österberg 1981, 46-47.

Juopumuspidätystiedot viittaavat siihen, että juomatapojen muuttumisella on ollut yhteyttä siihen, miten alkoholijuomia on kulutettu ja minkälaisia juomia on ylipäättään hankittu. 1960-luvun juomatapojen muutos näkyy siis mietojen juomien kulutusosuuden lisääntymisenä ja juopumuspidätysten vähentymisenä oluen ja väkevien juomien käytön seurauksena. Voidaan ajatella, että humalahakuisen juomisen suhteellinen merkitys väheni 1960-luvun kuluessa.¹⁹⁶ Juopumuspidätystietojen tilastointi vahvistaa myös järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulman suhteellista painoarvoa Suomessa.

Piispan mukaan yksittäiset alkoholihaitat tarjosivat 1960-luvulla harvoin johtoajatuksen pääkirjoituksille, poikkeuksena liikennejuopumus. Kulutus- ja haittatilastot sijoittuvat sen sijaan johtoteemojen osalta kärkipäähän. Järjestys- ja turvallisuusongelmat eli järjestyshäiriöt ja juopumuspidätykset olivat kuudenneksi suosituin pääkirjoitusten aihe.¹⁹⁷ Vaikka juopumuspidätykset eivät pääkirjoituksissa herättäneet erityistä mielenkiintoa, se ei tarkoita, ettei niihin olisi kiinnitetty huomiota. Olivat-han juopumuspidätykset selkeä todiste siitä, että suomalaisten alkoholinkäyttötavat perustuivat humalahakuisen juomiseen ja se pystyttiin kaiken lisäksi vielä osoittamaan selkein tilastoin. Esimerkiksi Alkoholiliike on vuosikirjassaan pyrkinyt kuvaamaan edeltäneen vuoden alkoholioloja esittelemällä alkoholin myyntiä ja kokonaiskulutusta, myynnin sosiaalista valvontaa sekä juopumuspidätyksiä, väkivaltarikoksia ja väkijuomalainsäädäntöä vastaan tehtyjä rikoksia.¹⁹⁸ Juopumuspidätysten lisäksi Suomessa on tilastoitu myös muita sellaisia poliisin tietoon tulleita rikoksia, jotka tehtiin alkoholin vaikutuksen alaisena. Vuonna 1960 noin 10 prosenttia kaikista syytteen pannuista rikoksista olivat tällaisia tapauksia. Rikoslajit oli eritelty ja mukana olivat niin virkavallan vastustaminen kuin pahoinpitelyt.¹⁹⁹

Juopumuspidätykset ja niiden tilastointi ja esittely näyttävät Suomessa liittyneen kiinteästi keskusteluun juomatavoista ja humalajuomisesta. Juopumustapaukset toimivat kätevästä argumenttina esimerkiksi keskustelussa alkoholilain liberalisoimisesta, koska vapaamman alkoholikontrollin ja mietojen juomien saatavuuden uskottiin parantavan juomatapoja. Parantuneet juomatavat olisivat merkinneet humalajuomisen vähentymistä ja siten oletettavasti myös juopumuspidätysten määrän uskottiin vähentyvän.

¹⁹⁶ Ahlström & Österberg 1981, 107.

¹⁹⁷ Piispa 1981, 11-12.

¹⁹⁸ Myynnin sosiaalinen valvonta tarkoitti sitä kuinka monella on ollut väkevien juomien ja halvempien väkevien viiniin ostoon oikeuttanut henkilötodistus sekä paljonko myyntikieltoja on annettu. Oy Alkoholiliike Ab:n vuosikirja 1959-1968.

¹⁹⁹ SVT XXIII: 89-100.

3.3.2. Liikennejuoppous huolena Sveitsissä

Sveitsissä alkoholi ei humalluttanut yhtään sen vähempää kuin Suomessakaan, mutta siellä juopumus ei ollut rangaistava teko. Humalajuomista ei Sveitsissäkään pidetty merkinä sivistyneestä juomatavasta ja lehdistössä kirjoitettiin jonkin verran kuvauksia yksittäisten humalaisten aiheuttamista häiriöistä tai sekasorrosta. Die Tatissa julkaistiin kertomus siitä, kuinka humalainen rettelöitsijä vahingoitti naista jalkaan julkisessa kulkuneuvossa keskellä päivää ja miten tilannetta oli selvittämässä entinen poliisi. Tapausta pidettiin tyypillisenä esimerkkinä alkoholista, joka oli voimakkaasti riippuvainen, mutta pysyi vielä mukana yhteiskunnan menossa. Miten kauan, oli epäselvää. Mies oli työnantajan mukaan ollut kunnollinen ammattimies, eikä työnantaja ollut huomannut, että tämä olisi juomisen takia tullut epäluotettavaksi tai ollut juopuneena töissä. Mies oli kuitenkin jo ollut kerran hoidettavana, joten hänet oli merkitty juomisen takia. Miestä pidettiin jutussa surullisena tapauksena ja yhtenä monista vastaavanlaisista, ja koska mies oli yli 60-vuotias, hänen ei ennustettu parantuvan.²⁰⁰ Sveitsissä humalajuominen näyttää jossain määrin olleen merkki siitä, että alkoholinkäyttäjällä oli jo olemassa jokin suurempi ongelma alkoholin kanssa yleensä. Humalajuominen ilmensi siis jotain muutakin kuin pelkästään yksittäisen juomiskerran liian suurta alkoholin määrää. Suomessa humaltuminen oli tyypillinen esimerkki kaikkien suomalaisten alkoholinkäytöstä ja sitä pyrittiin kontrolloimaan tekemällä päihtymisestä rangaistavaa.

Sveitsissä alkoholikeskustelussa nostettiin toistuvasti esille yhteiskunnan kehittyminen ja sen myötä teknistyminen. Motorisoitumisen uskottiin toisaalta edistäneen hillittyä alkoholinkäyttöä tai raittiutta, mutta samaan aikaan ilmaistiin huolta siitä, että alkoholi ja autoilun lisääntyminen tuottivat yhä enemmän ongelmia. Ihmisillä, jotka nauttivat toistuvasti alkoholia runsaasti tai väärin, ei ollut käsitystä alkoholin todellisista vaikutuksista. Satunnaista humalatilaa tai juhlia ystävien kesken ei pidetty lainkaan niin pahana asiana silloin, kun kukaan ei lähtenyt humalassa auton rattiin. Toisaalta pohdittiin sitä, oliko tällainen ”yksityinen humalatila” todellakin harmitonta. Monissa yksityisissä illanistujaisissa juotiin usein runsaasti alkoholia ja monet osallistujat saavuttivat 1,5-2 tai jopa enemmän promilleja. Monesti huoli alkoholin haitoista tuotiin esille kertomalla juuri tapauksista, joissa päihtynyt autoilija oli aiheuttanut onnettomuuden. Sveitsissä oli rangaistavaa ajaa autoa, kun veren alkoholipitoisuus ylitti 0,8 promillea. 1960-luvun kuluessa keskusteltiin jonkin verran siitä, olisiko rajaa pitänyt alentaa. Liikenneonnettomuuksista kertovat luvut ja tilastot olivat todistelussa erityisessä suosiossa.²⁰¹

²⁰⁰ Die Tat 28.4.1962, Einer von vielen.

²⁰¹ Tages Anzeiger 21.5.1965, Die Rolle des Alkohols bei Unfällen bisher unterschätzt; Tages Anzeiger 21.8.1965,

Liikennejuoppous oli myös Suomessa keskustelua herättänyt aihe ja vuosina 1960-1968 se oli kolmanneksi suosituin aihe pääkirjoituksissa, raittiustyön ja alkoholilainsäädännön jälkeen. Vaikka yksittäiset alkoholihaitat nostettiin harvoin pääkirjoitusten johtoiheiksi, liikennejuopumusten kohdalla tilanne oli toinen. Tämä johtui osaksi siitä, että pääkirjoituksissa otettiin kantaa toimenpiteisiin, joilla ongelmaan pyrittiin vaikuttamaan. Liikennejuopumusta käsiteltiin osana liikenneturvallisuusongelmia ja se sai siten enemmän poliittista painoarvoa, mutta toki aiheen suosio liittyi myös Suomessa moottoriajoneuvojen lisääntymiseen.²⁰²

Suomessa tapa jäsentää alkoholinkäytön yhteiskunnallisia seurauksia järjestyksenpito- ja turvallisuusnäkökulmasta näkyy siinä, missä määrin on raportoitu rikkomuksista alkoholilakia vastaan. Kyse ei ole ollut pelkästään alkoholista ja sen käytön seurauksena syntyneistä ilmiöistä, vaan taustalla on vaikuttanut kokonaisuudessaan kysymys lain kunnioituksesta ja yhteiskunnallisen järjestyksen säilymisestä. 1960-luvun aikana liberaalin linjan voimistuminen vaikutti myös siihen, miten vakavana ongelmana esimerkiksi juopumusta pidettiin. Vielä 1950-luvulla raittiusmielisyys vaikutti runsaasti suhtautumisessa näihin järjestyksenpito- ja turvallisuusongelmiin ja vaatimukset poliisin puuttumisesta asiaan sekä kansalaisten kehottaminen tuomitsemaan päihtyneenä esiintyminen painottuivat. 1960-luvun aikana suvaitsevaisuus lisääntyi ja lehdistökin kääntyi kannattamaan lakiuudistusta, jonka seurauksena juopumus ei olisi enää rangaistavaa.²⁰³ Kysymys lain kunnioituksesta tiivistyi myös siinä, miten rikoksiin väkijuomalakia vastaan eli salakauppaan, salapoltoon ja salakuljetukseen suhtauduttiin. Viittaukset näihin toimivat usein argumentteina liberaalimman alkoholilainsäädännön puolesta. Perimmältään kysymys oli siitä, että alkoholia oli hankala hankkia.²⁰⁴

Sveitsissä keskustelu lain kunnioituksesta yleensä ei näyttänyt herättäneen samalla tavalla kiinnostusta. Ja miksi olisikaan, koska maan alkoholilaki rajoitti yksittäisen alkoholinkäyttäjän juomista huomattavasti vähemmän kuin Suomessa. Sveitsissä esiintynyt huoli liikennejuoppoudesta sekä alkoholinkäytön vaikutuksesta työtehokkuuteen vahvistaa sitä käsitystä, että alkoholinkäytön haittavaikutuksista oltiin huolestuneista erityisesti kansanterveydellisestä näkökulmasta.

Alkohol am andern Morgen; Tagwacht 10.4.1968, Größter Feind des Schweizers: Alkohol.

²⁰² Piispa 1981, 9-11.

²⁰³ Piispa 1981, 15.

²⁰⁴ Piispa 1981, 12, 16.

3.4. Alkoholinkäytön monet vaikutukset

3.4.1. Alkoholismi, juomatavat ja tapajuominen

Perti Alasuutarin mukaan alkoholismin puheavaruuden juuret ulottuivat amerikkalaisen raittiusliikkeen pohjalta kehittyneeseen AA (Alcoholics Anonymous) -liikkeeseen ja 1930-luvulla akateemisissa piireissä synnytettyyn niin sanottuun alkoholismiliikkeeseen. Liikkeen pyrkimyksenä oli poistaa juoppouden paheksuntaan liittyneet ongelmat edistämällä alkoholismin sairausmallia, jolloin normaalia juomista voitiin selittää kulttuurilla. Tämä erosi ”patologisesta” lähestymisestä, joka selittyi puolestaan fysiologisilla mekanismeilla.²⁰⁵ Toisin sanoen alkoholismi nähtiin yksilön ei-toivottuna ominaisuutena, joka joillakin oli ja toisilla ei. Aiemmin riippuvuuden katsottiin johtuneen alkoholista. AA-liikkeen sairausmalli ”perustui käsitykseen pakonomaisesta alkoholihimosta yhdistettynä fyysiseen allergianomaiseen reaktioon tätä myrkyä kohtaan”. Sairaushallinnon ja allergiakäsityksen korostaminen vaikuttivat siten, että moraalisen vastuun ulottuvuus, osin tarkoituksellisesti, unohtui. Tämän tyyppinen ajattelu levisi maailmanlaajuisesti toisen maailmansodan jälkeen.²⁰⁶

Sveitsissä kirjoitettiin tarkastelujakson aikana runsaasti alkoholismista, sen erilaisista muodoista ja hoitomenetelmistä. Monesti esiteltiin myös AA-kerhon ideologiaa, metodeja ja tuleamista Sveitsiin.²⁰⁷ Voidaan siis olettaa, että edellä esitelty alkoholismin sairausmalli oli tunnettu yleisesti myös Sveitsissä. Suomessakin alkoholismin käsittely pääkirjoituksissa kasvoi 1960-luvulla edelliseen vuosikymmeneen verrattuna. Kirjoittelun lisääntyminen perustui Piispan mukaan siihen, että asunnottomien alkoholistien ongelmat tulivat yleiseen tietoisuuteen, joten kirjoitteluun liittyi osittain myös sensaatiohakuisuutta.²⁰⁸ Suomessa astui vuoden 1937 alusta voimaan alkoholistolaki. Tätä lakia kutsuttiin Ruotsin mallin mukaisesti ”yhteiskunnalliseksi” laiksi ja sen ankarin keino puuttua alkoholin väärinkäyttöön oli henkilön määrääminen alkoholistihuoltolaan. Alkoholistihuollon tärkein päämäärä oli asosiaalisen aineksen hallinta ja kasvattaminen. Alkoholisti taas oli juopunut henkilö, joka saattoi olla vaarallinen tai aiheutti häiriötä ja pahennusta sekä taloudellista rasisitusta.²⁰⁹

²⁰⁵ Alasuutari 1996, 195.

²⁰⁶ Tarnaala 2006, 218, 228.

²⁰⁷ Richenbacher Elsa: Tages Anzeiger 9.1.1965, Wie kann der Alkoholsüchtige geheilt werden?; Tages Anzeiger 6.3.1963, Wohlstandalkoholismus statt "Elendssuff"; NZZ 24.10.1964, Anonyme Alkoholiker; Die Tat 20.11.1968 Ich bin ein Alkoholiker...

²⁰⁸ Piispa 1981, 9, 12, 15.

Sveitsiläisessä alkoholikeskustelussa huomattava enemmistö alkoholikysymyksen tiimoilta esitettyjen näkökulmien ja kannanottojen sisällöistä on liittynyt alkoholismiin ja sen lisääntymiseen. Keskustelun kiinnittyminen alkoholismiin ympärille saattaa osittain johtua siitä, että ilmaisu ”taistelu alkoholismia vastaan” (Bekämpfung gegen Alkoholismus) on ollut kirjattuna alusta lähtien alkoholilakiin. Läpikäymissäni artikkeleissa selvitettiin vuosina 1959–1968 runsaasti alkoholismiin syitä, seurauksia ja hoitoa. Alkoholismi määriteltiin sairaudeksi ja sen taustalla olevia psyykkisiä ja sosiaalisia tekijöitä eriteltiin kattavasti. Alkoholismiin syntyä, vaikutuksia ja ilmenemismuotoja käsiteltiin lehdistössä usein asiantuntijoiden avulla. Sanomalehdissä mielipiteitään esittelivät alkoholistien kanssa työskennelleet ammattilaiset eli lääkärit, alkoholitutkijat ja hoitolaitosten johtajat tai työntekijät. Lehtien omissa jutuissa sanomaa oli vahvistettu usein haastatteleamalla näitä samoja asiantuntijoita. Myös esimerkiksi parlamentin jäsenet ilmaisivat näkemyksiään alkoholikysymyksestä lehdissä.

Vuonna 1959 eli tarkastelujakson alussa oli selvää, että yhteiskuntarakenne Sveitsissä oli muuttunut ja taloudellinen hyvinvointi kosketti yhä useampia. Alkoholinkulutuksen kannalta ongelmana nähtiin osittain elintason nousu ja vieläpä kahdelta kannalta. Ensinnäkin viinan ja muiden elintarvikkeiden hinnat olivat nousseet, toiseksi viina oli suhteessa halvempaa kuin muut elintarvikkeet. Tämä merkitsi sitä, että monien mielestä nimenomaan päivittäiselintarvikkeiden verotuksella maksettiin sosiaaliturva, vaikka siihen olisi tullut käyttää niin sanottujen luksus- ja kansanterveyttä vaarantavien tuotteiden myynnistä saatu tuotto. Yleisesti elintason nousu näkyi alkoholin kokonaiskulutuksen lisääntymisenä.²¹⁰

Berner Tagwacht julkaisi maaliskuussa 1960 lääkäri H. Solmsin artikkelin, jossa hän linjasi suhtautumista alkoholismiin yleisesti ja kertoi alkoholismiin hoidosta. Solms kiinnitti huomiota siihen kuinka alkoholismiin hoidossa oli otettu isoja edistysaskeleita lääketieteen kehittymisen ansiosta. Edelleen silti ajateltiin, että alkoholistin tuli kohdata vain viranomaisten asettamia ja niiden kaltaisia sanktioita. Solmsin mukaan alkoholismia nähnyt ja kokenut tiesi kuitenkin, että pakottaminen ilman pidemmälle menevää suunnitelmaa, ei auttanut tämän sairauden hoidossa. Solms painotti artikkelissaan, miten alkoholisteihin tuli suhtautua ja kenen kaikkien yhteistyötä heidän parantumisensa vaati.²¹¹ Artikkelin pääsanoma näyttää olleen, että alkoholismi oli enemmän psykologinen ja sosiaalinen kuin biokemiallinen ongelma.

²⁰⁹ Tarnaala 2006, 219-220.

²¹⁰ Die Tat 14.2.1959, Vom Elends - zum Wohlstandalkoholismus; Berner Tagwacht 25.3.1959, Es mahnt zum Aufsehen.

Solmsin näkemyksiä referoitiin myös osana juttua, jossa kerrottiin naisyhdistysten tapaamisesta. Kokoontumisen tarkoituksena oli pohtia alkoholiongelmia psykiatriselta ja kriminologiselta kannalta. Vastaukseksi kysymykseen ”Kuka on alkoholisti?” todettiin, että sellainen oli jokainen tapajuojaja, jonka luonne muuttui ajan myötä ja joilla oli ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Alkoholismissa yksilön persoonallisuus muuttui ja alkukantaisimmat ihmiset muuttuivat ajan kanssa jopa demonisiksi ja hyökkääviksi. Intellektuellien taas tuli varautua siihen, että älylliset valmiudet laskivat. Solms varoitti, että tapajuominen päivän mittaan johti perheen ja työn laiminlyömiseen. Vain lääkäri pystyi auttamaan ja koska alkoholisti harvoin tajusi itse olevansa sairas, tuli perheen liittoutua lääkärien kanssa.²¹² Solmsin huoli erityisesti naisten kasvaneesta alkoholismista kantautui Suomeen saakka ja hänen näkemyksiään esiteltiin Alkoholipolitiikka -lehdessä vuonna 1964.²¹³ Vuonna 1962 Berner Tagwacht -lehdessä alkoholismi määritettiin kahdella tavalla. Alkoholismi ilmensi yksinkertaista humalaa, joka aiheutti koordinaatio- ja ajatteluhäiriöitä. Siihen liittyi myös juomahimo (Trunksucht), joka oli krooninen muoto alkoholismista ja sen seurauksena syntyi usein sielullisia, fyysisiä ja taloudellisia ongelmia. Hoitona tuli käyttää ainakin vuoden mittaista juomislakkoa.²¹⁴

Tages Anzeigerissa vuonna 1963 julkaistussa alkoholiriippuvaisuutta käsitelleessä artikkelissa kaksi lehden ilmestymisalueella työskennellyttä lääkäriä vastasivat omalta osaltaan kysymyksiin alkoholihaitoista. Heidän mukaansa alkoholismissa yksilölliset erot vaikuttivat, eikä kaikista tullut alkoholisteja. Yleensä ongelma huomattiin vasta, kun vahinkoa oli jo tapahtunut. Kukaan ei jutun mukaan tiennyt tarkkaan, kuinka paljon yksi ihminen kulutti alkoholia, koska ei ollut olemassa luotettavaa tilastoa. Hoitolaitoksissa sen sijaan tiedettiin 50 000-60 000 henkilön käyneen hoidossa. Alkoholinkulutusta edisti lääkäreiden mielestä ajattelu että, juominen oli todiste miehisydestä. Alkoholia nautittiin, koska se oli salonkikelpoista, pillereitä nautittiin yleensä salassa. Lääkärin mukaan yhteisölliset velvollisuudet edistivät juomista ja esimerkiksi cocktail-juhliin osallistuminen ajoi epävakaa ihmisen lopulta varmasti juomaan.²¹⁵

Sveitsissä juomatapojen muuttuminen ja alkoholismi liitettiin kiinteästi toisiinsa. Juomatapoihin perustunut näkökulma on kiinnostava, koska tieteellistä tutkimusta niistä ei ollut tarkasteluajana vielä tehty. Käsitteet perustuivat arkisiin havaintoihin ja kokemuksiin. Aihetta käsiteltiinkin usein

²¹¹ Solms H.: Berner Tagwacht 16.3.1960. Moderne Behandlung des chronischen Alkoholismus.

²¹² National- Zeitung 21.10.1960 Nicht Laster, sondern Krankheit.

²¹³ Alkoholipolitiikka 3/1964.

²¹⁴ Berner Tagwacht 9.11.1962, Sind Alkoholiker Invalide?

²¹⁵ Decurtins Liliane: Tages Anzeiger 29.5.1963, Alkoholismus ist eine Krankheit.

toteamalla, että *kaikkihan sen näkivät ja oli helposti havaittavissa* kuinka alkoholin juominen oli siirtynyt baareista koteihin. Aikaisemmin alkoholisti oli äänekkäs ja tyypillinen kuva tapajuoposta oli lauantai-illan oluenjuoja, joka hoiperteli kadulla ja tunki naamansa pesemättömään lasiin. Monesti juomaan veti tylsistyminen, eivät sielulliset ongelmat. Tämä menneen ajan ”yhteiskunta-alkoholismi” (der Gesellschaftsalkoholismus) oli hyvin havaittavissa. Piiloalkoholismi eli alkoholin nauttiminen toistuvasti pubeissa, juhlissa ja kotona johti siihen, että monet ihmiset olivat säännöllisesti kevyesti humalassa. Juomatapojen muuttumista perusteltiin tietysti myös yleisellä yhteiskunnallisella tilanteella.²¹⁶

Suomalaisten alkoholikäytön näkökulmasta keskustelu siitä, että alkoholin juominen oli siirtynyt baareista koteihin, on mielenkiintoinen, koska Suomessa 1960-luvulla ravintolassa käynti oli mahdollista vain pienelle osalle kansaa. Enemmistö 15-69 -vuotiaista suomalaisista kävi vuosina 1963-1969 ravintolassa harvemmin kuin kerran vuodessa. Ravintoloiden anniskelu oli tiukoin säädeltyä, ne kiinnittivät huomiota pukeutumiseen, eikä esimerkiksi naisilla ollut usein mahdollisuutta käydä ravintolassa ilman miesten seuraa.²¹⁷

Juomatavat olivat Sveitsin lehdistökirjoittelun perusteella muuttuneet viimeistään 1950-luvun kuluessa, jolloin myös alkoholismi oli saanut uusia erilaisia muotoja. Tylsistymisen sijaan sielulliset taustatekijät vaikuttivat siihen, että yhä enemmän tavattiin niitä, jotka joivat kotona salaa (stillen Trinkern). Monet joivat elämäntilanteesta johtuvien ongelmien takia eli pyrkivät alkoholin avulla lievittämään pahaa oloaan (der Erleichterungsalkoholismus). Turtumusjuojasta (der Betäubungstrinker), saattoi puhua, kun ihminen oli aloittanut alkoholin juonnin sisäisten ongelmien, kuten masennuksen vuoksi, eikä lopulta pystynyt olemaan ilman. Pätemisalkoholismi (der Geltungsalkoholismus) yleistyi erityisesti nuorten kohdalla. Kevyt kasvatus ja turmeltuminen aiheuttivat sen, että yhä useampi nuori aloitti baarielämän. Tätä todisti muun muassa se, että 25 prosenttia alkoholisteista oli nuoria iältään. Nuorten rinnalla naisten toleranssi nähtiin alhaisempana ja heidän kohdallaan ongelmana pidettiin erityisesti nopeaa siirtymistä väkeviin juomiin ja sen kautta ajautumista lievitysalkoholismiin. Elämäntyylin amerikkalaistumisen nähtiin vaikuttaneen erityisesti viskin kulutuksen kasvuun ja sen myötä voitiin puhua humalattomasta alkoholistista (der rauschlosen Alkoholiker). Tällainen alkoholismi kosketti erityisesti hyvin toimeentulevia miehiä, jotka yöstä toiseen joi-

²¹⁶ Volksrecht 8.5.1962, Vom Elendsrausch zum Luxustrunk,; Abstinenter Sozialist 11.7.1963, Wandlungen des Trunkes; Tages Anzeiger 6.3.1963, Wohlstandalkoholismus statt "Elendssuff".

²¹⁷ Sillanpää 2002, 122-124.

vat baareissa viskiä ja hautoivat ideoita.²¹⁸ Uusin muoto alkoholismista oli television katselun ohella nautitun alkoholin kautta syntynyt alkoholismi (der Fernsehalkoholismus).²¹⁹

Hyvinvointialkoholismi näytti merkinneen alkoholismin syiden ja ilmenemisen monimuotoistumista. Aiemmin juomisen syiksi nähtiin korkeintaan kurja elämä ja tylsistyminen. 1960-luvulla yhteiskuntarakenteen muutoksen ohella koettiin ympäristön suhtautumisen vaikuttavan paljon alkoholin käyttöön. Yhteiskunnalliset ja ammattiin liittyneet tavat sekä huonojen isien tai muiden auktoriteettien näyttämät esikuvat edistivät omalta osaltaan alkoholismin lisääntymistä. Yleisen hyvinvoinnin vuoksi, jokaisella oli mahdollisuus ostaa onni olut-, viini- tai viinapullossa. Alkoholismista ei ollut tullut vaarallisempaa, mutta se oli muuttanut muotoaan ja koski yhä useampaa sveitsiläistä.²²⁰

On mielenkiintoista, miten huolestuneita jatkuvasta juomisesta sekä alituisesta humalasta oltiin, ja miten alkoholismille kehiteltiin erilaisia tyypittelyjä. Kutakin ryhmää, naisia, nuoria ja liikemiehiä, uhkasi erilainen alkoholismi, mutta syy alkoholismin syntymiseen liittyi korostetusti tapajuomiseen ja piiloalkoholismiin. Suomessa ongelmaksi koettiin kertahumala ja Piispan mukaan alkoholismi-ongelman korostuminen lehdistön kirjoittelussa 1960-luvulla oli osa laajempaa kokonaisuutta, joka kiinnittyi alkoholilain liberalisointiin liittyneeseen keskusteluun. 1950-luvulla vielä suhteellisen voimakkaana vallinnut raittiushenkinen keskustelu alkoholinkäytöstä yleensä, korvautui keskustelulla alkoholin kohtuukäytöstä ja väärinkäytöstä. Uskottiin, että jos tavallinen kansalainen saisi helpommin alkoholia, runsas kertakäyttö ja sen seurauksena syntyneet järjestys- ja turvallisuushaitat vähenisivät. Ongelmaksi jäisi silloin vain alkoholismi, joka vaati poikkeavien yksilöiden huoltoa ja hoitoa. Muutenkin keskustelu alkoholismista näyttää liittyneen kysymykseen kurista ja järjestyksestä eli siihen, miten asunnottomat alkoholistit rumensivat katukuvaa.²²¹

3.4.2. Miten sopiikaan alkoholi naisille?

Alkoholismia on Sveitsissä käsitelty pääasiassa siten, että painopiste kallistui miespuolisiin alkoholinkäyttäjiiin jolloin nainen näyttäytyi kärsijänä. Naisen päälle soviteltiin toistuvasti myös perheen koossapitäjän viittaa. Niin kauan kuin vaimo jaksoi tehdä töitä perheen ja toimeentulon eteen, perhe selvisi, mutta naisen uupuess, perheen kohtalo oli huono. Naiset kuvattiin alkoholismia ja perhettä

²¹⁸ Volksrecht 8.5.1962, Vom Elendsrausch zum Luxustrunk.

²¹⁹ Landbote 29.6.1968, Bedenkliche Zunahme des Alkoholmissbrauchs.

²²⁰ NZZ 26.5.1965, Ausmaß und Ursachen des Alkoholismus; A-Z Basel 6.10.1966, Vom Alkohol zur Volksseuche; Waldner Rosmarie: Tages Anzeiger 3.8.1968, Sucht Nr 1: der Alkoholismus.

²²¹ Piispa 1981, 15-16, 25.

käsitlevissä jutuissa usein niin, että he sulki silmänsä todellisuudelta ja vakuuttelivat sekä itselleen että muille asioiden olleen hyvin. Heinäkuussa 1964 julkaistiin Die Weltwoche -lehdessä artikkeli, jossa elämä alkoholistin perheessä kuvattiin vuosien mittaisena prosessina, jossa vuorottelivat hyvät ja huonot ajanjaksot. Mies saattoi juoda kausittain runsaasti ja päältäpäin näytti, että näinä aikoina tunteita, kuten suuttumusta ja vihaa torjuttiin. Tilanteesta kärsi koko perhe-elämä. Hetkellisesti elämä saattoi jatkua normaalina, kunnes tuli uusi kriisi. Raittiusjaksojen lyhetessä vaimon oli yhä vaikeampi sulkea silmänsä asialta. Joskus vaimo uhkasi lähteä tai lähtikin ja viipyi poissa joitakin aikoja, mutta harvoin pysyvästi. Nainen saattoi käyttää myös muita keinoja, ettei mies juonut – piilotti pulloja ja lähti miehen kanssa baariin, jotta tämä ei juonut liikaa – ja lohdutti, kun miehellä vihdoinkin oli krapula. Kun tilanne oli päässyt tähän vaiheeseen, koko perhe yritti elää ja toimia niin, että mies ei joisi. Lapset joutuivat mukaan vanhempien riitoihin ja kaikki liittyi kiinteästi vain juomiseen. Saattoi kestää vuosia ennen kuin vaimo myönsi, että mies joi epänormaaleja määriä ja vielä kauemmin ennen kuin alkoholisti itse myönsi juovansa. Nainen ehkä myös mietti, mitä olisi voinut tehdä toisin, ja syyllisti itseään siitä, että hänen olisi puolisona pitänyt pystyä estämään alkoholisoituminen.²²²

Suhtautuminen naisen rooliin ja alkoholiin näkyy hyvin Sveitsin alkoholihallinnon (EAV) julkaisemassa esitteessä *Schweizerfrau und Alkoholgesetz*. Siinä naisille annetaan vastaus kymmeneen kysymykseen alkoholilain perusteista, tavoitteista ja vaikutuksista. Mielenkiintoinen on erityisesti kymmenes kysymys: *Mitä sveitsiläinen nainen voi tehdä tukeakseen alkoholilain vaikutuksia?* Yksiselitteinen vastaus oli se, että jokaisella naisella tuli olla sydämellään perheen terveellisen ravitsemuksen takaaminen, samoin lasten ja nuorten pitäminen pois alkoholin vaaroista. Esitteessä neuvottiin, että hedelmä- ja vihannespainotteinen ruokavalio ehkäisi alkoholinkäyttöä. Alkoholihallinto toivotti vielä lopuksi yhteistyön sveitsiläisnaisten kanssa hyvin tervetulleeksi.²²³ Suomessa tällainen koti- ja moraalihaittojen käsittely painottui edeltäneelle vuosikymmenelle ja liittyi kiinteästi raittishenkiseen argumentointiin. 1960-luvun aikana kirjoittelu, jossa alkoholi näyttyi ”kodin hengen ja yhteenkuuluvuuden tunteen vahingoittajana” vähentyi.²²⁴

Alkoholismin ja alkoholihaittojen näyttäytyminen miesten ongelmana Sveitsissä ei poikennut muista maista. Matti Virtanen on pohtinut suomalaisen humalan luonnetta ja alkoholin merkityksiä kirjassaan *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala*. Siinä hän melko vapaamuotoisesti

²²² Meyers Edgar: Die Weltwoche 10.7.1964, Der Alkoholiker und seine Familie.

²²³ Schweizerfrau und Alkoholgesetz. Eidgenössische Alkoholverwaltung, Bern. Esite, ei painovuotta. Alkoholismus; "Alkoholfrage"; (QS) 1959-1970. Schweizerische sozialarchiv.

pohtii miehen ja naisen välistä työnjakoa maalaisyhteisössä sekä kaupungistumisen ja teollistumisen jälkeen, jolloin naisen ja miehen maailma lähentyivät toisiaan. Virtanen toteaa, että ”suomalaisen humalan historia on pitkälti miehisen humalan historiaa”. Toisin sanoen miehelle juopuminen on ollut sallittua ja nainen on jätetty miehisen juomaringin ulkopuolelle.²²⁵ Tähän viittaa myös suhtautuminen naisten ravintolassa käyntiin.

Sveitsissä miehisen alkoholismien kuvaaminen on kiinnostavaa, koska myös siinä naisella näyttää olleen merkittävä rooli. Alkoholistin ongelma oli koko perheen ongelma ja parantumisen ehtona tuntui olleen se, että vaimo tajusi ja hyväksyi tilanteen. Alkoholismista kertovissa jutuissa huomautettiin usein, että naisten ja nuorten alkoholismi oli lisääntynyt merkittävästi. Ei siis väitetty, ettei naisalkoholisteja ollut, mutta aihetta käsiteltiin usein omana kokonaisuutenaan. Naisten alkoholismia perusteltiin kyllä samoilla tekijöillä kuin miestenkin eli se oli lisääntynyt teknistymisen ja taloudellisen kasvun seurauksena. Kurjuuteen ja köyhyyteen liittyneet syyt tarttua pulloon olivat korvautuneet hyvinvointialkoholismilla. Yksin jääminen, tylsistyminen, sen ajan tunteettomuus ja pettymykset rakkauselämässä ajoivat naisia juomaan. Myös hermostuneisuus lisäsi alkoholinkäyttöä sekä sellainen elinpiiri, joka ei ulottunut juurikaan kodin ulkopuolelle.²²⁶ Yhteiskunnan muutos merkitsi naisen roolin muuttumista, eikä nainen ollut vielä tottunut siihen ja turvautui sen takia yhä useammin alkoholiin. Nainen oli alkanut tehdä miehisiä toimia ja töitä ja omaksui samalla myös miehisiä tapoja, kuten alkoholin juominen. Miehelle yhteiskunnan, ajankäytön ja työelämän muuttuminen ei aiheuttanut samanlaisia ongelmia, koska mies oli historian saatossa kovettanut itsensä. Nainen ei kuitenkaan pystynyt totuttautumaan yhtä nopeasti.²²⁷

Artikkeliaineiston perusteella näyttää siltä, että Sveitsissä naisten alkoholismi koettiin pahempana kuin miesten. Nainen nähtiin heikkona ja parantumisen todettiin lähes yksiselitteisesti olevan vaikeampaa ja juomisen jatkuvan helposti hoitojakson jälkeen. Naisten juomista oli vaikea huomata ja todellista naisalkoholistien lukumäärää hankala arvioida, koska yleensä he joivat kotona. Tämä kuvasti samalla hyvinvointialkoholismien kasvua ja perimmäistä luonnetta, jossa juominen oli siirtynyt baareista koteihin. Eräissäkin artikkeleissa todettiin, että ei ollut enää mikään salaisuus, että alkoholismi oli lisääntynyt erityisesti sellaisten naisten keskuudessa, jotka tavoittelivat "makeaa elä-

²²⁴ Piispa 1981, 13-14.

²²⁵ Virtanen 1982, 34.

²²⁶ Martina: Abstinenter Sozialist 18.10.1961, Frauentrunksucht.; Zürcher Woche 1.10.1965, Die Frauen und der Alkohol.

²²⁷ Zürcher Woche 1.10.1965, Die Frauen und der Alkohol.

mää".²²⁸ Monet liian "modernit" naiset" eivät enää tunteneet vastuuta perheen hyvinvoinnista. Emäntänä he kääntyivät herkästi kotibaarin puoleen – sen sijaan, että olisivat tarjonneet kahvia ja itse tehtyä kakkua.²²⁹ Sveitsissä naisten alkoholinkäytön hyväksyminen näyttää olleen vaikeaa sen takia, että se kuului osana siihen murrokseen, joka perheen ja yhteiskunnan perinteisessä roolijaossa oli käynnissä 1960-luvulla. Naisten alkoholinkäyttö näyttäytyi uhkana tälle naisen perinteiselle roolille kodin ja perheen koossapitäjänä. Muutenkin muutokset alkoholinkäytössä, juomatavoissa ja yleensä suhtautuminen alkoholiin liitettiin voimakkaasti koko yhteiskunnan modernisoitumiseen ja sen kautta muuttuneisiin elämäntapoihin ja -tyyleihin.

Sveitsissä oltiin huolestuneita naisten lisääntyneestä alkoholinkäytöstä. Suomessa sitä vastoin pyrittiin kertomaan, miten erilaisia juomia tulisi käyttää. Alkon julkaisemia esitteitä Viiniposti-lehteä lukiessa tulee helposti mieleen, että juttujen ensisijaisena kohderyhmänä ovat olleet naiset, vaikka alkoholin maailma oli myös Suomessa hyvin miehinen. Alkossa asioiminen oli hyväksytympää ja helpompaa miehille ja naiset toimivat myyjinäkin vain erityistapauksessa.²³⁰ Nainen oli 1960-luvulla pääasiassa kuitenkin se, joka huolehti kodin ruokataloudesta ja tarjoiluista vieraille. Kotitalousneuvontakin eli opastus ja ohjeistukset tehokkaampaan kotitalouden hoitoon oli suunnattu yksinomaan naisille, joiden vastuulla se oli.²³¹ Samaan aikaan, kun Sveitsissä oltiin huolestuneita naisista, jotka tavoittelivat liian makeaa ja modernia elämäntapaa, Suomessa naisille yritettiin vasta kertoa mitä tämä ”makea elämä” voisi olla.

Mari Soikkeli on tutkinut oluen mainontaa Suomessa 1960- ja -70-luvuilla. Naisille olutta mainostettiin kahdella teemalla. Niiden myötä naiset saivat sekä luvan nauttia alkoholia että itsenäisen oluenkuluttajan statuksen. Soikkeli on nimennyt teemat hyvän emännän ja naisen ruumiin teemoiksi. Nainen kuvattiin olutmainoksissa useimmiten korostetusti perheenemännän roolissa, vaikka naisten työssäkäynti yleistyi 1960-luvulla voimakkaasti. Hyvä perheenemäntä kuvattiin mainoksissa oluen suhteen vieraanvaraiseksi ja sitä hän tarjosi myös miehelleen juhlan ja arjen kunniaksi sekä palkinnoksi. Naisen ruumiin teema perustui siihen, että sen katsottiin olleen erityinen ja haavoittuvainen naisen tärkeimmän tehtävän, jälkeläisten synnyttämisen, vuoksi. Oluen kerrottiin mainoksissa sopivan parhaiten naisille, koska se ”ei tuhoa tai rapistuta naisen vartaloa”.²³² Suomessa naisten julkiseen alkoholinkäyttöön suhtauduttiin melko tiukasti ja naisten ravintolassa käynti 1960-luvulla

²²⁸ Martina: Abstinenter Sozialist 18.10.1961, Frauentrunksucht.; Zürcher Woche 1.10.1965, Die Frauen und der Alkohol.

²²⁹ Schweizer Allegemein Volkszeitung 3.3.1962, Trinkt die Schweizerin harte Schnäpse?

²³⁰ Soikkeli 2003, 174.

²³¹ kts. esim Heinonen 1998.

herätti keskustelua. Naiset eivät päässeet ravintoloihin yksinään tai pelkässä naisseurueessa välttämättä edes lounaalle tai ennakkoon tehdyn pöytävarauksen turvin. Erityisesti tanssi- ja iltahuvittelu-ravintoloissa naisten käyminen aiheutti sen verran ongelmia, että Alko lähetti keväällä 1967 Suomen Hotelli- ja Ravintolaliitolle kirjeen. Alkon mukaan nainen ei laskenut ravintolan tasoa, vaikka olisi lounastanut tai viettänyt iltaa ilman miesseuraa. Naisista tuli siis virallisesti ravintola-asiakkaita, vaikka käytännössä ravintoloilla säilyi edelleen oikeus valita asiakkaansa.²³³ Naiseen kohdistui siten myös Suomessa tietynlaisia odotuksia alkoholinkäytön suhteen. Nämä rooliodotukset eivät liittyneet pelkästään alkoholiin, vaan kyse oli naisen roolista äitinä ja perheen emäntänä. Naisen julkinen alkoholinkäyttö tai ruokailu paikassa, jossa anniskeltiin alkoholia, olisi ilmeisesti voinut aiheuttaa ristiriidan siihen kuvaan ja käsitykseen, mikä naiseen oli perinteisesti kohdistettu.

Sveitsissä vuonna 1977 julkaistussa tutkimuksessa todettiin, että myös naisten kohdalla on aina esiintynyt alkoholismia. Naisten alkoholinkäytön kerrottiin lisääntyneen ja vuosina 1950–1970 naisalkoholistien määrä on kasvanut 54 prosenttia, kun miesten vastaava luku oli 22 prosenttia. Tutkimuksen mukaan naiset joivat siis enemmän kaikessa hiljaisuudessa, koska he eivät useimmiten voineet juoda alkoholia ystävien kanssa julkisilla paikoilla. Naiset valitsivat useimmin vahvoja alkoholijuomia, kuten paloviinaa, viskiä ja vodkaa. Naisille juominen ja alkoholismi olivat turmiollisempia, koska heidän sosioekonominen asemansa poikkesi runsaasti miesten asemasta: alkoholi-riippuvaiset naiset saattoivat pudota yhteiskunnan ulkopuolelle nopeammin kuin miehet.²³⁴

Naiset asetettiin sekä Suomessa että Sveitsissä eriarvoiseen asemaan alkoholinkäyttäjinä kuin miehet. Miehet joivat suurimman osan alkoholista ja siten suurin osa alkoholihaitoista, suorista tai epäsuorista, oli miesten itselleen tai toisilleen aiheuttamaa. Naisten alkoholinkäyttöä määritelleet reunaehdot yhteiskunnassa olivat kuitenkin huomattavasti tiukemmat kuin miesten vastaavat. Koska käytännössä naiset kuluttivat vain murto-osan kaikesta alkoholista, piti tiukempaa kontrollia perustella joillakin muilla tekijöillä. Sveitsissä ne näyttävät olleen erityisesti naisten heikkous ja himo väkeviin juomiin. Perheenemännyyden ja kasvatusvastuun korostaminen näyttää olleen tyypillistä sekä Suomessa että Sveitsissä. Yhteiskuntarakenteen muuttuessa 1960-luvulla muutokset naisen roolissa olivat voimakkaammat kuin miesten. Etenkin Suomessa naisten elinpiiri alkoi ulottua yhä enemmän kodin ulkopuolelle ja läheni siten sitä maailmaa, joka oli tunnetusti ollut miesten omaa aluetta. Palkkatyön vuoksi naiset olivat yhä vähemmän riippuvaisia miehistä 60-luvun kuluessa ja

²³² Soikkeli 2003, 162-163.

²³³ Sillanpää 2002, 106, 123-124.

²³⁴ Battegay et al.14/1977, 3.

siten alkoholinkäyttö oli varmasti yksi elämän osa-alue, jota saatettiin tarkastella kriittisesti miehistä näkökulmasta.

3.4.3. Nuorissako tulevaisuus?

Nuorten juomisesta oltiin Sveitsissä huolestuneita vähintään yhtä paljon kuin naisten alkoholismista. Huolestuneisuus oli runsasta varmasti sen takia, että nuorten eli alle 30-vuotiaiden alkoholistien osuuden vakuuteltiin olleen huomattavan suuri. Myös nuorten alkoholinkäyttäjien osuus oli lisääntynyt nopeammin kuin aiemmin.²³⁵ Se mihin nämä vakuutellut perustuivat, oli epäselvää. Eräässä artikkelissa vuodelta 1963 todettiin, että oli hieno nähdä kuinka erityisesti nuoret joivat arjessa paljon enemmän alkoholittomia juomia kuin aiemmin. Toisaalta nuorten mielestä yhä useammin oli sopivaa myös pitää juhlien tunnelmaa yllä juomalla alkoholia, kuten viskiä tai vodkaa tai juhlistaa urheiluseuran menestystä juomalla paljon olutta. Tämä johti artikkelin mukaan helposti kontrollottomaan käyttöön ja ikäviin seurauksiin, jotka saattoivat rasittaa koko elämää tai viedä nuoren nopeasti hoitolaitokseen.²³⁶ Nuorisoalkoholismista nähtiin olleen ajalle tyypillinen ilmiö ja se perustui pitkälti vanhempien näyttämään esimerkkiin, jossa tavoitteena oli näyttäytyminen (erwachsene Flaneurs). Nuori halusi olla aikuinen ja samaistui omiin vanhempiinsa, jotka kutsuivat vieraita ja tarjosivat heille alkoholia. Nuoret nähtiin rappioituneen kulttuurin ja vallalla olleiden juomatapojen uhreina.²³⁷ Alkoholista oli tullut silloisessa yhteiskunnassa itseäänselvyys. Nuorille se oli – vanhemmista poiketen – väline, jolla haettiin ensisijaisesti vaikutusta, vasta toissijaisesti päämäärää.²³⁸ Nuorten alkoholismista puhuttaessa viitattiin usein kasvatuksellisen ja ennaltaehkäisevän työn merkitykseen sekä alkoholittomien juomien saatavuuteen.²³⁹

Sveitsissä oli lähtökohtaisesti sallivampi asenne nuorten alkoholinkäyttöä kohtaan. Lainsäädäntö oli kevyempi, eikä samanlaisia ikärajoja oltu määritelty kuin Suomessa. Sveitsissä keskustelu nuorisoalkoholismista tiivistyikin lääkäri Kurt Bienerin vuonna 1969 *Medizinische und pädagogische Jugendkunde* -lehteen kirjoittamaan artikkeliin *Genußmittel und Suchtgefahren im Jugendalter*, jossa hän esittelee nuorisoalkoholismia esimerkiksi kulutustilastojen valossa. Biener totesi, että valituksia nuorison lisääntyneestä alkoholin kulutuksesta oli kiirinyt monista maista. Hän esitteli nuorten suo-

²³⁵ Tagwacht 10.4.1968, Größter Feind des Schweizers: Alkohol; Biener Kurt: NZZ 24.8.1965 Alkohol im Jugendalter; Landbote 16.9.1966, Bekämpfung des Alkoholismus - Aber wie?

²³⁶ Schaffhauser Nachrichten 12.6.1963, Vom Schweizervolk und seinem Glas.

²³⁷ Volksrecht 8.5.1962, Vom Elendsrausch zum Luxustrunk; Biener Kurt: NZZ 24.8.1965, Alkohol im Jugendalter.

²³⁸ Biener Kurt: NZZ 24.8.1965, Alkohol im Jugendalter.

²³⁹ Schaffhauser Nachrichten 12.6.1963, Vom Schweizervolk und seinem Glas; NZZ 21.5.1964, Fürsorgestelle für Alkoholgefährdete.

sikkijuomia, -paikkoja ja -tapoja, samoin sitä, kuinka paljon nuoret käyttivät rahaa alkoholiin ja miten käyttäytymisessä oli havaittavissa alueellisia eroja.

Nuoria varoiteltiin alkoholista ja sen aiheuttamista vaaroista esitelmin, nuorten vanhempia puolestaan heille suunnatuissa lehdissä.²⁴⁰ Lääkäri F. Rintelen piti esimerkiksi esitelmän *Über die Gefahren des Alkohols und des Alkoholismus* vuonna 1960 lukioikäisille tytöille. Hänen mielestään alkoholista oli välttämätöntä puhua myös nuorille. Rintel esitteli yksityiskohtaisesti erilaisia alkoholi-juomia ja sitä minkälaisia seurauksia niiden käytöllä oli tai kuinka paljon alkoholia oli veressä tiettyjen annosten jälkeen. Hän myös varoitteli erityisistä ammateista, joissa oli tyypillistä hakea rauhottamista alkoholista tai jotka janottivat raskautensa vuoksi. Tärkeimpänä asiana alkoholinkäytön seurauksena aiheutuvien haittojen torjunnassa Rintel piti puheiden, kirjoitusten tai yhdistysten sijasta huolenpitoa ja rakkautta ihmisten välisissä suhteissa.²⁴¹

Hanna Kuusen mukaan myös Suomessa ilmaistiin huolestuneisuutta nuorisosta aina kieltolain ajoista lähtien. Merkittäväksi erityisongelmaksi nuoriso nousi 1950- ja 60-luvuilla. Huolestuneisuutta tuki se, että nuorten juopumuspidätykset lisääntyivät 1960-luvun aikana ja Alkoholiliike halusi tutkia tarkemmin, minkälainen nuoriso aiheutti eniten ongelmia. Tuloksista selvisi, että pidätykset eivät koskettaneet vain hyvin rajattua ryhmää, kuten oli haluttu uskoa. Tuloksia ei voitu tosin täysin yleistää koko nuorisoon. Joka tapauksessa nuorisokysymyksestä tuli teema, jossa liberaali ja raittiusmielinen linja törmäsivät voimakkaasti. Ensimmäinen luotti kypsään nuorisoon ja jälkimmäinen näki, että nuoriso tarvitsi erityistä suojelua.²⁴² Nuorten juomatapoja tutkittiin Kettil Bruunin johdolla muiden pohjoismaiden kanssa. Tuloksia tulkittiin Kuusen mukaan kullekin taholle sopivasta näkökulmasta. Keskustelu nuorten juomisesta liittyi kokonaisuudessaan uuden alkoholilain säätämiseen ja erityisesti keskioluen vapauttamiseen. Nuorten alkoholinkäytön lisääntymistä käytettiin runsaasti argumenttina lehdistökirjoittelussa vuosina 1965–68.²⁴³

Suomessa puhetaan, jossa nuorison suojelu oli keskiössä, liittyi nuorten näkeminen joukkona, joka tarvitsi erityistä, ulkopuolelta tulevaa suojelua. Heidän kykynsä huolehtia itsestään ei ollut varmaa. Sama koski osittain myös naisia; he eivät nuorten tapaan ymmärtäneet, että sellaisessa seurustelujuomassa kuin olut, piili vaara. Raittiusmielisten niin sanottuun suojeluperiaatteeseen ja puheta-

²⁴⁰ Esimerkiksi Mann schliesst die Augen..1963; Odermatt, J.: Kleines Vademecum zur Alkoholfrage, ei painovuotta, Alkoholismus; "Alkoholfrage"; (QS) 1959-1970. Schweizerische sozialarchiv; Zeitschrift für Volkswohl, 1961.

²⁴¹ Rintelen, 1960. Alkoholismus; "Alkoholfrage"; (QS) 1959-1970. Schweizerische sozialarchiv.

²⁴² Kuusi H. 2003, 104-106.

²⁴³ Kuusi H. 2003, 106, Piispa 1981, 48, 87.

paan kuului ajatus vanhemman polven sopivasta esimerkistä ja kyvystä huomioida ne, jotka kestivät huonommin alkoholia. Tämän vastakohtana oli luottamusperiaatteeseen ja vapaampaan alkoholilainsäädäntöön tukeutunut puhetapa. Sen mukaan nuorisoa pidettiin erityisen valveutuneena ja kypsänä kantamaan vapauden mukanaan tuoma vastuu.²⁴⁴

Naisten ja nuorten alkoholinkäyttö on puhuttanut molemmissa maissa. Syy siihen, miksi naisten ja nuorten juomisesta on puhuttu, näyttää olleen niiden poikkeaminen totutusta ja normaalista käyttäytymisestä. Se rikkoi normeja ja kuvasti yhteiskunnan murrosta. Nuoria ja naisia tuli suojella heiltä itseltään, koska he eivät välttämättä ymmärtäneet käytöksensä seurauksia. Suomessa keskustelu kasvatuksellisesta ja ennaltaehkäisevästä suhtautumisesta alkoholinkäyttöön liittyi vielä 1960-luvulla pääasiassa enimmäkseen nuorisoon. Samaan aikaan, kun nuoriso nähtiin valveutuneena ja kykeneväisenä ryhmänä ottamaan vastaan vapaamman alkoholilainsäädännön mukana tulevan vastuun, korostettiin heidän kohdallaan myös ennaltaehkäisevää suhtautumista. Toisaalta suomalainen alkoholikeskustelu näyttää olleen juuri kasvatuksellista keskustelua, joka kohdistui pitkään erityisesti rahvaan huonoihin alkoholinkäyttötapoihin. Kansaa tuli kasvattaa siten, että myös alkoholin käyttö mahtui sivistyneistön asettamiin raameihin.

3.4.4. Jälkihoitoa muuttuvassa yhteiskunnassa

Sveitsissä alkoholismikeskustelua siivitti alkoholistiperheiden kurjan elämän kuvauksen rinnalla usein raportointi alkoholistihoitoloiden toiminnasta ja hoitoa saavien ihmisten lukumäärästä. Alkoholistin tilanne kuvattiin usein vaikeaksi tai epätoivoiseksi ja lopulta painotettiin sitä kuinka tärkeää oli saada alkoholisti ajoissa hoitoon.²⁴⁵ Alkoholiriippuvuus luokiteltiin sairaudeksi ja sen hoitaminen vaati kokonaista hoitoverkostoa, jossa alkoholisti pystyi luottamaan lääkäriin. Tällaisen suhteen luomisessa auttoi eräänkin kirjoituksen mukaan esimerkiksi jokapäiväisen antabustabletin antaminen.²⁴⁶ Alkoholismi näyttäytyi voimakkaasti lääketieteellisenä ongelmana²⁴⁷ ja suhtautuminen siihen näyttää olleen hieman kaksijakoista. Toisaalta painotettiin sen sairaus-määritelmää sekä lääkkeellisen hoidon tehokkuutta. Samaan aikaan toisteltiin alkoholismin taustalla vaikuttaneita psykisiä ja sosiaalisia ongelmia. Näitä lähestymistapoja käsiteltiin artikkeleissa sulassa sovussa, eikä

²⁴⁴ Kuusi 2004, 112–115.

²⁴⁵ Tages Anzeiger 9.1.1965, Wie kann der Alkoholsüchtige geheilt werden?; Volksrecht 8.5.1962, Vom Elendsrausch zum Luxustrunk; Volksrecht, 7.1.1963 Alkoholsucht und "Wohlstand-Alkoholismus"; Solms H. : Berner Tagwacht 16.3.1960, Moderne Behandlung des chronischen Alkoholismus; Die Tat 16.7.1965, Immer mehr Alkoholiker.

²⁴⁶ Landbote 16.9.1966 Bekämpfung des Alkoholismus - Aber wie?

²⁴⁷ Die Tat 21.6.1966 Schach dem Alkohol.

tällaista suhtautumista nähty ongelmana. Psykkiset ja sosiaaliset ongelmat leimattiin pääasiassa yhteiskunnallisten muutosten seurauksiksi, jotka ilmenivät lopulta alkoholismina. Parannuskeinona nähtiin lähes yksinomaan lääkkeellinen hoito, joka vieroitti nimenomaan alkoholistia, mutta taustalla vaikuttaneiden psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien hoitoon ei otettu kantaa. Siihen ei kiinnitetty oikeastaan lainkaan huomiota. Alkoholismin parantumisen myönnettiin olleen vaikeaa, mutta samaan aikaan lääkäri ja hänen tablettinsa näyttelivät suhteellisen suurta roolia koko parantumisprosessissa. Vaikka toisaalta myönnettiin, että alkoholisti ei voinut parantua, ennen kuin hän itse myönsi riippuvuutensa.

Mielenkiintoista on myös se, miten alkoholistit rinnastettiin usein huoletta tapajuojiin samaan aikaan, kun alkoholismista puhuttiin lääketieteellisenä ongelmana. Alkoholismin synonyyminä käytettiin siis tapajuomista (Gewohnheitstrinken).²⁴⁸ Alkoholismi saattoi tietyissä tilanteissa olla yhtä kuin humala ja tämä näyttää puolestaan sopineen hyvin yhteen sellaisen ajattelun kanssa, että kuka tahansa, mutta erityisesti heikko ja tasapainoton yksilö, oli potentiaalinen tapajuomari ja alkoholisti. Tämä vaara piili yhtä lailla arkipäivän tilanteissa kuin juhlissa. Kumpaankin kuului olennaisesti alkoholin tarjoilu.

Jälkihoidon ohella viitattiin myös ennaltaehkäisyyn ja kasvatuksellisen työn merkitykseen. Erityisesti nuorista puhuttaessa tästä muistutettiin säännöllisesti. Koska alkoholismi lisääntyi maassa koko ajan, alkoholinvastaiset kampanjat eivät kuitenkaan monien mielestä yksin riittäneet ratkaisemaan ongelmaa. Eräässä lehdessä esitellään lääkäri Karl Bättigin antamia lukuja muun muassa siitä kuinka paljon sveitsiläisiä kuoli vuosittain alkoholin juomisen seurauksiin. Artikkelissa kerrottiin myös, minkälaisilla toimilla alkoholin kulutuksen haittavaikutuksia olisi tullut vähentää ehkäisevän lääketieteen näkökulmasta. Näistä ensimmäinen liittyi yleiseen kasvatukseen eli kohtuus ja kulttuuri myös alkoholin nauttimisessa olisi pitänyt esittää määrätietoisesti ihmisluonteelle tyypillisenä arvona. Toisekseen vahingolliset ammatit ja sosiaaliryhmät olisi tullut saada tavoitteellisen toiminnan kohteeksi ja alkoholistiparantolaverkoston olisi ollut syytä kehittää. Alkoholismin tarkkailuun ilmiönä ehdotettiin kulutustottumusten ja kuolleisuuden vertailua, samoin alkoholinkäytön ja onnettomuuksien sekä rikollisuuden esiintymisen seuraamista. Sielullisten ongelmien kohdalla tilanne oli ongelmallisempi. Ei ollut olemassa varmoja keinoja tai metodeja, joilla sekä fyysisesti että henkisesti sairaita ihmisiä olisi voitu ymmärtää. Tästä syystä kanssaihmissen apu oli tärkeää.²⁴⁹ Suhtautuminen alkoholin haittavaikutuksiin näytti selvältä silloin, kun mittareiksi pystyttiin ottamaan tilas-

²⁴⁸ Biener Kurt: NZZ 24.8.1965, Alkohol im Jugendalter; Tagwacht 10.4.1968, Größter Feind des Schweizers: Alkohol.

²⁴⁹ NZZ 26.5.1965, Ausmaß und Ursachen des Alkoholismus.

toja ja selkeitä lukuja. Kun kyse oli siitä, mikä perimmältään aiheutti ongelmia, sivuutettiin asia ve-toamalla kanssaihmissen apuun.

Sveitsissä alkoholismia käsitelleissä jutuissa muistutettiin toistuvasti siitä kuinka tavallinen sveitsi-läinen sai ottaa lasillisen tai kaksi ja tiesi kyllä alkoholin vaarat. Samalla huomio kiinnitettiin nor-maaleihin arkisiin tilanteisiin sekä juhliin, joissa nimenomaan epävakaut ja heikot yksilöt olivat vaarassa tulla alkoholisteiksi. Tällainen suhtautuminen tuskin helpotti alkoholismin myöntämistä, koska harva halusi tunnustaa olevansa yksi näistä heikoista yksilöistä.

Sveitsissä kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksen vaikutukset alkoholin käyttöön toisen maailman-sodan jälkeen olivat Tannerin mukaan hyvin havaittavissa. Metodit, joilla alkoholinkulutukseen oli aiemmin pyritty vaikuttamaan, eivät enää tehonneetkaan, koska alkoholinkäyttö ei perustunut mate-riaaliseen puutteeseen. Alkoholinkäyttöön alettiin suhtautua positiivisesti. Tämä näyttäytyi tyyliä luovana elämäntapana; erityisesti imitoitiin amerikkalaista elämäntapaa (”American Way of Life”), jossa sosiaalinen juominen (”Social Drinking”) oli välttämätön tekijä. Raittiutta kannattanut työvä-estö ei siis halunnut torjua käsitystä, että alkoholinkulutus symboloi yhä enemmän nousua ylempään luokkaan. Juomisesta tuli luonteeltaan myös instrumentaalista. Alkoholikeskeinen sosiaalinen kanssakäyminen nousi normiksi yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä, mikä taas oli ”kurjuusalko-holismille” tuntematonta”.²⁵⁰ ”Laadukkaammasta” alkoholista tuli ainetta, joka oli yhä useampien saavutettavissa, samoin kuin autot, kodinkoneet ja muut massakulutuksen tuotteet.

Tannerin mukaan Sveitsissä toisen maailmansodan jälkeinen aika poikkesi aiemmasta siinä, että samaan aikaan, kun juomisen tapa muuttui, kiinnostus alkoholikysymykseen väheni huomattavasti eli se menetti ajankohtaisuutensa. Tämä julkisen keskustelun vaimentuminen yhdessä kulutuksen vähenemisen kanssa merkitsi sitä, että yhteiskunta oli kyennyt menestyksekkäästi reagoimaan ”kurjuusalkoholismiin”. Tannerin artikkelista ei käy ilmi, mihin väite alkoholikeskustelun vaimentumi-sesta perustuu ja millä aikavälillä se mahdollisesti tapahtui. Saattaa olla, että kiinnostus alkoholiky-symykseen väheni, mutta artikkeliaineiston perusteella alkoholinkäytön aiheuttamat haitat herättivät ainakin jonkin verran huolestuneisuutta. Onkin mielenkiintoista, jos sveitsiläisiä tyydytti kurjuusal-koholismista pääseminen, vaikka tilalle nousi ylellisyysalkoholismi. Tai kenties kyse oli siitä, että alkoholiongelmiensa syyt olivat hyväksytympiä, kun ne perustuivat hyvinvointiin ja sosiaaliseen nou-suun kuin siihen, että yhteiskunnassa vallinnut kurjuus aiheutti lisää ongelmia.

²⁵⁰ Tanner 1986, 147, 160, 162-163.

4. Alkoholinkäyttö ja alkoholikeskustelu

4.1. Alkoholinkäyttötavat ja -kulutus

Alkoholikeskustelu Suomessa ja Sveitsissä 1960-luvulla on ollut monimuotoista ja tunteita nostattavaa. Alkoholinkäyttö on ilmiö, johon vaikuttavat monenlaiset tekijät. Juomatavat ja alkoholipoliittikka muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa. Alkoholikeskustelussa otetaan kantaa näihin tapoihin ja yhteiskunnassa toteutettaviin alkoholipoliittisiin toimenpiteisiin. Aina todellisuus ja keskustelu eivät ole välttämättä olleet yhdessä linjassa, mutta se ei tee keskustelusta tai toimenpiteistä vähemmän kiinnostavia. Poikkeavat näkökulmat ja erilaiset puhetavat vahvistavat sitä käsitystä, että alkoholinkäyttöön liittyy sekä yksilön että yhteisön kohdalla erilaisia odotuksia ja tavoitteita. Jotta Suomessa ja Sveitsissä käytyä alkoholikeskustelua olisi helpompi ymmärtää ja suhteuttaa vallinneisiin olosuhteisiin syvemmän seuraavassa lyhyesti maissa tehtyihin juomatapatutkimuksiin ja laajennan tarkastelua sen jälkeen kulttuuriseen näkökulmaan alkoholinkäytössä.

Vuoden 1946 gallup-tutkimuksen jälkeen suomalaisten alkoholinkäyttötapoja on kartoitettu useita kertoja. Jussi Simpuran vuonna 1985 toimittamaan raporttiin on koottu tietoja vuosien 1968, 1976 ja 1984 haastattelututkimuksista. Haastateltavat olivat iältään 15-69 -vuotiaita ja vastaajia oli 2000-3600. Sveitsin juomatapoja vuosilta 1975-1976²⁵¹ ovat kartoittaneet Peter Wütrich ja Hans-Ulrich Hausheer 1430 vastaajan avulla. Ikäjakauma on ollut 15-74 -vuotiaat. Wütrichtin mukaan tutkimuksen tavoitteena oli peittää se aukko, joka alkoholinkäytön tutkimuksen suhteen Sveitsissä vallitsi. Hänen tavoitteenaan oli myös selvittää, miten voitiin paremmin ymmärtää alkoholinkulutuksen nopeaa kasvua Sveitsissä sekä kerätä tietoa siitä minkälainen käyttö aiheutti eniten ongelmia. Hausheer mainitsee tutkimuksen motiiviksi alkoholismi-ilmiön paremman ymmärtämisen. Ennen näitä tutkimuksia Sveitsissä ei ollut käytettävissä tarkkaa tietoa aikuisväestön alkoholinkulutuksesta tai juomatavoista (Trinkgewonheiten). Alkoholien kulutustilastot ja juomatapatutkimukset ovat monesta syystä epävarmoja mittareita ja niissä saattaa olla virheitä, mutta ne puolustavat paikkaansa alkoholitutkimuksessa. Juomatapatutkimuksia on toteutettu eri tavoin eri maissa, eivätkä ne siksi ole suoraan verrattavissa keskenään. Ongelmia tulosten luotettavuuteen tuo myös se, että vastaajilla on tapana unohtaa ja salailia alkoholinkäyttöään.²⁵²

²⁵¹ Vuoden 1975 keväällä haastateltiin saksan- ja ranskankielisiä alueilla, vuoden 1976 syksyllä italiankielisellä alueella. Wütrich 1979, 42.

Haastattelututkimusten avulla on mahdollista saada jonkinlainen kuva todellisista alkoholinkäyttötavoista ja merkityksestä yksilöiden tasolla. Seuraavassa esittelen juomatapatutkimusten tuloksia. Pysin vertailemaan maiden välisiä eroja, mutta ennen kaikkea haluan luoda kuvaa siitä, miten alkoholia on maissa käytetty ja miten alkoholinkäyttöä ja -kulutusta on tutkimuksissa määritelty. Minkälaiset asiat maissa on alkoholinkäytöstä koettu tärkeiksi selvittää? Lopuksi pohdin, miten käyttö- ja kulutustavat mahdollisesti näkyvät alkoholikeskustelussa. Suomen osalta tarkastelen pääosin vuoden 1968 juomatapatutkimuksen tuloksia, koska uskon niiden kertovan enemmän 1960-luvun juomatavoista kuin jos ottaisin tarkasteluun vuoden 1976 luvut, jotka ajallisesti olisivat lähempänä Sveitsin tutkimusta. Voidaan olettaa, että Sveitsissä juomatavat ovat muuttuneet hitaammin 1960- ja 70-luvun aikana kuin Suomessa, jossa alkoholilainsäädännöllä oli huomattava vaikutus alkoholin saatavuuteen ja siten alkoholinkäyttötapoihin vuodesta 1969 lähtien.

Alkoholikulutustilastoista nähdään, kuinka paljon alkoholia käytetään, mutta luvut eivät kerro mitään eri väestöryhmien juomatavoista tai niistä tilanteista, joissa alkoholia käytetään. Vuonna 1968 juomistiheyttä mitattiin Suomessa tarjoamalla vastaajille valittavaksi kahdeksan eri kategoriaa kuvaamaan omaa alkoholinkäyttöä (taulukko 2). Miesten kohdalla kulutus näyttää olleen suhteellisesti tasaisemmin jakautunut kuin naisten, joista peräti 43 prosenttia ei käyttänyt lainkaan alkoholia. Raittiita miehiä oli 13 prosenttia vastaajista. Vuosittaisia keski kulutuslukuja vertailemalla selviää, että naisissa eniten alkoholia käyttivät 20-29-vuotiaat (80cl/vuosi). Miesten eniten kuluttanut ikäryhmä sijoittui välille 30-49 -vuotiaat (391cl/vuosi), tosin 20-29 -vuotiaat tulivat hyvänä kakkosena. Vuonna 1968 kolmannes miehistä ja yksi kymmenesosa naisista joi viikoittain tai useammin. Sveitsissä 30-39 -vuotiaat miehet ovat olleet kulutustilastojen kärjessä.²⁵³

Haastattelututkimusten avulla saaduissa, väestöryhmiin perustuvissa kulutuskeskiarvoissa suuri ongelma on se, että todellisuudessa pääosa ihmisistä juo alkoholia vähän ja pieni vähemmistö puolestaan todella paljon. Kyse on siis keskiarvoihin perustuvasta vertailusta. Vuoden 1976 tutkimuksen tulosten perusteella nämä suurkuluttajat eivät kuitenkaan muodosta muista kuluttajista poikkeavaa erityisryhmää tai eroa koulutukseltaan tai ammattiasemaltaan muista alkoholinkäyttäjistä.²⁵⁴

²⁵² Simpura, 1985, 14, 56; Wütrich 1979, 17–18.

²⁵³ Simpura 1985, 58, 60–61; Wütrich 1979, 65.

²⁵⁴ Simpura 1985, 55, 62.

Taulukko 2. 15-69 -vuotiaiden juomistiheys Suomessa vuonna 1968

	Miehet	Naiset
Ainakin pari krt/vko	17	4
Kerran viikossa	18	5
Pari kertaa/kk	18	11
Noin kerran/kk	15	9
Noin kerran parissa/kk	5	6
3-4 krt/vuosi	9	9
Kerran pari vko tai harvemmin	6	12
Ei koskaan (raittiit*)	13	43
	%	%

Lähde: Simpura 1985.

* Ei ole käyttänyt alkoholia viimeisen 12 kuukauden aikana.

Sveitsissä juomatapatutkimuksen yksi tavoite oli jakaa alkoholinkäyttäjät kulutuksen perusteella viiteen eri tyyppiin, joista tyyppi I edusti suurkuluttajaa ja tyyppi V raittiita. Koko maan kulutusta tarkastellessa 2/3 vastaajista joi vähintään kerran viikossa alkoholia, kun täysin raittiita oli 11 prosenttia vastaajista (taulukko 3).²⁵⁵ Sveitsissä päivittäin alkoholia käyttäviä on ollut 29 prosenttia vastaajista ja 3-6-kertaa viikossa käyttäviäkin 14 prosenttia. Suomessa tihein kulutus vuonna 1968 luokiteltiin sen sijaan ilmauksilla *ainakin pari kertaa viikossa* ja *kerran viikossa*. Vastaajista 37 prosenttia valitsi toisen näistä. Sveitsissä 1-2 kertaa viikossa alkoholia nauttineita on ollut 19 prosenttia vastaajista. Näistä tuloksista voidaan päätellä ainakin se, että Sveitsissä päivittäinen ja viikoittainen alkoholin kulutus on ollut yleisempää kuin Suomessa. Suomessa vuoden 1984 tutkimuksessa oli vastaajille tarjottu yksi tiheämpi vastausluokka lisää ja silloinkin ”vain” 10 prosenttia miehistä ja 2 prosenttia naisista käytti alkoholia päivittäin. Wütrichin jaottelun mukaan 80 prosenttia sveitsiläisistä edustaa juomatyyppiä I, II tai III²⁵⁶, mutta 90 prosenttia kaikista kuluttajista juo puolet kaikesta alkoholista ja eniten juova kymmenesosa toisen puolen.²⁵⁷

²⁵⁵ Wütrich 1979, 48, 59.

²⁵⁶ I=päivittäin, II=1-2 krt/vko, III=1krt/kk tai harvemmin, Wütrich 1979, 48.

²⁵⁷ Wütrich 1979, 51, 62, Simpura 1985, 58.

Taulukko 3. 15-74 -vuotiaiden juomistiheys Sveitsissä vuosina 1975-76.

	Kaikki juomat	Olut	Viini	Gärmost	Väkevät
Päivittäin	29	12	22	3	4
3-6 krt/vko	14	5	6	1	4
1-2 krt/vko	19	14	26	4	19
2-3 krt/kk	11	6	10	1	6
Kerran kuussa tai harvemmin	15	19	18	9	26
Ei koskaan (raitit*)	11	44	18	81	41
Ei vastausta	1	0	0	1	0
	%	%	%	%	%

Lähde: Wütrich 1979.

* Ei ole käyttänyt alkoholia viimeisen kahden vuoden aikana

Sveitsissä 13 prosenttia kaikista alkoholinkäyttäjistä voitiin luokitella suurkuluttajiksi ja kulutus korreloi selvästi kotitalouden tulojen kanssa eli mitä suuremmat tulot, sitä suurempi kulutus. Eniten suurkuluttajia oli italiankielisellä alueella, jonka asukkaista peräti 29 prosentin voitiin katsoa kuuluneen tyyppiin I kuluttajiin ja kokonaiskulutuksen keskiarvo nousi 15 litraan alkoholia vuodessa henkeä kohden. Kohtuullisinta alkoholinkäyttö on ollut saksankielisillä vuoristoalueilla, joissa myös raittiiden määrä on ollut suurinta. Kohtuukäytöksi laskettiin vähemmän kuin 5 litraa alkoholia vuodessa.²⁵⁸ Suomessa tehdyissä haastattelututkimuksissa suurkuluttajaksi määriteltiin henkilö, joka oli nauttinut 1000 senttilittraa sataprosentista alkoholia vuodessa.²⁵⁹ Suomen ja Sveitsin kulutuslukuja on mahdoton vertailla suoraan, mutta mielenkiintoista on se, miten suurkulutuksen määritelmä eroavat toisistaan. Suomessa suurkuluttajiksi laskettiin kaikki, jotka kuluttivat 10 litraa alkoholia vuodessa. Sveitsissä raja oli 15 litraa, joten myös juomatyyppiin II kuluttajat olisi laskettu Suomessa suurkuluttajiksi. Aiempien tutkimusten perusteella suurkuluttajia on sitä enemmän, mitä korkeampi kokonaiskulutustaso on.²⁶⁰ Tämä puoltaa sitä ajatusta, että korkean kulutuksen Sveitsissä suurkuluttajia ollut enemmän, vaikka juomatapatutkimusten tuloksiin täytyykin suhtautua varauksella.

Suomessa, pienestä kokonaiskulutuksesta huolimatta, alkoholinkäyttöä on pidetty tyyppillisesti humalakeskeisenä, joten juomatapatutkimuksissa on kiinnitetty huomiota humaltumistiheyteen ja humalatilanteissa nautitun alkoholin määrään kokonaiskulutuksesta. Humalan kokemusta on ilmaistu

²⁵⁸ Wütrich 1979, 60-63.

²⁵⁹ Simpura 1985, 66.

kahdella väittämällä: *tuntuu hiukan päässä ja tuntuu oikein todella*. Naisista, jotka käyttivät alkoholia, 15 prosenttia vastasi humalan tuntuun hiukan *kerran pari vuodessa*, kun taas 19 prosenttia vastasi, ettei humallu koskaan. Voimakkaan humalan kielsi peräti 85 prosenttia vastaajista, kun lasketaan mukaan raittiit. 13 prosenttia myönsi kokeneensa voimakkaan humalan *kerran pari vuodessa*, sitä useammin vain satunnaiset vastaajat. Miesten humaltumiskokemukset ovat olleet yleisempiä ja 31 prosenttia miehistä vastasi olleensa kevyesti humalassa pari kertaa kuukaudessa tai noin kerran kuukaudessa. Säännöllisesti toistuneet voimakkaat humalakokemukset olivat miehillä olleet myös harvinaisia, vaikka 34 prosenttia oli sanonut humalan tuntuun oikein todella kerran pari vuodessa.²⁶¹ Humala on subjektiivinen kokemus ja se näkyy mielestäni myös annetuista vastausvaihtoehdoista. Humalan kokemus eroaa kulttuuristen tekijöiden vuoksi, koska humala ymmärretään eri tavoin eri maissa. Samoin hyväksyttävän alkoholinkäytön rajat vaihtelevat maittain. Samalla käsitykset humalasta ja sen voimakkuudesta ovat yksilöllisiä eikä niiden perusteella pidä tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Toistuva puhe juoppoudesta ja sen seurauksista, viinapää-ajattelu ja juopumuspidätyksen laskeminen ovat varmasti osaltaan vaikuttaneet siihen, että Suomessa on tahallisesti tai tahattomasti pidetty yllä keskustelua humalahakuisesta juomisesta. Miksi suomalainen humala olisi ollut merkityksellisempää tai vaarallisempaa kuin muissa maissa? Keskustelu humalajuomisesta on liittynyt mielestäni voimakkaasti siihen, että kaikki yksittäiset päihtymiskerrat ovat edustaneet huonoa suomalaista humalaluontoa. Sveitsissä suurkuluttajia on todennäköisesti ollut runsaammin ja käsitykset suurkulutuksen rajasta ovat olleet korkeampia kuin Suomessa. Voidaan siis olettaa, että myös sveitsiläinen on humaltunut juomastaan alkoholista. Puheet alkoholismista taas kertovat siitä, että myös siellä alkoholi aiheutti ongelmia sekä alkoholin käyttäjälle itselleen että hänen ympäristölleen. Humala näyttää olleen myös Sveitsissä paheksuttu, mutta se ei ole noussut esiin niin korostuneesti kuin Suomessa, eikä keskustelu alkoholin vaikutuksista ja alkoholikontrollin ongelmista ole tiivistynyt yksittäisiin humalakertoihin.

Suomalaisten suhde juopumiseen ja alkoholikulttuurin yleensä tulee hyvin esiin suomen kielen lukuisissa määritelmässä humalalle. Ei ole olemassa vain yhdenlaista humalaa, vaan niitä on satoja jo pelkkien nimien perusteella. Kyse saattaa olla huppelistä, napsusta, pöhnästä tai tuiskeesta.²⁶² Nämä humalan eri nimitykset erottaa lopulta se keinotekoinen jako kuinka paljon alkoholia on nautittu ja

²⁶⁰ Smpura 1985, 66.

²⁶¹ Simpura 1985, 70-71.

²⁶² Ks. esim. Virtanen 1982.

mikä on juopuneen oma käsitys humalansa asteesta. On hieman paradoksaalista, että asialle, jota on paheksuttu tai pidetty ongelmallisena, on keksitty lukematon määrä erilaisia nimityksiä. Näyttää siltä, että humalajuomisen määritelmässä ovat törmänneet alkoholikontrollipolitiikkaa ylläpitäneet tahot ja kansan käsitykset alkoholista ja sen merkityksistä.

Syitä alkoholinkäyttöön tai raittiuteen on monia ja siitä johtuen myös alkoholikeskustelua on mahdollista jaotella ahtaisiin kategorioihin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että myönteisesti alkoholiin suhtautuvilla on huomattavasti enemmän perusteluita juomiselle kuin alkoholiin pidättäytyväisesti tai kielteisesti suhtautuvilla. Yksilöiden alkoholinkäyttöön vaikuttaa eniten suhtautuminen alkoholiin ja se miten keskeinen rooli sillä on elämässä. Erot kulttuurisissa malleissa ja elämäntilanteiden moniulotteisuus vaikuttavat vähemmän.²⁶³

Mari Soikkelin mukaan suomalaisten suhde alkoholinkäyttöön arkipäiväistyi viimeistään uuden alkoholilain ja keskioluen vapautumisen myötä. Runsaan kertakäytön uskottiin vähenevän, kun alkoholin saatavuus tulisi helpommaksi. Alkoholinkäyttö normaalina arjen toimintana oli jopa vallankumouksellista aiempaan viinapää-keskusteluun verrattuna. 1960-luvulla suomalaisia ei nähty enää parantumattomina humalan perässä juoksijoina ja tämä näkökulman muutos merkitsi suomalaisten näkemistä yhtä hyvinä kuin eurooppalaiset.²⁶⁴ Puhe alkoholinkäytön arkipäiväistymisestä tuntuu monien tutkijoiden mielestä liittyneen erityisesti 1960-luvun kehitykseen. Arkipäiväistymisen näkökulma on mielenkiintoinen, koska jos sillä tarkoitetaan alkoholinkäyttöä arkipäivinä, kyse ei ollut suinkaan uudenlaisesta kehityksestä. Jo vuosisatoja aiemmin alkoholia käytettiin myös arkena, jopa fyysisen työn lomassa vahvistukseksi.²⁶⁵ Jos sillä taas tarkoitetaan alkoholin nauttimista kerrallaan pieninä annoksina, ihmetyttää se vielä enemmän, koska suurin osa alkoholin kuluttajista Suomessa nautti alkoholia harvoin ja vain murto-osa on voitu luokitella suurkuluttajiksi. 1960-luvulla alkoholin saaminen helpottui, koska kontrollia kevennettiin, mutta kokonaiskulutusluvut eivät kieli siitä, että suomalaiset olisivat lisänneet alkoholinkulutustaan arjessa, eikä huoli humalahakuisesta juomisesta väistynyt. Käytännössä pääosa Suomessa nautitusta alkoholista kulutettiin humalakerroilla, mutta vain pieni osa kaikista kulutuskerroista on ollut humalakertoja, jolloin veren alkoholipitoisuus on ylittänyt yhden promillen. Ei ole siis yllättävää, että naisilla kaksi kolmesta juomiskerrasta ja miehilläkin puolet jäi alle 0,4 promillen. Humalakertoja naisilla oli vuonna 1968 kuusi prosenttia

²⁶³ Virtanen, 1982; Partanen 1985, 191.

²⁶⁴ Soikkeli 2003, 176, 179.

²⁶⁵ ks. esim Apo 2001.

ja miehillä 29 prosenttia kaikista juomiskerroista.²⁶⁶

Tyypillisin alkoholin nauttimisajankohta on Suomessa ollut vuonna 1968 lauantai-ilta. Vuosina 1976 ja 1984 perjantain suosio hieman lisääntyi, mutta ei korvannut lauantaita. 65-70 prosentissa juomiskerroista alkoholia nautittiin kotiympäristössä (koti, toisen koti, sauna ja mökki), 25 prosentissa paikkana on ollut ravintola. Sveitsissä alkoholinkulutusta on paikan lisäksi jaoteltu myös juomalaadun mukaan. Näyttää kuitenkin siltä, että juoman laadusta huolimatta kotiympäristö (koti, toisen koti ja loma-asunto) on ollut yleisin paikka nauttia alkoholia, erityisesti kuitenkin viiniä ja väkeviä. Ravintolassa juominen, pääasiassa oluen ja viinin, on ollut huomattavasti suosituempaa kuin Suomessa. Sveitsissä alkoholinkäyttö painottui erityisesti viinin osalta varhaiseen iltapäivään eli kello 12-14 väliseen aikaan, mikä kertoo viinin suosioista ruokajuomana. Oluen nauttiminen on ollut suosituinta kello viidestä eteenpäin vapaa-aikana. Väkevien kohdalla myöhäinen ilta on ollut suosituin aika ja niitä on yleisemmin nautittu vapaa-aikana ja juhlissa.²⁶⁷

Sveitsissä juomatapatutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa maan sisäisiä eroja alkoholin kulutuksessa. Maiden välisiä eroja selitetään helposti alueellisilla eroilla, mutta Sveitsissä on alkoholin kulutuksessa suuria eroja maan sisällä. Näyttää siltä, että italiankielisillä ja ranskankielisillä alueilla suosituin juoma on ollut viini. Oluen suhteen vaihtelua on havaittavissa vähemmän, eikä yhtä tiettyä ”olutaluetta” voi nimetä, vaikka saksankielisellä alueella kulutus on ollut korkeampaa kuin muualla. Saksankielisillä vuoristoalueilla sekä itäisillä alueilla suosiossa ovat olleet viinat, mutta viinan käytön yleisyys on kuitenkin melko riippumaton alueellisista eroista. Jos italiankielistä Sveitsiä, jossa ¾ suosii viiniä, ei lasketa mukaan, ei maasta löydy alueita, jossa suosittiin erityisesti jotain tiettyä juomalaatua.²⁶⁸ Müllerin ja Wieserin mukaan Sveitsissä rakenteelliset piirteet juomatavoissa ovat samankaltaisia, mutta kulttuuriset tekijät eroavat huomattavasti enemmän toisistaan ja siten kulttuurinen näkökulma on erittäin tärkeä sveitsiläisten juomatapojen tarkastelussa.²⁶⁹

Yksi merkittävä tekijä suomalaisen alkoholipolitiikan ristiriitaisuudessa ja monimuotoisuudessa on ollut kansanomaisen ajattelun ja valtiollisen politiikan eroavuudet, mikä nousee esille tarkasteltaessa vuoden 1946 gallup-tutkimuksen tuloksia. Alkoholiliikkeen näkemys suomalaisten suhteesta alkoholiin oli lähtökohdiltaan vääristynyt: raittius ja kansan alkoholikielisyys ilmeni eri tavoin kuin Alkoholiliikkeen johtohahmot olivat ajatelleet. Oli suuri järkytys, kun gallup-tutkimus paljasti, että

²⁶⁶ Simpura 1985, 80-81, 87.

²⁶⁷ Simpura 1985, 80-81, 87; Wütrich 1979, 74-78.

²⁶⁸ Wütrich 1979, 53-57.

vain 55 prosenttia vastaajista piti humaltuvia ihmisiä alkoholin väärinkäyttäjinä. Peltosen mukaan kyselyn avulla voi hahmottaa kaksi toisistaan poikennutta maailmankuvaa, joista kansanomaisen rento ajattelu salli alkoholin juomisen, kun perhe ja työ eivät kärsineet. Toisenlainen katsomus perustui vaatimukselle alistaa koko elämä tietyille omaksutuille periaatteille, eikä lipsumista sallittu. Suhtautuminen omaan juomiseen oli yleisesti sallivampaa kuin johonkin yleiseen ja abstraktiin juomiseen.²⁷⁰

Vuoden 1946 gallup-tutkimusta on kritisoitu erityisesti myöhemmin sen toteuttamistavan ja tulosten tulkinnan vuoksi. Peltosen mielestä tutkimus osoittaa kuitenkin, miten suhteellisen epäedustava, mutta vallitsevassa asemassa oleva ”diskurssi” voi vallita pitkiä aikoja ilman, että ihmiset vakuuttuvat ja muuttavat perimmäisiä käsityksiään.²⁷¹ Suomalaisuuden ja alkoholin paradoksin muodostaa se, että ”väkijuomakysymys” tai ”viinapulma” miellettiin lähes sadan vuoden ajan polttavaksi, yhteiskunnallisia toimenpiteitä vaativaksi ongelmaksi, vaikka kulutus oli minimaalista.²⁷²

Puhe alkoholin arkipäiväisestä käytöstä ja normaalista juomisesta on jopa hieman huvittavaa sen takia, että Suomen ja Sveitsin juomatapatutkimukset on haluttu toteuttaa sellaisina ajanjaksoina, jolloin ei ole ollut erityisiä juhlia tai ajanjaksoja, jolloin alkoholia olisi käytetty erityisen runsaasti. Itse asiassa Jussi Simpura pitää syyskuussa tapahtunutta tiedonkeruuta ”huomattavana rajoituksena”, kun ajattelee suomalaista tapakulttuuria, jossa alkoholinkäyttö on painottunut lomiin ja juhla-
pyhiin. Toki tavoitteena on ollut saada koko väestön alkoholinkäytöstä sellainen kuva, joka vastasi koko vuoden tasoa.²⁷³ Kertooko puhe arkipäiväistymisestä siitä, että ongelmia aiheuttaneet humalajuomiskerrat on eurooppalaiseen tapaan haluttu korvata arkipäiväisellä juomisella, jolloin esimerkiksi viinin nauttiminen lounaalla ja oluen juominen työaikana on ollut ”normaalia” juomista?

Joka tapauksessa Suomessa tapahtui 1960-luvun aikana merkittäviä muutoksia alkoholikulttuurissa ja suhtautumisessa alkoholinkäyttöön. Hanna Kuusen mielestä jo pelkästään suomalaisen alkoholi-
myymälän ulkoasun muutoksista voi lukea, kuinka tarkkailevan katseen alle alistetusta kansalais-
kelpoisuuttaan todistelevista ostajaehdokkaista oli 1960-luvun alkuvuosina tullut itsenäisiin valin-
toihin ohjailtavia asiakkaita. Aikaisemman hallinnan kohteena olleet kansalaiset olivat muuttuneet kuluttajiksi, jotka itse toteuttivat kontrollia. Perimmäinen tarkoitus oli edelleen sama, vaikka keinot

²⁶⁹ Müller & Wieser, 1977, 22.

²⁷⁰ Peltonen 1997, 112-113.

²⁷¹ Peltonen 1997, 113--114.

²⁷² Apo 2001, 387.

²⁷³ Simpura 1985, 78-79. Sveitsissä haastattelut toteutettiin niin, että pääsiäinen ja laskiainen jäivät vuoden 1975

olivat kääntyneet pääläelleen: kasvattaa suomalaiset eurooppalaisille hillityn juomisen tavoille.²⁷⁴ Toisin sanoen kuluttajille annettiin valinnan vapaus ja vastuu omasta käytöstään, mutta heidät tuli ensin kasvattaa valitsemaan oikein.

4.2. Alkoholi ja kulttuuri

Alkoholinkäyttöä on perusteltu sillä, että se vaikuttaa positiivisesti rentoutumiseen, sosiaalisten kontaktien luomiseen ja ylläpitämiseen. Alkoholi liittyy usein kiinteästi myös juhliin. Sen lisäksi alkoholilla on ollut aina myös rituaalinen merkitys eri kulttuureissa.²⁷⁵ Ei ole kuitenkaan olemassa riittäviä tutkimustuloksia luomaan yhtenäistä teoreettista pohjaa sille, miten usein erilaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa käytetään alkoholia.²⁷⁶ Joitakin päätelmiä alkoholinkulutuksesta – sen merkityksistä ja tavoista – on voitu tehdä, esimerkiksi maiden välisten suurten kulutuserojen tulkitaan johtuvan nimenomaan kulttuurien välisistä eroista. Alkoholinkulutusta ohjaavat kussakin kulttuurissa tietyt sosiaaliset normit ja rooli-dotukset eli käyttö määrittyy koko ympäristön ja yhteiskunnassa vallitsevien rakenteiden kautta.²⁷⁷ Suomessa ja Sveitsissä perustelut alkoholinkäytölle ovat myös olleet moninaiset. Ei ole vain yhtä paikkaa, aikaa tai tapaa nauttia alkoholia. Tarkastelemani aineiston perusteella voi myös todeta, että kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät ovat vaikuttaneet todennäköisesti paljon siihen, miten alkoholia on käytetty ja miten siitä on keskusteltu. Alkoholinkäyttöön liittyvät tekijät voidaan toisaalta nähdä yksilöiden melko pysyviksi ominaisuuksiksi ja ainakin osittain tavaksi elää, ne voidaan liittää myös tiettyihin elinoloihin ja elämäntilanteisiin tai niitä voidaan tarkastella kulttuurisina malleina.²⁷⁸

Kulttuuristen mallien merkityksestä ja vaikutuksesta alkoholinkäyttöön tunnutaan olevan suhteellisen yksimielisiä. Toisaalta taas suhtautuminen alkoholiin ja siihen kuinka merkittävä rooli sillä on kunkin yksilön elämässä vaikuttavat omaksuttuihin juomatapoihin. Tämä kulttuurin vaikutus ja yksilön suhtautuminen alkoholiin eivät ole toisistaan irrallisia alkoholinkäyttöön vaikuttavia tekijöitä, eikä tietyn tekijän painoarvosta voida olla varmoja. Kulttuurisista eroista puhuttaessa tulee muistaa, että saman yhteiskunnan sisällä saattaa olla merkittäviä eroja alkoholinkäyttötavoissa. Yleensä eroja näkyy eri väestöryhmien keskuudessa, mutta yksilötkin saattavat omaksua erilaisia tapoja tilanteen

keruussa sen ulkopuolelle. Wütrich 1979, 41-42.

²⁷⁴ Kuusi H. 2003, 77-78.

²⁷⁵ Simpura & Partanen 1985, 210-211; Schivelbusch, 1986, 36.

²⁷⁶ Sulkunen 1975, 6.

²⁷⁷ Müller & Wieser, 1977, 20-21; Partanen 1985, 181-188.

²⁷⁸ Müller & Wieser, 1977, 20-21; Partanen 1985, 181-188.

mukaan eli alkoholia käytetään kulloistenkin rooli-odotusten mukaisesti.²⁷⁹ Alkoholinkäytön ja -kulttuurin suhde on monimutkainen kokonaisuus, johon vaikuttavat kunkin yhteiskunnan tilanne ja muut vallitsevat olosuhteet.

Vertaileva sosiologinen alkoholitutkimus on luokitellut kulttuurit sen mukaan, miten niissä yleisesti suhtaudutaan alkoholinkäyttöön. Näyttää siltä, että teollistuneissa maissa alkoholikysymystä on lähestytty kolmelta, pääperiaatteiltaan toisistaan eroavilta suunnilta. Alkoholinkäyttöä ja sen vaikutuksia on tarkasteltu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden tai terveyden näkökulmasta. Lisäksi alkoholinkulutukseen liittyy tuotannollisia ongelmia. Alkoholinkäyttö ei ole vain kulttuurisesti monimutkainen ilmiö, vaan alkoholi on myös erikoinen kauppatavara, koska sen käytöllä on sosiaalisia seurauksia ja siitä saadaan helposti verotuloja. Alkoholinkäyttöä tutkittaessa painotetaan monesti suoria vaikutuksia, jotka kiinnittyvät usein voimakkaasti juomatapoihin. Kuitenkin, mitä enemmän alkoholinkäyttö integroituu muuhun sosiaaliseen elämään, sitä suurempi on todennäköisyys, ettei sen suoriin haittavaikutuksiin kiinnitetä huomiota.²⁸⁰ Juominen määrittyykin jokapäiväisenä kaupankäyntinä sosiaalisten normien kautta, jolloin tiettyssä sosiaalisessa asemassa olevaan henkilöön kohdistuu tiettyjä odotuksia. Alkoholinkäyttö liittyy kiinteästi päivittäiseen tarkoitus- ja ymmärrysmaailmaan, jossa se on ymmärrettävissä sekä yksilölle että sosiaaliselle ympäristölle. Yksilön käyttäytymistä, mukaan lukien alkoholinkäyttö, ohjaavat sosiaalinen kontrolli ja normit, vaikka yksilölliset erot voivat olla suuria. Käyttäytymiseen vaikuttavat vahvasti myös aika ja paikka.²⁸¹ Alkoholinkäytön syitä ei voida siten yksilöteisesti jaotella ja siten myös suomalaista humalahakuista juomista määrittävät omanlaisensa normit ja sosiaalinen kontrolli.²⁸²

Wütrich esittelee vuoden 1979 tutkimusraportissaan aiempaa sveitsiläistä tutkimuskirjallisuutta, josta hänen mielestään löytyy huomattavia eroja näkökulmissa ja suhtautumisessa alkoholinkulutukseen yhteiskunnallisena ilmiönä. Tutkimuksista löytyy kuitenkin vähintään yksi yhteinen piirre eli niiden keskittyminen aina samaan poikkeavien ryhmään eli alkoholisteihin. Alkoholitit on nähty lähes poikkeuksetta vastustuskyvyttöminä uhreina joko fysiologisista, psykologisista tai sosiaalisista syistä. Wütrichin mukaan alkoholiongelman määrittely on vaikeaa, koska alkoholin väärinkäytön olemuksesta puuttuu yksimielisyys. Juomiseen liittyvät normit ovat yleisesti sidoksissa toisiinsa, jolloin sallittu tai tarkoituksenmukainen juominen on ”piilotettuna” yhteiskuntaan. Yksi keskeinen kysymys on järkevän sosiaalisen toiminnan ilmeneminen alkoholinkulutuksen yhteydessä. Alkoho-

²⁷⁹ Simpura & Partanen 1985, 215.

²⁸⁰ Mäkelä 1976, 23-26.

²⁸¹ Wütrich 1979, 17-18, 30.

likysymyksessä merkittävää on erilaisten juomistapojen havainnointi vallitsevissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa sekä näiden tapojen tulkinta toivottuina, hyväksytyinä tai viime kädessä rangaistavina tekoina. Wütrichtin näkemys esimerkiksi alkoholismista on, että se ei ilmennä satunnaista normien rikkomista, vaan kielii enemmänkin tiukoista rooliodotuksista. Alkoholismia on olemassa juuri siksi, että tietyt normit määrittävät käyttäytymistä ja alkoholin kulutusta.²⁸³

Tästä rooliodotuksiin ja normeihin perustuvasta suhtautumisesta hyvä esimerkki on mielestäni suhtautuminen naisten ja nuorten juomiseen. Ylihuolehtivaisuus suhteessa todelliseen käyttöön kielii siitä, että alkoholia käyttäessään naiset ja nuoret eivät ole vastanneet heihin kohdistuneisiin rooliodotuksiin. Müllerin mukaan alkoholinkulutusta määrittävät normit ovat kaikilla kolmella Sveitsin kielialueella yhtä rajoittavia naisten kohdalla eli vaihtelut sallivuudessa koskevat vain miehiä.²⁸⁴ Alkoholinkäyttöön liittyvä sosiaalinen kontrolli ja säätely voi rajoittua siis tiettyyn ryhmään ja saattaa perustua sellaisiin reunaehtoihin, jotka eivät kaikille ole yhdenmukaiset. 1960-luvun alkoholinkäyttöä säätelevät normit eivät Suomessa ja Sveitsissä olleet kovinkaan tasa-arvoisia. Niihin, joilla oli alkoholinkäytön kanssa ongelmia, suhtauduttiin paheksuvasti. Eikä hyvällä katsottu välttämättä sellaistenkaan ryhmien alkoholinkäyttöä, joille alkoholin nauttimisen ei katsottu laisinkaan. Vähintäänkin oli noudatettava erityistä malttia ja kohtuutta.

Erot alkoholinkulutuksessa Euroopan eri maiden välillä ovat olleet huomattavia. Pohjoismaat muodostavat melko yhtenäisen alueen, koska niissä kulutus on ollut vähäisempää kuin muualla Euroopassa. Tilastollinen alkoholinkulutus kertoo kaiken kaikkiaan vain osan totuudesta. Esimerkiksi Ranskassa kulutus on ollut huomattavasti runsaampaa kuin Suomessa, mutta molemmissa tavoitteena näyttää olleen humala. Humalan ”promilleraja” saattaa vaihdella puolestaan sen mukaan, miten sallivasti kussakin kulttuurissa alkoholinkäyttöön suhtaudutaan eli raja on alhaisempi niissä kulttuureissa, joissa alkoholinkäyttöön suhtaudutaan kielteisemmin tai kaksijakoisesti.²⁸⁵ Richard Müllerin mukaan Sveitsissä suhtautuminen raittisiin liittyy siihen, miten alkoholinkäyttöön suhtaudutaan yleisesti. Esimerkiksi italiankielisellä alueella, jossa hyväksytään herkästi runsas kulutus, suhtautuminen raittisiin on melko suvaitsematonta. Ranskankielisillä alueilla toleranssi runsaan kulutuksen osalta on samaa luokkaa, mutta suhtautuminen liikakäyttöön sekä raittisiin on pääsääntöisesti negatiivista.²⁸⁶ Alkoholinkäyttöön liittyvät normit ja rooliodotukset riippuvat siitä yhteiskunnasta, kult-

²⁸² Partanen 1985, 189.

²⁸³ Wütrich 1979, 17-18, 30, 147.

²⁸⁴ Müller 1986, 58.

²⁸⁵ Ahlström-Laakso, 1974, 1-7; Müller 1983, 46-47.

²⁸⁶ Müller 1983, 46-47.

tuurista ja yhteisöstä, jossa alkoholia nautitaan.

Alkoholinkäyttöön liittyy voimakkaita arvolutauksia - sekä myönteisiä että kielteisiä. Mallissa, joka on nähty perinteisenä suomalaisena, humalahakuisuus on ollut keskiössä. Tämä taas on tarkoittanut sitä, että alkoholiin liitetyt merkitykset on nähty varsin yksiulotteisina. Vahva arvolutaus Suomessa on merkinnyt sitä, että alkoholi on kaikkine seurauksineen ollut yleinen aihe sekä arkisessa keskustelussa että julkisuudessa.²⁸⁷ Sveitsissä alkoholiin liittyvien merkitysten muodostumiseen on vaikuttanut erityisesti yhteiskunnan eri rakenteiden samankaltaisuus ja toisaalta taas maan sisällä vallitseva kulttuurinen monimuotoisuus.²⁸⁸ Alkoholikulttuurin ja alkoholinkäyttötapojen tarkastelussa tulee ottaa huomioon monia tekijöitä ja senkin jälkeen päätelmiä on tehtävä tietyin varauksin. Mielestäni on kuitenkin selvää, että kulttuuriset erot näkyvät jossain määrin jo siinä, miten alkoholinkäyttöön on suhtauduttu tai miten siihen on pyritty vaikuttamaan. Lainsäädännön luominen, muun kontrollipolitiikan toteuttaminen, juomatapojen tutkiminen ja alkoholista käydyn keskustelun sävy ovat vain muutamia esimerkkejä siitä, minkälaiset tekijät ilmentävät maiden ja kulttuurien välisiä eroja.

²⁸⁷ Simpura & Partanen 1985, 215.

²⁸⁸ Müller & Wieser, 1977, 22.

5. Alkoholikeskustelun monet ulottuvuudet

Alkoholikeskustelussa on Suomessa ja Sveitsissä käsitelty vuosina 1959-1968 monia erilaisia teemoja. Eri teemojen sisällä on käytetty hyvinkin samanlaista argumentointia. Näkökulman valintaan on vaikuttanut usein se, onko johonkin seikkaan suhtauduttu positiivisesti vai negatiivisesti. Sekä puolestapuhujat että vastustajat ovat samassa asiassa vedonneet samoihin asioihin – toiset ovat saattaneet pitää tiettyä tekijää vahvuutena, toiset kokeneet sen nimenomaan heikkoutena. Alkoholikeskustelussa runsaasti kiinnostusta herättänyt aihe oli alkoholilaki. Suomessa tämä johtui siitä, että alkoholilaki ja sen tavoitteet eivät olleet vastanneet todellista yhteiskunnallista tilannetta pitkiin aikoihin. Uuden alkoholilain valmistelusta käyty keskustelu oli 1960-luvun aikana kiihkeimmillään. Sveitsissä alkoholilain uudistamisesta keskusteltiin erityisesti vuosikymmenen puolivälissä, koska vuonna 1966 järjestettiin kansanäänestys alkoholialoitteen tiimoilta.

Alkoholilain lisäksi keskustelua herättivät paljon myös alkoholin hinta ja sen verottaminen. Nämä aihepiirit liittyivät kiinteästi lakikeskusteluun erityisesti Sveitsissä, koska alkoholialoitteen yhtenä tavoitteena oli nimenomaan verojen kiristäminen. Hintapolitiikka on perinteisesti ollut yleinen alkoholikontrollipolitiikan keino. Suomessa alkoholin hinnasta keskusteltiin erityisesti mietojen ja väkevien juomien keskinäistä suhdetta vertailtaessa. Tämä suhde herätti muutenkin paljon keskustelua, koska mietoja juomia pidettiin yleisesti vaarattomampina kuin väkeviä juomia. Suomessa pyrkimyksenä oli lisätä mietojen juomien kulutusta väkevien kustannuksella, joten niiden mainostaminen parempina juomina sopi hyvin Alkoholiliikkeen tavoitteeseen. Sveitsissä juotiin enemmän olutta ja viiniä kuin väkeviä viinoja, mutta myös siellä väkevien juomien aiheuttamat ongelmat tuotiin esille keskustelussa. Toisaalta mietojen juomien kulutus oli sen verran runsasta, että keskustelussa kiinnitettiin huomiota myös niiden haittavaikutuksiin.

1900-luvun puolivälissä autoistumisen voimakas lisääntyminen nostatti alkoholikeskustelun yhdeksi teemaksi liikennejuoppouden. Sveitsissä alkoholinkäyttö koettiin myös voimakkaasti työkykyä heikentäneenä tekijänä. Teknistymisen ja motorisoitumisen asettamat vaatimukset sekä samanaikainen alkoholinkulutuksen kasvu nähtiin uhkana koko kansanterveydelle. Sveitsissä alkoholikysymykseen suhtauduttiin alun perinkin kansanterveydellisestä näkökulmasta eli yhteiskunnan tuottavuuden jatkuminen haluttiin turvata. Alkoholihaittoja tarkasteltiin pääasiassa pitkällä aikavälillä. Suomessa lähtökohta alkoholipolitiikalle oli turvallisuus- ja järjestysnäkökulmaan tukeutuminen. Ongelmana nähtiin yksittäiset juomakerrat ja niiden aiheuttamat ongelmat. Näitä pyrittiin kontrol-

loimaan muun muassa juopumuspidätyksillä.

Suomalaista ja sveitsiläistä alkoholikeskustelua vertailtaessa huomio kiinnittyy siihen, minkälaisista lähtökohdista keskustelua käytiin. Suomessa ongelmana nähtiin humalanhakuinen juominen ja suomalaisten puutteelliset alkoholinkäyttötavat. Sveitsissä alkoholinkäyttö näyttää olleen selkeämmin osa arkista kulutusta ja käyttäytymistä. Toisaalta alkoholinkäytöstä on pääasiassa keskusteltu siitä näkökulmasta, että sen väärinkäyttö tuotti alkoholismia ja ongelmia. Sveitsissä kuka tahansa saattoi olla potentiaalinen alkoholisti, koska houkutukset ja tilaisuudet tulla tapajuojaksi olivat moninaiset. Erityisesti vaara koski heikkoja yksilöitä. Sveitsissä keskustelu näyttää muutenkin olleen enemmän ongelmalähtöistä. Kulutuksen kasvaessa alkoholinkäytön vaaroista huolestuttiin.

Sveitsiläisessä alkoholikeskustelussa yksi huomattava piirre näyttää olleen argumenttien ja todisteiden pysyminen samoina. Teemoittainen erittely ei tarkoita, että näkökulmat olisivat olleet toisistaan irrallisia. Pikemminkin päinvastoin. Esimerkiksi alkoholin lisääntynyt kulutus ja alkoholismi liitettiin usein toisiinsa. Samoin kulutuslukuja ja alkoholinkäytön seurauksia esitettiin usein syyseuraussuhtein, joita todistettiin mielellään tilastojen avulla. Alkoholinkäytön kasvua kuvanneet argumentit olivat monesti lähtökohta koko alkoholikysymyksen käsittelyyn. Sveitsissä keskustelun taustalla näyttää vaikuttaneen ajattelu, että kansalaisen ei oletettu kieltäytyvän lasista viiniä tai olutta, mutta oli tärkeää muistuttaa alkoholismien olleen todellinen vaara. Kuka tahansa saattoi olla altis tapajuoppoudelle ja alkoholismille. Alkoholismia piti siksi vastustaa kaikin keinoin. Alkoholilla oli monia epätoivottuja аспекteja: terveydellisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja psyykkisiä. Nämä kaikki heikensivät kansanterveyttä, eikä alkoholilaki vastannut joidenkin mielestä enää tarkoitustaan ja tavoitettaan. Kohtuukäyttö sallittiin, mutta uusia juomatapoja, joihin kuului muun muassa toisen maailmansodan jälkeen alkanut muoti-drinkkien nauttiminen, paheksuttiin ja pidettiin ongelmana. Tällainen kevytmielinen alkoholin juominen saattoi milloin tahansa johtaa väärinkäyttöön ja suistumiseen alkoholismien tielle.

Suomessa alkoholikeskustelua näyttää hallinneen samalla tavalla argumenttien toistuminen aiheista riippumatta. Alkoholikeskustelulle on ollut tyypillistä nimenomaan se, että samoja argumentteja käytettiin puolesta ja vastaan. Ero muodostui siitä, mistä näkökulmasta asiaa tarkasteltiin ja minkälaista suhtautumista tai toimenpiteitä pidettiin parempina tai yleensä hyväksyttävänä. Se, oliko alkoholi, alkoholinkäyttö tai alkoholin haittavaikutukset kysymyksen tai keskustelun ydinasia, ei vaikuttanut argumenttien valintaan tai käyttöön. Myös se, oliko halutuilla toimenpiteillä vaikutusta alkoholinkäyttöön tai merkitystä alkoholipolitiikan kannalta, oli joskus hyvinkin toissijaista. Suomessa

alkoholinkäyttöä on pohdittu runsaasti osana kansallisen identiteetin muodostumista ja itseymmärryksen välineenä. Eurooppalaisen juomatavan ihannoiti kuvastaa tämänkaltaista suhtautumista. Alkoholinkäyttötapojen muokkaaminen samanlaisiksi kuin muualla Euroopassa olisi kertonut maassa vallinneen sivistystason korkeudesta.

Suomalainen ja sveitsiläinen alkoholipolitiikka eroavat toisistaan niin lainsäädännön kuin alkoholi-kontrollin osalta. Myös juomatavoissa ja kulutusluvuissa on ollut huomattavia eroja 1960-luvulla. Päällisin puolin yhteiskunnallisen alkoholikysymyksen painotukset Suomessa ja Sveitsissä poikkesivat melkoisesti toisistaan. Näistä ”ulkoisista” eroista huolimatta näyttää siltä, että alkoholikysymyksen taustalla ovat vaikuttaneet samanlaiset tekijät eli loppujen lopuksi kyse on ollut siitä *kuka* sai käyttää alkoholia ja *miten* se tuli tehdä. Näihin liittyi kiinteästi kysymys siitä, *kuka sai* tai *kykeni* lopulta määrittämään oikeanlaiset ja sopivat alkoholinkäyttötavat.

Molemmissa maissa alkoholikysymys määriteltiin ylemmän luokan taholta, jonka pääasiallinen tavoite oli kontrolloida alemman luokan alkoholinkäyttötapoja. Alkoholikeskustelua käytiin tästä lähökohdasta. Toki alkoholinkäyttö aiheutti todellisia ongelmia molemmissa maissa, mutta keskustelu ei tunnu olleen useinkaan realistisessa tai loogisessa suhteessa vallinneeseen tilanteeseen nähden. On itse asiassa paradoksaalista, että Suomessa keskustelu näyttää olleen hyvin runsasta ja sen perusteena oli humalajuominen, kun tosiasiallisesti alkoholinkokonaiskulutus oli merkittävästi alhaisempi kuin Sveitsissä. Ero maiden välisessä kokonaiskulutuksessa on ollut suuri, eikä se periaatteessa kerro mitään yksittäisten kulutuskertojen määrästä ja humalan tasosta. Voidaan kuitenkin olettaa, että myös Sveitsissä esiintyi humalajuomista. Juomatapatutkimuksenkin mukaan suurkuluttajia oli maassa suhteellisen runsaasti. Miksei siis Sveitsissä yksittäisten kulutuskertojen ongelmiin välttämättä kiinnitetty niin paljon huomiota? Lehdistöaineistosta löytyi kuvauksia myös yksittäisten humalaisten aiheuttamista ongelmista, mutta näyttää siltä, että painotus säilyi laajemmin kansanterveydellisessä näkökulmassa, koska se koettiin merkittävämmäksi ongelmaksi kuin yksittäisten juomiskertojen haitat. Sveitsissä julkinen juopumus kertoi siitä, että yksittäisellä ihmisellä oli alkoholinkäytön kanssa ongelmia. Suomessa se kieli koko kansan rappiosta.

Sveitsissä suhtautuminen alkoholikysymykseen on ollut hyvin pragmaattista, mutta käytännön kiellot on toteutettu huomattavasti vähemmän kuin Suomessa, jossa kiellot ovat näkyneet konkreettisesti yksittäisen ihmisen elämässä. Sveitsissä yksittäisiä tutkimuksia käytettiin toistuvasti kuvaamaan alkoholinkäytön haittavaikutuksia ja käytännössä samalla koko alkoholiongelman merkittävyyttä. Tällainen on näkynyt myös suomalaisessa alkoholikeskustelussa. Sveitsissä alkoholinkäytön on-

gelmia perusteltiin korkein kulutusluvuin ja alkoholistihoitoloissa olevien lukumäärillä. Alhaisen kulutuksen Suomessa perustelut täytyi käytännössä ”keksiä”, koska yhtä selviä lukuja alkoholin vaaroista ei ollut esittää. Suomessa alkoholiongelmia perusteltiin juopumuspidätysten määrillä ja rikkomuksilla alkoholilakia vastaan. Tietysti lait on luotu sellaisin perustein, että asiat on koettu ongelmiksi ja niitä on pitänyt kontrolloida lain keinoin. Juopumuksen rangaistavuus kertoo pikemminkin yhteiskunnan näkemyksistä siitä, mikä on suotavaa ja siedettävää yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitämiseksi. Ei niinkään siitä, että maassa olisi ollut merkittävä alkoholiongelma, jota vastaan piti taistella äärimmäisin keinoin. Uusi alkoholilaki merkitsi sitä, että juopumus ei ollut enää rangaistavaa, mutta tuskin juopumuksen ilmeneminen tai seuraukset muuttuivat lain myötä yhdessä yössä miksikään. Kyse oli enemmän asenteiden muuttumisesta ja vanhojen puhetaiposten sekä näkökulmien vanhentuminen yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten myötä. Aiemmassa, tiukemman alkoholikontrollipolitiikan Suomessa, humalahakuisen juomisen demonisointi ja näiden käsitysten jatkuva vahvistaminen sekä juopumuspidätykset olivat vastanneet tarpeeseen kontrolloida kansalaisten käyttäytymistä ja vahvistaa tietynlaisia moraalisia käsityksiä.

Alkoholinkäyttö kuului vielä 1960-luvulla tyypillisesti miesten maailmaan. Naiset ja nuoret kuluttivat murto-osan kaikesta alkoholista sekä Suomessa että Sveitsissä. Alkoholikeskustelussa naisten ja nuorten alkoholinkäyttö huomioitiin kuitenkin yllättävän usein. Naisia ja nuoria pidettiin heikompiina ja alttiimpina kohtamaan alkoholin vaarat. Heitä oli siksi suojeltava ja toleranssi nautitun alkoholin määrälle oli huomattavasti matalampi kuin miesten kohdalla. Miehillä tyypilliset juomatavat eivät välttämättä sopineet lainkaan naisille. Erityisesti naisten kohdalla alkoholikeskustelu liittyi kiinteästi 1960-luvun laajempaan yhteiskuntarakenteen muutokseen. Naisten rooli perinteisessä perhe-elämässä muuttui ja lähentyi tietyissä asioissa, kuten alkoholinkäytössä, miesten maailmaa. Alkoholinkäyttö nähtiin uhkana naisen perinteiselle roolille kodin ja perheen ylläpitäjänä sekä jälkeläisten tuottajana. Tämä näkökulma oli ehkä jossain määrin vahvempi Sveitsissä, koska siellä naisen perinteinen rooli kodin hengittäjänä oli vahvempi kuin Suomessa. Suomessa käydyssä alkoholikeskustelussa on kuitenkin samaan tapaan havaittavissa, miten naisten lisääntyneestä alkoholinkäytöstä oltiin huolestuneita. Toisaalta Suomessa mietojen alkoholijuomien ja viinien käytön opastuksessa pyrittiin vetoamaan usein juuri naisiin. Poikkeus holhoavaan suhtautumiseen näkyy Suomessa niiden liberaalin alkoholipolitiikan kannattajien puheenvuoroissa, jotka vetosivat nuorten kohdalla siihen, että he olivat kypsiä ja luotettavia myös alkoholinkäytön suhteen.

Suomalaiselle alkoholikeskustelulle näyttää yhä edelleen olevan ominaista se, että suomalainen alkoholikulttuuri ja tavat juoda sekä käyttäytyä humalassa koetaan erityisinä ja muista maista poik-

keavina. Nykyistä alkoholinkäyttöä käsittelevät uutiset ja artikkelit näyttävät poikkeuksetta päättävän siihen johtopäätökseen, että suomalaiset osaavat juoda itsensä humalaan eri tavoin kuin ihmiset muissa maissa. Toki alkoholinkulutus Suomessa nykyisin²⁸⁹ on aivan eri luokkaa kuin 1960-luvulla, mutta keskustelu näyttää yhteiskunnallisen tilanteen muutoksista ja kulutuslukujen kasvusta huolimatta jatkuneen samanlaisena vuosikymmenestä toiseen. Pääteemana on ollut ja on *alkoholi* – keskustelu on ehkä liittynyt tai liittyy todelliseen tilanteeseen, tai sitten ei. Alkoholien varjolla on siis keskusteltu monesta muustakin aiheesta kuin vain alkoholista itsestään. Nykyään suomalaisessa alkoholikeskustelussa on painottunut enemmän kansanterveydellinen näkökulma, mikä selittyy sillä, että alkoholihaitat ovat kaikkein näkyvimmit terveydenhuollon puolella ja alkoholinkäyttöön liittyvät sairaudet ovat lisääntyneet huomattavasti.

Matti Peltonenkin on tullut siihen johtopäätökseen, että sata vuotta vanha puhe suomalaisesta viinapäästä ei ole viime kädessä liittynyt vallalla olleisiin alkoholinkäyttötapoihin tai motiiveihin. Sen sijaan voimakas ja toistuva alkoholikielteinen puhe ovat luoneet oman suomalaisen alkoholikulttuurin ja sen erityisyyden. Viinapää -ajattelun mukaan suomalaisen olisi tullut nauttia alkoholinsa päihtymättä ja noudattaen sellaista käyttäytymistä, jonka *ajateltiin* olleen yleistä Euroopassa.²⁹⁰ Satu Apon mukaan suomalaiset jaettiin kahteen ryhmään: ”väkijuomia oikein ja väärin käyttäviin kansalaisiin”. Samalla jaolla voitiin erottaa keski- ja yläluokka rahvaasta, joka edusti vääränlaisia juomatapoja.²⁹¹ On mielenkiintoista, kuinka paljon energiaa ja vaivaa on laitettu siihen, että näille alkoholia väärinkäyttävälle olisi saatu opetettua hyväksytyt alkoholinkäyttötavat.

Suomessa eurooppalaisen juomatavan ihannointi asettuu mielenkiintoiseen kontekstiin sveitsiläisten kurjuus vs. ylellisyysalkoholismi -ajattelun kanssa. Sveitsissä 1960-luvulla keskustelua herätti uusien juomatapojen rantautuminen maahan, jolloin vanhat juomatavat näyttäytyivät jopa hyväksyttävimpinä. Julkinen ja äänekäs juopuminen koettiin parempana kuin kotioloissa hankittu hiprakka. Juopumusta pystyttiin selittämään huonommilla elinoloilla ja sivistyneistön oli helpompi arvostella juomatapoja. Suomessa taas tunnuttiin ihannoivan sellaista juomatapaa, jota ei oikeastaan ollut olemassa. Vastakkainasettelu humalahakuisen juomisen ja sivistyneen juomatavan kesken on ollut kuitenkin vahva. Sivistynyt juomatapa merkitsi suomalaisessa keskustelussa ongelmatonta ja haitatonta alkoholin nauttimista, jossa juomisen syy perustui muuhun kuin humalan metsästämiseen.

²⁸⁹ Vuonna 2008 alkoholia kulutettiin 10,3 litraa asukasta kohti. Väkeviä kulutettiin 2,7 litraa. Kulutus oli ensimmäistä kertaa Pohjoismaiden korkein.

THL, <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Paihteet/pohjoismainenalkoholitulasto.htm>.

²⁹⁰ Peltonen 1997, 13.

²⁹¹ Apo, 2001, 214-215.

Ylellisyysalkoholisminäkökulmassa sivistyneistö joutui myöntämään, että alkoholihaitat koskivat myös ylempää luokkaa, rahvaalle se oli jollain tapaa merkki kuulumisesta ylempien joukkoon. Suomessa koko kansa haluttiin asettaa tietynlaisen alkoholinkäytön muottiin, mikä olisi kertonut koko kansan sivistystasosta.

Pertti Alasuutarin mukaan alkoholipolitiikkaa voidaan tarkastella osana kulttuuripolitiikkaa, koska se on mahdollista nähdä sellaisena politiikan osa-alueena, jossa puuttumisen tietoisena vaikuttimena on toiminut näkemys siitä, että kansaa täytyy jollakin keinolla sivistää ja saada tavat muuttumaan.²⁹² Näyttää siltä, että ”alkoholi ja sen kontrollin taustalla oleva raittiusaate tullevat vielä ainakin jonkin aikaa säilyttämään yli sata vuotta kestäneen keskeisen aseman puheenaiheena, jonka kautta suomalaisuutta ja suomalaista kansankuvaa määritellään. Yhä uudelleen alkoholin kautta perustellaan erilaisia sivistys- ja valistusprojekteja tai vastaavasti paternalismia vastaan suunnattua kritiikkiä.”²⁹³

Alkoholikontrollipolitiikassa ja alkoholikeskustelussa on Suomessa ollut kyse tästä sivistysprojektista, jossa kohteena ovat olleet sivistymättömät ja huonotapaiset kansalaiset. Se on liittynyt myös alkoholinhankintaan ja -käyttöön. Asioiminen alkoholia myyvässä liikkeessä tai anniskeluravintolassa on ollut jotain, mikä ei ole ollut itsestään selvää, vaan siihen on pitänyt opettaa. Mielestäni esimerkiksi puhe alkoholinkäytön arkipäiväistymisestä liittyy ehkä osaltaan Hanna Kuusen näkemukseen 1960-luvun kuluttajasta, joka sai hankkia alkoholijuomansa vapaammin kuin moneen saataan vuoteen. Kyse oli siis vapautumisesta, johon liittyi vastuu alkoholin ”järkevistä” ja normien sekä rooli-dotusten mukaisesta käytöstä. Kyse ei enää ollut löyhästä moraalista tai vaarasta saada juopumuksen takia rikollisleima. 1960-luvun kuluessa alkoholinkäyttäjät taistelivat vapaammasta oikeudesta ostaa ja nauttia alkoholia ilman jatkuvaa kontrollia. Oikeista alkoholinkäyttötavoista oli vallalla käsityksiä ja ihanteita, joilla ei välttämättä ollut mitään tekemistä todellisuuden kanssa. Sveitsin esimerkistä näkee, että vaikka se ehkä tietyin osin vastasi suomalaista ihannetta maana, jossa alkoholia, erityisesti viinejä ja olutta, käytettiin arkipäiväisesti lounaan yhteydessä, aiheutti alkoholi ongelmia myös siellä. Ongelmista ehkä puhuttiin eri tavalla, mutta kyse oli jostain muusta kuin siitä, että kotirouva humaltui lasillisesta viiniä.

²⁹² Alasuutari 1996, 186-187.

²⁹³ Alasuutari 1996, 202.

Alkoholikeskustelun tarkastelu kertoo eniten niistä näkemyksistä, joilla alkoholipolitiikkaa ylläpitäneet henkilöt ja tahot suhtautuivat alkoholinkäyttöön. Se, miten erilaiset kannanotot ja toimenpiteet liittyivät todelliseen tilanteeseen, on toinen juttu. Puhumattakaan siitä, miten suurin osa suomalaisista tai sveitsiläisistä alkoholinsa nautti tai siitä, mitä mieltä he lopulta olivat humalasta tai viinin nauttimisesta ruoan kanssa.

Lähteet ja kirjallisuus

ARKISTOLÄHTEET

Archiv für Sozialzeitgeschichte, Zürich

NZZ-Archiv

Alkohol- und Getränkesteuer 1951-1964, 1965-1974 (Arkiston oma tietokanta)

Sammlung Geschichte: Alkoholismus 1951–1964, 1965-1974

Systematische Sammlung: Presseauschnittdokumentation zum aktuellen Zeitgeschehen in der Schweiz 1966ff

Hotelli- ja ravintolamuseon arkisto, Helsinki

oy Alkoholiike ab:n julkaisemat pienpainatteet ja ohjekirjat

Schweizerische sozialarchiv, Zürich

Alkoholismus; "Alkoholfrage"; (QS) 1959-1970

Alkoholismus; "Alkoholfrage" im Ausland: Allg. (ZA) 1959-1970

Alkoholismus; "Alkoholfrage" in der Schweiz: Allg. (ZA) 1959-1970

Alkoholismus; Alkoholbesteuerung (ZA) 1959-1970

Alkoholismus; Frauen (ZA) 1946-1989

Alkoholismus; Jugendliche (ZA) 1944-1989

Alkoholismus; Soziale Hilfe für Alkoholranke (QS) (ZA) 1945-1976

PAINETUT LÄHTEET JA AIKALAISKIRJALLISUUS

Alkoholverbrauch 1880-1990, Eidg. Alkoholverwaltung. Esite, ei painovuotta.

Brotherus, Heikki: *Herkuttelevaa matkailua Espanjassa*. Alkoholipolitiikka 2/1959.

Pitkäripaisen vaiheita. Alkon myymälämuseo. Esite. Painokiila Oy 1994.

Schweizerfrau und Alkoholgesetz. Eidg. Alkoholverwaltung, Bern. Esite, ei painovuotta.

Stucki A., Dauwalder H., Luban B., Knaak L.: *Gefährdete Jugend. Rauschgift, Alkohol- und Tabak-Missbrauch*. Schriftenreihe der Schweizerischen Vereinigung Schule und Elternhaus Nro 30, 1971.

Volksinitiative zur Bekämpfung des Alkoholismus, Überparteiliches Komitee zur Bekämpfung des Alkoholismus. Esite, ei painovuotta.

Zeitschrift für Volkswohl. Gesundheitserziehung Lehrer, Nüchternheits-Unterricht, (toim.) Vereinigung für VolksWohl und Schweizerischen Bund gegen die unsittliche Literatur. 1961.

Oy Alkoholiliike ab:n vuosikirjat vuosilta 1959–1968, Helsinki.

Schweizerisches Jahrbuch der Schweiz 1967

Suomen asetuskokoelma n:o 45, 1932.

Suomen asetuskokoelma n:o 459, 1968.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1960–1968

SVT XXIII: 89-100

LEHDISTÖ

Aargauer Tagblatt 1959, 1964

Abstinent Sozialist 1959, 1961-1963

Alkoholipoliitikka 1959-1968

L'Ami du Vin 1966

A-Z Basel 1962, 1965-1966

Basler Nachrichten 1964-1965

Berner Tagwacht 1959-1963, 1965

Evolution 1963

Freier Aargauer 1959

Der Genossenschaffer 1960

Der Landbote 1962, 1966, 1968

National-Zeitung 1959-1960, 1963, 1965-1967

Neue Zürcher Nachrichten 1966-1967

Neue Zürcher Zeitung 1961-1966, 1968

Schaffhauser Nachrichten 1963

Schweizer Allgemein Volkszeitung 1962

Schweizer Bauernzeitung 1966
St. Galler Tagblatt 1962, 1964-1966
Tages Anzeiger 1962-1963, 1965-1966, 1968
Tagwacht 1966, 1968
Die Tat 1959-1963, 1965-1968
Vaterländ 1966
Viiniposti 1965-1968
Volksrecht 1962-1963, 1965-1967
Volkstimme (St. Gallen) 1965
Die Welt 1967
Die Weltwoche 1964-1965
Zürcher Woche 1965

INTERNET-LÄHTEET

Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft [<http://www.verfassungen.de/ch/verf74-i.htm>] Luettu 25.2.2009.

Bundesgesetz über die gebrannten Wasser (Alkoholgesetz). [<http://www.verfassungen.de/ch/verf74-i.htm>] Luettu 25.2.2009.

Knuuti, Juha, 'Sveitsin eläkejärjestelmä', Eläketurvakeskus 2006.
[<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=45090&Item=28027>.] Luettu 6.1.2009.

Meuwly, Olivier, 'Landesring der Unabhängigen (LdU)', 2008. Historisches Lexikon der Schweiz
[<http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D17394.php>.] Luettu 6.1.2009.

Tanner, Jakob, 'Alkoholismus', 2005. Historisches Lexikon der Schweiz.
[<http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D16558-1-1.php>] Luettu 13.3.2008.

Trechsel, Rolf, 'Abstinenzbewegung', 2005. Historisches Lexikon der Schweiz. [<http://hls-dhs-dss.ch/textes/d/D16445.php>.] Luettu 10.3.2010.

THL, Pohjoismainen alkoholitilasto, Tilastot ja rekisterit, Päihteet.
[<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Paihteet/pohjoismainenalkoholitilasto.htm>.] Luettu 15.3.2010.

<http://www.swissworld.org/de/bevoelkerung/sprachen/>. Luettu 4.3.2009.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahlström, Salme & Österberg, Esa: *Juopumuspidätystiedot alkoholihaittojen ja juomatapojen kehityksen kuvaajina Suomessa vuosina 1960–1978*. Haittaprojektin osaraportti. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 145, Oy Alko Ab, Helsinki 1981.

Ahlström-Laakso, Salme: *Eurooppalaisista juomatavoista*. Alkoholipoliitikka 1/1974 eripainos. (toim. Peltoniemi, Teuvo).

Ahonen, Jukka: *Raittiuden voima. Raittiuden ystävät 1853–2003*. Otava, Helsinki 2003.

Ahonen, Jukka: Raittiusaatteen kriisi. (s. 328-375) Teoksessa *Alkoholin vuosisata: suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla*. (toim.) Peltonen Matti, Kilpiö Kaarina ja Kuusi Hanna. Historiallinen arkisto n:o 122, SKS 2006.

Alasuutari, Pertti: *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994*. Vastapaino, Tampere 1996.

Apo, Satu, *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. SKS Helsinki 2001.

Battegay, R. & Mühlemann, R. & Hell D. & Zehnder, R. & Hoch, P. & Dillinger A. & Ritzel G.: *Alkohol, Tabak und Drogen im Leben des Jungen Mannes. Untersuchungen an 4082 Schweizer Rekruten betreffend Suchtmittelkonsum im Zivilleben und während der Rekrutenschule*. Sozialmedizinische und pädagogische Jugendkunde. Eine Schriftenreihe für Ärzte und Erzieher. 14/1977. Karger, Basel.

Biener, Karl: *Genußmittel und Suchtgefahren im Jugendalter*, Sozialmedizinische und pädagogische Jugendkunde nro 5, Zürich 1969.

Bruun, Kettil: *Alkoholi. Käyttö, vaikutukset ja kontrolli*. Tammi, Helsinki 1972.

Brändli, Sibylle: *Amerikanisierung und Konsum in der Schweiz der 1950er und 1960er Jahre: Einstieg und Ausblicke*. Teoksessa *Geschichte der Konsumgesellschaft. Märkte, Kultur und Identität (15.-20.Jahrhundert)*. Chronos, Zürich 1998.

Falk, Pasi & Sulkunen Pekka: *Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri*. Alkoholipolitiikka 6/1981.

Hemánus, Pertti: *Alkoholikaupan kokemuksista tieteelliseen tietoon*. Alkoholipolitiikka 6/1975.

Herzog, Aulikki, Karmakallio, Leena: *Kotipoltto Sveitsissä*. Alkoholipolitiikka 5/1979.

100 Jahre, 100 ans, Schweizerische Fachstelle für Alkohol - und andere Drogenprobleme, 2002.

Kula, Kauko: 322. Alkoholipolitiikka 3/1960.

Kuusi, Hanna: *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 82, SKS Helsinki 2003.

Kuusi, Pekka: *Suomen viinapulma gallup-tutkimuksen valossa*. Otava, Helsinki 1948.

Kuusi, Pekka: *Väkijuomakysymys*. Otava, Helsinki 1952.

Leimgruber, Walter: *”Goldene Jahre”. Einleitung*. Teoksessa ”Goldene Jahre” zur Geschichte der Schweiz seit 1945. (toim.) Leimgruber W. ja Fischer, Werner. Eine Publikation der Volkhochschule des Kantons Zürich. Chronos Zürich 1999.

Leu, Robert: *Ökonomische Aspekte des Alkoholkonsums in der Schweiz*. Basler Sozialökonomische Studien / Schultess Polygraphischer Verlag Basel 1977.

Hausheer, Hans-Ulrich: *Alkoholkonsum in der italienischen Schweiz, ein interkultureller vergleich*. Abhandlung zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät i der Universität Zürich. Zentralstelle der Studentenschaft, 1978.

Heinonen, Visa: *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Suomen historiallinen seura, Bibliotheca historica 33, Helsinki, 1998.

Häikiö, Martti: *Alkon historia. Valtion alkoholiliike kieltolain kumoamisesta Euroopan unionin kilpailupolitiikkaan 1932-2006*. Otava, Helsinki 2007.

Meyer Schweizer, Ruth, *Goldene fünfziger Jahre?*(s. 239-250) Teoksessa Das 1950er Syndrom. Der Weg in die Konsumgesellschaft. (toim.) Pfister Christian. Publikation der Akademischen Kommission der Universität Bern, 1996 Verlag Paul Haupt.

Mory, M. Roger: *Historisches*. Teoksessa 1887-1987, 100 Jahre Alkoholgesetz, Eidg. Alkoholverwaltung. ei painovuotta.

Müller, Hans: *Grundzüge der Alkoholordnung und Organisation der Alkoholverwaltung*. Teoksessa 1887–1987, 100 Jahre Alkoholgesetz, Eidgenössische Alkoholverwaltung. ei painovuotta.

Müller, Richard: *Alkoholprobleme in der Schweiz 1950–1978*. Arbeitsberichte der Forschungsabteilung, SFA 8/1982.

Müller, Richard: *Trinksitten im Wandel*. Arbeitsberichte der Forschungsabteilung SFA 13/1983.

Müller, Richard: *Neuere sozialwissenschaftliche Alkoholforschung in der Schweiz*. Drogalkohol 1/1986.

Müller, Richard & Wieser, Markus: *Die Kulturelle Bedeutung des Alkohols in der Schweiz und Perspektiven der Primärprophylaxe*. Drogalkohol 1/1977.

Mäkelä, Klaus: *Alkoholikysymyksen historialliset muodot*. Alkoholipolitiikka 6/1981.

Mäkelä Klaus: *Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja -70 luvuilla*, Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuslause n:o 98, Oy Alko Ab, Helsinki 1976.

Mäkelä, Klaus & Sulkunen, Pekka & Österberg Esa: *Suomen väkijuomaolot 1950-1975*. Sosiaalipolitiikka 1981.

Olkkonen, Pekka: *Alkoholimyymälä 50 vuotta kontrollipolitiikan välineenä*. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuslause n:o 158, Oy Alko Ab, Helsinki 1982.

Partanen Juha: *Alkoholien käytön perustelut ja säänteleminen*. Teoksessa (toim.) Jussi Simpura, Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34, Gummerus, Jyväskylä 1985.

Peltonen, Matti: *Alkoholi ja suomalaiset*. Teoksessa Alkoholien vuosisata: suomalaisten alkoholiolojen käänneitä 1900-luvulla. (toim.) Peltonen Matti, Kilpiö Kaarina ja Kuusi Hanna. Historiallinen arkisto n:o 122, SKS 2006.

Peltonen, Matti: *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Hanki ja Jää, Tammi, Hämeenlinna 1997.

Peltonen, Matti: *Olympiavuoden käytösopas*. (s. 283-307). Teoksessa Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. (toim.) Peltonen Matti. Historiallinen arkisto n:o 108, Suomen historiallinen seura.

Peltonen, Matti & Kurkela, Vesa & Heinonen Visa: *Arkinen Kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. SKS, Helsinki 2003.

Peltoniemi, Teuvo: *Suomen ja Sveitsin nuorison alkoholikäytön erot*. Nuorisotyö 3/1978.

Peltoniemi, Teuvo: *Sveitsin alkoholioloista*. Alkoholipolitiikka 6/1979.

Peuhkuri, Marita: *Alkoholiliikkeen myyjä – käytännön alkoholipolitiikan toteuttaja. Oy Alkoholiliike Ab:n vähittäismyyntihenkilökunnan opastus- ja koulutustoiminta 1932-1967*. Tampereen yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampere 1988.

Piispa, Matti: *Raittiuskasvatuksesta alkoholivalistukseen. Suomen sanomalehdistön alkoholikirjoittelun linjat vuosina 1951-1978*. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 146, Oy Alko Ab, Helsinki 1981.

Piispa, Matti: *Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mieliteilmastosta*. Acta Universitatis Tamperensis 564, Tampereen yliopisto, Tampere 1997.

Saarenheimo, Eero: *Alkoholi perinteessä, historiassa ja kulttuurissa*. Alkoholipolitiikka 6/1975.

Salomaa Jukka: *Alkoholin kulutus eräissä OECD-maissa vuosina 1960-1988*. Taloudellinen tutkimus ja suunnittelu nro 16, Alko 1990.

Schelbert, Heidi: *Schweizerische Wirtschaftsentwicklung seit 1950* (s. 201-217). Teoksessa *Das 1950er Syndrom. Der Weg in die Konsumgesellschaft*. (toim.) Pfister Christian. Publikation der Akademischen Kommission der Universität Bern, 1996 Verlag Paul Haupt.

Schwander, Marcel: *Schweiz*. Beck'sche Reihe, Aktuelle Länderkunden 840; München, 1991.

Simpura, Jussi & Partanen, Juha: *Juomatavat muuttuvassa yhteiskunnassa*. Teoksessa (toim.) Jussi Simpura, Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34, Gummerus, Jyväskylä 1985.

Soikkeli, Mari: *Olutmainonta – ”raikasta, pehmeää ja täyteläistä”*. (s. 158- 180) Teoksessa Peltonen, Matti, Kurkela, Vesa ja Heinonen Visa, Arkinen Kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva. SKS, Helsinki 2003.

Stich, Otto: *Zum Geleit*. Teoksessa 1887–1987, 100 Jahre Alkoholgesetz, Eidg. Alkoholverwaltung. ei painovuotta.

Sulkunen, Pekka: *Alkoholin kulutukseen vaikuttavista tekijöistä eri maissa*. (s. 6-15) Alkoholikysymys 2/1975, eripainos (toim. Peltoniemi Teuvo).

Switzerland - an inside view: politics, economy, culture, society, nature. Coordinating Committee for the Presence of Switzerland Aboard, Der Alltag/Scale, Zürich 1992.

Tarnaala, Erik: *Kuinka alkoholismista tuli sairaus 1950-luvulla*. (s. 218-256) Teoksessa Alkoholin vuosisata: suomalaisten alkoholiolojen käänneitä 1900-luvulla. (toim.) Peltonen Matti & Kilpiö Kaarina & Kuusi Hanna. Historiallinen arkisto n:o 122, SKS 2006.

Tanner, Jaakob: *Die "Alkoholfrage" in der Schweiz im 19. und 20. Jahrhundert*. (s. 147-168) Drogalkohol 3/1986.

Tanner, Jaakob: *Die Schweiz in den 1950er Jahren. Prozesse, Brüche, Widersprüche, Ungleichzeitigkeit.*(s. 19-50) Teoksessa achtung: die 50er Jahre! Annäherungen an eine widersprüchliche Zeit. (toim). Blanc, Jean-Daniel & Luchsinger, Christine. Forschungsstelle für schweizerische Sozial –und Wirtschaftsgeschichte der Universität Zürich. 1994. Chronos Verlag Zürich.

Trechsel, Rolf: *Die Geschichte der Abstinenzbewegung in der Schweiz im 19. und frühen 20. Jahrhundert.* Arbeitsgemeinschaft Schweizerische Abstinentenorgansation, Lausanne 1990.

Uutela, Elina: *Kansanterveys koetuksella. Kansanterveysnäkökulma suomalaisessa alkoholihaitta-keskustelussa 1970–1977.* Pro gradu- tutkielma, Helsingin yliopisto 2007.

Vallila, Nina: *Sveitsiläisen työyhteisön viestintäkulttuuri. Suomalaisten kokemuksia Sveitsissä työskentelystä.* Viestinnän opinnäytetyö, Helia 2005.

Virtanen, Matti: *Valistuksen virittävyys. Kohtuus on olemassa –kampanja Alkon politiikan osana.* Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 147, Oy Alko Ab, Helsinki 1981.

Virtanen Matti: *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala.* WSOY, Juva 1982.

Wütrich, Peter: *Alkohol in der schweiz. Kulturelle Gebrauchsmuster und Definitionen.* Reihe Soziologie in der Schweiz. Verlag Huber Frauenfeld 1979.

Zurbrügg, Christoph: *Die schweizerische Alkoholpolitik. Gesundheits- und fiskalpolitische Aspekte.* Berner Beiträge zur Nationalökonomie Band 29. Verlag Paul Haupt Bern 1976.

Zürcher, Regula: *Von Apfelsaft bis Zollifilm. Frauen für die Volksgesundheit.* Schweizerische Bund abstinenter Frauen. Schlaefli & Maurer, Interlaken.

Liitteet

Liite 1. Alkoholijuomien tilastoitu kulutus nautintotarkoitukseen Suomessa vuosina 1958–1969.

Vuosi	litroina absoluuttialkoholia asukasta kohti	lisäys edelliseen vuoteen prosenttia
1959	1,72	5,6
1960	1,85	8,9
1961	2,01	8,2
1962	2,11	3,8
1963	2,17	1,7
1964	2,21	1
1965	2,35	5,8
1966	2,49	5,5
1967	2,64	4,9
1968	2,88	8,3
1969	4,21	45,8

Lähde: Kuusi 2003, 35.

Liite 2. Alkoholijuomien kulutus Sveitsissä vuosina 1956-1970

Vuosi	litroina absoluuttialkoholia asukasta kohti	josta viiniä*	josta olutta	josta väkeviä
1956/60	9	4,8	2,8	1,4
1961/65	10	4,7	3,5	1,8
1966/70	10,4	4,8	3,7	1,9
1966**	10,3			
1967**	10,3			
1968**	10,3			
1969**	10,6			

Lähde: Maurer, Blanchard, Helfer 1996.

* Mukana hedelmäviini eli Obstwein.

** Tietoja ei vuositasolla juomaryhmittäin saatavilla.

Liite 3. Alkoholin kokonaiskulutus eräissä maissa vuosina 1968-1970.

Maa	Kokonaiskulutus henkeä kohden vuodessa litroina
Ranska	16,1
Portugali	15,2
Italia	13,7
Espanja	11,9
Itävalta	10,8
Sveitsi	10,3
Suomi	4,4

Lähde: Sulkunen 1975.

Liite 4. Alkoholin kulutus juomaryhmittäin Suomessa vuosina 1958–1969.

Vuosi	Väkevät juomat	Viinit	Mallasjuomat	Yhteensä
1958	71	9	20	100
1959	72	9	19	100
1960	70	11	19	100
1961	69	11	20	100
1962	68	12	20	100
1963	65	14	21	100
1964	61	17	22	100
1965	59	17	24	100
1966	57	18	25	100
1967	54	18	28	100
1968	49	18	33	100
1969	38	12	50	100

Lähde: Kuusi 2003, 37.

